

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

CODĂU ANNAMÁRIA

DEMÉNY PÉTER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

Tördelőszerkesztő:

MOLNÁR ROZÁLIA

Korrektor:

SZŐCS KATALIN

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

WIRTH IMRE:

Kéken kiabáló kövek (Versciklus) ■ 5

SCHEIN GÁBOR:

A Rhédey-erkély (Novella) ■ 8

OLÁH ANDRÁS:

barbár pillanat; bűntudat; ha rád gondolok; cserbenhagyás
(Versek) ■ 16

KARÁCSONYI ZSOLT:

Aki sír, nem repülhet (Regényrészlet) ■ 19

KOVÁCS ÚJSZÁSZY PÉTER:

Egy varrásnyi anya; Pipázó fiú (Versek) ■ 27

ILMA RAKUSA:

Sam (Novella; Tatár Sándor fordítása) ■ 29

REPKŐ ÁGNES:

Séta; Ő, én, te; Cím nélkül (Versek) ■ 39

RÉKAI ANETT:

Műsorszünet (Novella) ■ 42

BORSODI L. LÁSZLÓ:

Földrengés, 1977; Felvirrad, lenyugszik; Az Enyém, a Tesómé;
Ki tudja megmondani; Madéfalva; Ezek; Elviselni (Prózaversek) ■ 45

BOGDAN SUCEAVĂ:

Éjszaka valaki meghalt érted (Regényrészlet;
Vallasek Júlia fordítása) ■ 51

MIHÓK TAMÁS:

Biocharia (Versek) ■ 61

VAJDA ANNA NOÉMI:

Szigetek (Novella) ■ 64

KESZTHELYI GYÖRGY:

A fekete macska; Vándorarcok; Versper; Ösztönökön innen
és túl (Versek) ■ 75

PAPP-ZAKOR ILKA:

Majd, ha fagy (Regényrészlet) ■ 80

MARKÓ BÉLA:

Nyitott bőrönd; Közelség (Szonettek) ■ 86

SÉTATÉR

KOCSIS FRANCISKO:

Nincs haladék (Cseke Gábor fordítása) ■ 88

KÖNYVHUZAMOK

KÉSZ ORSOLYA:

Mit tud a történelem a körömrágásról? (J. M. Coetzee:

A barbárokra várva; Arthur Koestler: *Sötétség délben*) ■ 91

TÉKA

GILBERT ZITA:

Történelem alulnézetből (Patak Márta: *Mindig péntek*) ■ 96

SZABÓ LÁSZLÓ:

Amit a föld megőriz (Tamás Tímea: *Vakondvilág*) ■ 98

KLIKKREC

CODĂU ANNAMÁRIA – DEMÉNY PÉTER:

Egy nőnek csak így lehet? (Babarczy Eszter: *A mérgezett nő*) ■ 101

TALÁLT VERSEK

JANNISZ RITSZOSZ:

Így élünk Fareszben; A bezárt cirkusz; A bezárkózás

éjszakái; Népünnepély (Képes Géza fordításai) ■ 108

NÉVJEGY

KARÁCSONYI ZSOLT ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

KÉKEN KIABÁLÓ KÖVEK

Úgy indultam, hogy megmutatom a Madarasi Hargitáról hozott követ, azóta a zsebemben lapul, abban a kopottas kék esőkabátban, amit utoljára akkor hordhattam: kinőttem, kihíztam, vagy egyszerűen vége lett ennek is.

Piros kabátos nő örül, éppen téged olvas!

(Talán csak annyi választott el a boldogságtól, hogy megmutassam a Madarasi Hargitáról elhozott égszürke, kéken kiabáló követ.)

Irodalomtörténet szemináriumon gróf csábrági és szitnyai Koháry István költő, országbíró, hadvezér rabláncon írt „Üdömulatás közben szerzett” verseit kaptam feladatul, és rútul megfeledkeztem török és Rákóczi ellen vívott harcairól, semmit se írtam a hároméves fogságról, Caraffa hadjáratáról, semmit az aulikus nemes bőszi hűségéről, akit Kecskemét jobbagyai is imába foglaltak, viszont a kurucok szerint áruló volt, és a kuruc legendáriumban Bercsényi szerepel, elfoglalván Fülek várát. Roncsolt az emlékezet, akár az ő jobb keze, Eger ostrománál, ezerkilencszáznyolcvannégy őszén Romain Roland és Freud levelezéséből az „óceáni érzést” emeltem át Tarnai Andornak írt elemzésembe, emlékszem a jobb kéz rándulására, ahogy megöregedett egy pillanat alatt, neki még megvolt az ezüst lap

Kohárytól, a fullasztó dohszag és a láncok
zörrenése. Megdicsért, aztán meg egyest adott.

Ott mentem át épp a hídon,
szar idő, szinte meghalnék,
szerelmem elhagyott. Minek
élek, holnap mit csináljak?
Hamis útlevéllal jöttem
idáig. Benő. A napos
oldalra keressed nevem.
Sikítás volt, nem angyalok
kara, egy girnyó, lapáttal
kezében. A Szajna éppen
áradt, ilyenkor így szokott.
Sajtpapírral egyensúlyoz
valaki, beszökött őszök,
suhanás az éjszakában.
A búcsúlevél szükségű:
ott mentem át épp a hídon.

Láttam, a boldogtalanság
hogyan zuhan énbe, lágy, szőke
súlytalanság szigorúan
illeg-billeg, cuki minden,
mértani ízé rőfög át
az imbolygó mindenségen.

Térey Jánosnak

Holdudvar, téma neked, fagy
gyöngyözi koporsód, kapar
a hangod. Minden mondatot
hangsúlyosan kezdesz, aztán
teret nyitsz. Gyerekeknek, nőnek,

otthon lebegsz a vaskönnyű
nyárban. Haza, barátokkal
lassú távolság, de miért?
Kihez beszélsz, tavasz lenne
és ősz, sor egy cukorgyárban?

Drága Hegyvidéked szánkói
csapódnak egy lebontott ház
nevedre írt ablakába.

A RHÉDEY-ERKÉLY

Elöl sziréna, hátul kék villogó. Két fehér autó között öt fekete. A köztársasági elnök konvoja. Vajon melyik autóban ül? Ő az első német elnöke az országnak. Újévi beszédeit így kezdi: „Kedves románok”. Egy ilyen konvoj láttán, mindegy, kié, nekem mindig egy merénylet lehetősége jut eszembe. A bennem lakó gyermektegy anarchista.

A konvoj egy pillanat alatt elsuhan. A tér szélén kék egyenruhás rendőrök vigyázzák az amúgy is tökéletesen fegyelmezett rendet. Amint a konvoj elhalad, eltűnedeznek. Tavasz napfény, mindenki élvezi. A reggel még hűvös volt, most legalább húsz fok van. Friss lombot bontottak a fák. Négyen ülünk a Rhédey-ház erkélyén. Pompás a kilátás, előttünk északkeleti irányban a főtér a felújításra váró Szent Mihály-templommal és Mátyás király szobrával. Rozé bort iszunk, beszélgetünk és nagyokat nevetünk.

A Nagypiac és a Belső Szén utca sarkán álló emeletes házat az 1760-as évek elején vehette meg a Rhédey család egyik kolozsvári ágából származó gróf Rhédey János altábornagy. „Szentséges Test-őrző magyar nemes seregenek fő hadnagyi, és végre Mezei Hadi Generalis Had-Hadnagy Díszes Hivatallyában... Istenét, Királyát és Hazáját utolsó tsep vére elfolytaig hívséggel szolgálta” – szöveg a gyermektelenül elhalt gróf temetésére hívó levél. Milyen szép idők, amikor Isten szolgálata, tehát a lelkiismeret összhangban lehetett a király szolgálataival, a király szolgálata pedig a hazáéval. Vagy az sem volt ilyen idő? És akkor ez is csak egy mondat? Mert van ilyen mondat, lehet mondani. Szolgálat és hűség. Ezek szép dolgok. A király, akiről a levél szöveg ejt, melleleg királynő volt, Mária Terézia. Fiúsították. Melleleg, ez is milyen jó szó.

Az épület, amelynek erkélyén ülünk, három vagy négy egykori ház egybeépítésével jött létre. 1777-ben Rhédey Mihályné Bánffy Terézia karzatos báltermet építtetett az emeleten, amely azonban kisvártatva és mindenki rémületére leomlott. Az emlékezetes éjszakán Rettegi György Szodoma pusztulását élte újra: „Bánffy Terézia, aki gyermekkorában is szörnyű nagy fantasztá volt, reávette az istenfélő jámbor urát, gróf Rhédey Mihályt, hogy Kolozsvárt építsenek egy nagy Baál-házat, hogy oda bizonyos fizetésért gyűljenek egybe a latrok és a kurvák. Melyet fel is készítettek, volt sok mindenféle drága ezüst- és porcelánedényekkel úgyannyira, hogy hétezer

forintra ment csak a készület. Nagy palota lévén, kétfelől rejtkehelyek voltak, az hol az ágy s egy asztalka elfért, elől pedig be volt vonva supelláttal. A muzsikásokat is megpróbálták benne, miképpen esik a hang, s kihirdették a városon, hogy ím, aznap estve elmehetnek, és minden valamit kíván, akár ételt, akár italt adnak pénzért. De nem tetszett az Úristennek ez a becs-telen vendégeskedésnek neme, mert azon éjszaka egybeontá az egész épü-letet az Istennek haragja, úgyhogy, amint felvetették, az egész kár többre ment kilencezer forintnál, és igen sok fajtalanságban eláradott ifjúnak nem telék kedve Baál tiszteletére való menetelben.”

A Takler-féle rozét, amit most tavaszi örömben kortyolgatunk, Juli hoz-ta elő egy hűvös zugból. Már meg volt kezdve az üveg. Az RMDSZ vala-milyen rendezvényéről maradt a ködös közelmúltból, a magyar kormány adománya, mondja.

Nem nekünk szánták.

Most legalább jó helyre megy. Ezen is csak nevetünk.

Akár Isten büntetése, akár az ácsok trehányysága volt az ok, Rhédeyék nem nyugodtak bele, és a szörnyű ropogással leomlott régi terem helyett újat építtettek. 1782-ben nyílt meg az új Rhédey-szála, amelyben néhány évig német színtársulat működött, majd 1792-ben itt, a hátunk mögött indult útjára a hivatásos erdélyi magyar színjátszás, minekutána Bánffy Terézia egy évre ingyen felajánlotta a báltermet Fejér János társulatának. A társulat nemcsak itt játszott, hanem a Pataky-házban és a Wesselényi-féle lóistál-lóban is. De Shakespeare *Hamletjét* 1793-ban egész biztosan e házban ját-szották először magyarul, a szerepekben Kis Theréziával, Keszezh Theréziá-
val, Fejér Jánossal, Fejér Istvánval, Fejér Rozáliával, Kontz Józseffel, Sáska Jánossal, Jantsó Pállal, Verestói Mihállyal, Bajkó Theréziával és Kótsi Pat-kó Jánossal.

A rozé gyorsan fogy. Aggasztó, hogy utána nem lesz mit innunk, pedig ehhez a szombat délutánhoz, ehhez a napsütéshez bor kell, könnyű bor. A poharakon átragyog a fény, és az erkély máris színházi páhollyá változik. Az előadás odalent zajlik. A főtérenél nincs csodálatosabb színpad ezen a dél-utáni órán. Van, aki csak áthalad rajta, ennyi a jelenése, van, aki megáll, be-szélget néhány percig, itt is, ott is. Kik ezek? Mindegy. A lényeg az, hogy mindenki eljátssza a maga kis szerepét, senki le ne kesse a jelenést, igyon egy kortyot a napfényből. Főszereplő nincs. Még nincs. Talán a galambok vol-nának azok. Igen, a galambok, amint rászállnak Mátyás király vállára, fejé-re, megülnek a lova farán, aztán tovaröppennek.

Tudjátok, ki az ott? Juli egy vörös hajú középkorú nőre mutat. Drapp kabátja leng utána, ahogy inal a Jókai utca felé.

Mi, a három Magyarországról érkezett férfi persze nem tudjuk.

Az alpolgármesterünk, a Horváth Anna.

Bólintunk, semmit nem mond a név. Milyen jó, hogy magyar alpolgármestere van Kolozsvárnak. Körülbelül ennyi. Azt még Juli sem tudja, hogy Horváth Annát néhány hónap múlva kétévi felfüggesztett börtönre fogja ítélni a bíróság befolyással való üzérkedésért. „Ettől a pillanattól kezdve nem az én tisztem lesz értelmezni, értékelni a velem történeteket. Mert jogászként azt tanultam, hogy végleges bírósági ítéletet, érintettként, csak tudomásul vehetünk, végre kell hajtানunk” – nyilatkozza majd, és lobogó drapp kabátjában, égő vörös hajával letűnik a színről.

A poharakban vészesen apad a rozé. Ajaj, mi lesz, ha elfogy? A következő szereplőt Zoli ismeri fel. Zoli író, Pécssett él. Még jó, hogy felismeri a színpadon a fiatal kolozsvári kollégát, André Ferencet, amint egy bölcsészlánynak magyaráz. Magyaráz, tehát csábít. Amelyik város főterén nem forgolódnak bölcsészlányok, annak nincs szíve. Kolozsvárnak van. És a szív mindig tudatlan. A szív hajlamos belemelegedni a játékba, és nem tudja, hogy a főtéri magyarázat után, a robbanó rügyek mögött majd egy, harminc évig vagy még tovább tartó bújócskaverseny frontvonalában kell kitartania, miközben a múlt kivert szemével folyton lesekedik utána. Fortyog majd a töltött káposzta, és szívnek néznie kell, amint a kopaszodó, duzzadt májú hősök kóstolgatják a csülköt, a szájukban fogpiszkáló feszül, mint a kopjafa.

A bor elfogy, Nándi felsóhajt. Azért mégis jó dolog volt ez a Trianon. Így legalább maradt egy-két normális hely a Kárpát-medencében.

Ezen is nevetünk, furcsállkodva, felszabadultan. Én ezt a mondatot biztosan nem mondhattam volna, gondolom. Nem is gondolhatnám, gondolom. Bújócskaverseny, szerepek. És akkor az erkély sem páholy többé, hanem színpad, mint odalent a főtér, napfényes, elátkozott. Nándi irodalmat tanít Szegeden, nyáron kajakozik, télen a szárazon edz, mindjárt hetven, de ötvennek néz ki. A mondat még ott lebeg fölöttünk. Magunkra nézek, és konstátálom, hogy a múlt kivert szemével nézve kik volnánk mi itt, a három magyarországi úr: egy magyar, egy német, egy zsidó.

A csupa mosoly Juli jobban érti a mondatot nálam, és újabb üveg bor után néz. Talál is, most fehéret. Egy időre megint el vagyunk látva. Megünnepeljük.

első mondatai az első felvonás második színében, de kötve hiszem, hogy bárki értette, miért sóhajtozik. Az eredetiben a hús nem könnyekké változik, hanem harmattá. Mostanában ezt gőznek fordítják. Ez sem sokkal érthetőbb. Mi akar ez lenni? Hamlet mintha azt kívánná, hogy a gonoszság hatására szűnjék meg létezni a test, párologna el, mint a harmat, akkor nem kellene szembenézni a világban semmi rosszal, semmi gonosszal. A csak-jót ő nem unná. A gonosznak azonban esze ágában sincs feloldani a testet. Elég baj az. Így Hamletnek lassan túl kell lendülnie melankóliáján, nem maradhat tétlen áldozat. Tettesek vagyunk mindannyian, erre vagyunk ítélve.

Juli amondó, a gonosz valahogy mégis átváltoztatja a húst, sósabbá teszi. Fűszeresebbé, javítja ki Nándi hamiskás mosollyal.

Megint nevetünk.

Tudjátok, ki az? Juli a tér sarkára mutat.

Honnan tudnánk?

Sántha Attila.

Aha, fintorog Zoli.

Mindenki itt van, együtt vagyunk valóban.

De most valami váratlan történik. Zoli veszi észre először. Egy iskolai osztály, legalább húsz gyerek egy kövér tanítónő vezetésével a Mátyás-szobor felé tart, szép sorban mennek, már oda is érnek, és most ketten kilépnek a sorból, két kislány, letesznek a szobor talapzatára egy kis koszorút.

Nyilván magyarok, gondoljuk az erkélyen. Nincs semmiféle ünnep. Ugye, nincs? Valószínűleg az egyik környező településről jöttek, vagy messzebb-ről, talán Magyarországról, gondoljuk.

A gyerekek egy-két percig ott állnak még a szobor előtt. Lehet, hogy valaki beszél, de az erkélyen nem hallható. Aztán megfordulnak, és nem mennek el, mindannyian leülnek a tér római kori falmaradványait fedő vastag üveglapra. Itt fognak uzsonnázni, vagy csak pihennek.

Az előadásnak még mindig nincs főszereplője. Ők sem azok, az iskolások. Kell-e, hogy legyen? Kell-e főszereplő? Szükség van-e bűnösre, áldozatra, szükség van-e egyáltalán szerepekre? Nem a drámaírók tévedése ez? Kényszer, amely félelemből születik, hogy nem lesz történetünk. Akinek nincs története, halott. És akinek van, aki főszereplőt választ kényszeres kétségbeesésében, aki gátlástalanul rámutat valakire, igen, aki gátlástalanul és kényszeres félelmében ellenszegül a mulandóságnak, a pillanatnak, aki megőrökít, lejegyez, az vajon mit tesz, kényszeresen és gátlástalanul, mit tesz az étellel?

Főszereplő érkezik. Ott jön, egy hatvan körüli kalapos férfi. Kopott, vékony szövetkabát, vasalatlan nadrág, rossz kalap. A főszereplő, a főszereplőnk. Dühös léptekkel közelít. Neki itt dolga van. Őt ide hívták. A helyzet tette szükségessé az érkezését. Felhág a szobor talapzatára, és az összes koszorút dühödten a bokorba hajítja. Mond is valamit, kiabál, de nem halljuk, mit. Egyetlen szót sem hallunk. Mátyás király, román király. Matei Corvin. Azt mondják, hogy az Erdélyben tartózkodó Zsigmond király összefeküdt egy román nemes szép és eszes lányával, és amikor három hónap múlva megtudta, hogy megfogant, emlékeztetőül egy gyűrűt küldött neki, s utasította, hogy a gyermeket neveljék gondosan, és ha fölcseperedik, menesszék hozzá a jellel. Mondják azt is, hogy a Corvinus vér ősi római eredet, sokáig lappangott, míg felszínre nem tört egy Corvinum nevű román faluban, hogy miután oly sok éven át védelmezte a római népet a barbároktól, most vezérlete alatt szabaduljanak meg a keresztények a pogány rabságtól.

A tanítónő nem hagyja annyiban. Ez józan pedagógiai kérdés. Odamegy, és visszarakja a koszorút, amelyet az imént helyezett oda az osztályából két kislány.

Hát nem! A koszorú márpedig nem lesz ott! A bokorban lesz! Bukszus. De ezt csak mondom, nem biztos, hogy az. A dühödt atyafi most még dühösebben vágja a koszorút a bokorba, immár a szalagot is letépi róla. A szalag az ellenkező irányba repül. Az atyafi dühe azonban nem csillapul. Sőt újabb lángokat vet. Rájön, ebben a pillanatban, mint a villám hasít belé, hogy ettől kezdve el sem hagyhatja a szobrot. Örködni kell. Ha távozik a térről, mások azonnal visszateszik az összes koszorút, és akkor hiába volt a honpolgári felháborodás. Például ez a nagy seggű tanárnő. Csak arra vár, hogy visszatehesse. Hát mért nem megy már el a gyerekeivel együtt a dolgára? Egyszerre húsz gyerek nézi az atyafit és a dühét, és este majd mind a húszan elmesélik otthon, mi történt. Ami azt jelenti, hogy e pillanatban ennek a történetnek legalább harminc másik változata keletkezik.

A harmincban mi is benne vagyunk négyel, mi, akik az erkélyen ülünk. Kortyolunk egy nagyot a rozé helyett érkező fehérborból. Főszereplőnek lenni roppant súly. Roppant fárasztó. Most akkor ez a szerencsétlen barom el se fog menni estig? Na, Nándi, maradt szerinted normális hely a Kárpát-medencében? Az atyafi föl s alá járkál a szobor előtt, lépteivel kijelöli a tereket, ahová senki be nem léphet, csak ő. Ettől eddig. Ha fene fenét eszik, akkor se! Illetve akkor is! De meddig? Az örökkévalóságig. Amíg csak él. Ő most már itt fog járkálni, strázsálni, itt fog meghalni, hősi halált fog halni, mert ő lett a főszereplő, reggel még nem tudta, hogy így lesz, de most már

tudja, a tragikus hős, és nyilvánvaló, hogy ez mit jelent. A tragédia hősei a halál felől értik meg életük szükségszerűségét.

A gyerekek szomorúan nézik őt. Nem, ezt a szomorút csak képzelem, mert nem látszik pontosan az arcuk. Nem moccannak, az uzsonnájukat már megették.

Érkezik ekkor a színre két szürke egyenruhás csendőr. Hogy csendőrök, arról Juli világosít fel. Most mi fog történni? Mit gondolunk odafönt az erkélyen?

A csendőrök odalépnek a dühödt atyafihoz. Magyaráznak, kérnek, felszólítanak. Az atyafi magyaráz, elutasít, felszólít. Nem hallunk egy szót sem. Némajáték az egész. Az egyik csendőr megragadja az atyafi karját, aztán elengedi. Milyen érdekes lenne a *Hamlet*et szavak nélkül, némajátékban látni. Mit értenénk belőle?

Nem és nem. Az atyafi nem tágít. Strázsál, kijelöl, demonstrál. A csendőrök tanácstalanok. Kisvártatva újra próbálkoznak. Megint kérnek, megint felszólítanak. Nem érnek hozzá. Az atyafi mutogat, elutasít, felszólít. Bé-kén hagyják.

Az erkélyen megegyezünk, hogy nem lennénk a csendőrök helyében. Vagy a közrendet védik, vagy a román nemzetállamot. Választani pedig muszáj. Akkor inkább a nemzetállam. Az ahal-kohot-máhány.

Le kéne filmezni, mondja Zoli. Elküldenénk egy széljobbos szájtnek, nyelnék, mint kacska a nokedlit. Szétkapnák, mint floki a lábtörlőt.

Az mást jelent.

Szerinted ez vicces, Zoli?

Nem, azért mondom.

Mi vagyunk a kórus. Kórusnak lenni is nehéz, de azért mégis könnyebb, mint tragikus hősnek. Nem könnyebb, léhább. Léhák vagyunk. Bort iszunk. A magyar kormány borát. Most legalább jó helyre megy.

Megint elmúlik három-négy perc. Öt. Tíz. Az atyafi strázsál, nem fárad. A csendőröket felváltja két rendőr. Kék egyenruhájuk van. Tányérsapkájuk, fehér övük. A rendőr magasabb rendű, mint a csendőr. Ez látszik. A csendőrök megkönnyebbülten távoznak. Megkönnyebbült léptek. Látszik rajtuk a megkönnyebbülés.

Vajon mit tesz most a két rendőr? Semmit. Ugyanazt. Kérnek, felszólítanak, magyaráznak. Az atyafi, a főszereplő elutasít, elutasít, elutasít. Magyaráz és tiltakozik. A karját senki nem fogja meg. Miért egrecióztatja őt a román állam rendvédelmi szerve? Miért zaklatják? Amikor ő pontosan azt teszi, amit tennie kell. Inkább azokat a gyerekeket küldenék már el! Meg a

tanítónőt. Ráteszi a valagát a románság román kori romjaira. Összenyomja, szétlapítja. A romokat. Hogy mondják románul azt, hogy rom? És hogy mondják azt, hogy valag?

Igyunk inkább. Lássuk be, azoknak van igazuk, akik azt mondják, a románokkal nem lehet együtt élni. A románok elbitorolták a városainkat, elbitorolnak mindent a föld színén, a föld alatt és a levegőben.

Nemrég egy kiváló kolozsvári író azt írta, neki nincsenek román barátai, és hogy a román állam száz éve másról se beszél, mint hogy a magyarok szűnjenek meg végre magyarnak lenni, magyarul beszélni, ahogy a bolgárok, törökök, tatárok, németek, zsidók, örmények is felhagyták a nyelvüket, és persze van abban valami romantikus, megmosolyogtató, ahogy az erdélyi magyarok ellenállnak, szimbolikusan legalábbis, vagyis éppen hogy, mert hát az elmúlt száz évben soha nem nyúltak a polgári engedetlenség vagy éppen a fegyveres ellenállás eszközához, amit ő a maga részéről sajnál, és egyre többször kényszerül azt gondolni, hogy éppen az elmaradt gerillaháború miatt nem sikerül most nyugodtan egymás mellett élni. Erre egy szintén kiváló kolozsvári magyar oktató válaszolt. Amikor a többes szám első személyt a szöveg etnikailag adottnak, mi több, természetesnek tekinti, ott az előre kívájt következtetéshez előbb érkezünk meg, mint hogy föltehetünk volna bármilyen kérdést. És aztán jön három vad mondat, szelíd, tanáros, igazán vad mondatok: Lehetne úgy is, hogy sértődöttség nélkül beszéljünk arról, trauma-e, traumácska-e, tanult vagy valódi, vagy olyan adott és meglevő, amibe ki belesimul, ki elkülönül tőle, ez a térben-időben bonyolult térkép, a mi Erdélyünk, románoké, magyaroké, az utóbbi évtizedekben, az utóbbi egy-két-há évszázadban önként eltávozottaké vagy kényszerrel kilakoltatottaké. Beszélhetnénk esetleg arról is, milyen volt, amikor „mi” voltunk a „ti” traumája, és tanulható-e ebből valami számunkra. Hiszen még a forradalmaink is valahogy megmaradtak magyar szabadságtalanságnak, pedig állítólag a „szent világszabadság” volt a cél.

Igyunk inkább.

A rendőrök téblábolnak, nem tesznek semmit. Az atyafi győzelmének bizonyosságával őrzi a szobrot a koszorúktól, strázsál, jár fel s alá.

A rendőrökhöz odalép egy civil ruhás fiatalember, a kezében aktatáska. Ki ez? Nem tudjuk. Beszélnek. Nem halljuk, mit. Odafönt a győztes főszeplő strázsál, járkál, őriz. A civil ruhás fiatalember távozik. A gyerekek a romok felől sandítanak.

Két perc, öt perc, tíz perc.

Egy szürke mikrobusz parkol le a szobor háta mögött.

Kazinczynál Hamlet nem párbajozik, és mélyen megbánja Polonius meggyilkolását, elnézést kér Laertestől. Mentségül elmebajára hivatkozik, mondván, nem volt önmaga, amikor tettét elkövette. Nagy monológjának végén viszont a döntéseket elhalványító elmélkedést ostromozza elmélkedve: „Így tesz a lelki esméret bennünket gyávákká, így oszlik széllyel az eltökélt végzés eleven színe az elmélkedés halavány fényje előtt, s fel-tételeink, mellyek nagyok és nemesek, megfordítják folyamatjokat, s meg szünnek hatni.” Nem csoda, hogy Claudius nyugtalan. Mérgezett bort itatna Hamlettel, de a méregpoharat tévedésből Gertrúd üríti ki, aki haldoklása közben leleplezi Claudiust.

Közel a végkifejlet. A főszereplő elvakult. Újabb mikrobusz érkezik a színre, a szobor előtt fékez. Két újabb rendőr száll ki belőle, most már összesen négyen vannak. Megragadják az atyafit, ketten a két lábát, ketten a két karját, tiltakozni sincs ideje, és mint egy krumpliszákot, behajítják a mikrobuszba. Az ajtó bezárul, a mikrobusz kihajt a térről.

Kicsinyhitűek, idéz egy másik író: Nándi. Mosolyog és kortyol.

Várj, még vissza fog jönni.

A tanárnő is vár még, a gyerekek nem mozdulnak. Két perc, öt perc.

Most mégis felállnak. A gyerekek összeszedik a koszorúkat a bokorból, visszahelyezik őket a szobor talapzatára.

Ezt is filmeznünk kellene. A felvételt valamelyik balos portálnak küldhetnénk el. Benyelnek, mint kacska a nokedlit. Mint floki a lábtörlőt.

Az atyafi nem jön vissza. Ezt, basszus, tényleg elvitték. Süt a nap, ragyognak a poharak.

Es ez mégsem feloldás. Nincs happy end. Az már sohasem lesz. Hamlet meghal. Az utolsó Rhédey grófnő pedig állítólag virágot árult a téren.

BARBÁR PILLANAT

adott egyet Isten – egy másikat elvett –
nem könnyű érteni ez egyszerű elvet:
egyik nap születés másik nap temetés
beszédes csöndünkben keresem hol a rés

született egy gyermek kapott egy étlapot
Isten tenyere lám pár percig én vagyok
kiválasztottságom nem élem meg rangként
téboly hogy az árnyék becézi a napfényt

rejtekaajtón kúsznak közénk a tolvajok
koszorúik között semmivé olvadok
szomszédban a bánat feketében füröszt
így lehetek híd a semmi két partja közt

míg te élni tanulsz ők tanulnak halni
hamis minden kérdés jelenünk is talmi
fekete szívünkben sebzett remény árka
megbukott most Isten dramaturgiája

ha meg is hal valaki maradunk még páran
leszek kalauzod e szorongó világban
Isten adott egyet egy másikat meg elvett
s úton két semmi közt talált nekünk helyet

BŰNTUDAT

míg összetakarítod a tegnapi földrengés
maradványait száműzöm magam a
részletekbe: sértődötten a sarkot bámulom

ahol kezem majd öntörvényűen kezéd
után kutat... megnyílik a bűntudat
a szédület s rovott múltú csábító írja át
sorsodat... arcod fehér mint akit hidegrázás
gyötör nincs benne semmi érzékiség
s már nem érdekel az árrés
sem a hirdetés... tudod hogy nem adlak
vissza te pedig habozás nélkül rám bízod
az életed – újabb üzemi baleset a színpadon –
így lesz sötét veremmé a másnap is
ahova már csak saját meséimet viszem

HA RÁD GONDOLOK

rólad hegyek és sziklaszorosok jutnak
eszembe... vízesések szurdokok
és erődtemplomok patakban gázolás
fáradtságöröm és szomjúság... ha rád
gondolok a Székelykő gerincén
figyeljük az öregedő fényeket a madarak
röptét az egymást navigáló szöcskéket
a párába rejtőző szentgyörgyi várfalat
az évtizedekre visszamutató remetei
zarándokutat a kőfolyást a vízmosást
ahol hűsével a nyár megkínál
foszladozik a sokat próbált hátizsák
de nem lehet megenni... jövünk sebesülten
is lezáratlanul maradt viták után
cipelve megannyi félreértést és árulkodást
mert itt enyhül a szorongás: ajtók
nyílnak egymás felé kihátrál a sietség
s egy pillanatra az idő is megáll

CSERBENHAGYÁS

a dűlőutak már csak műtéti hegek
nincs szavunk a megtorpanó csöndre
a holtában viszontlátott tanyára
a gémeskútra feszített fohászra
a bicegő hepehupákra
amelyek kitartóan őrizték emlékeinket
de nem engedhetjük hamis kegyelettel
kioltani ösztöneinket amelyek még
elővarázsolják a gyermeki
melegséget... a közénk feszülő
remegés térdre kényszerít
de már minden odébb rúgott kő illúzió
és minden illúzió cserbenhagyás

Karácsonyi Zsolt

AKI SÍR, NEM REPÜLHET

REGÉNYRÉSZLET

1. A törpe

Először szőrös bokáit éri a fény, aztán a reumás csuklók, a kopaszodó fej is előbukkan, végül a híres, sárgászöld szakáll. A fűzfa odvának bejárata mellett máris ott a Bederta-mocsár. A törpe erőt gyűjt, távoli neszeket hall, láthatatlan mozdulatok hullámzását figyeli az egyre szárazabb és fénylőbb levegőben. Fél napi járásra, a Bederta-rét közelében nagyobb tüzet rakott valaki éjszaka. Egy egész csapat. Az oláh vagy a rác rablók lehettek. A törpe csomót köt a szakállára, ne érjen a párás füvekig, és három gyors ugrással a mocsár pereménél terem. Megragadja a kötelet, és a nádasba húzza ladikját. Nem nagyobb, mint egy bölcső vagy egy kenyérdagasztó-teknő. Sötétzöld. Ez Pityók kedvenc színe. Jól illik egy mocsári manóhoz.

Ha nagy ritkán emberek közé megy, elvárja, hogy törpeként kezeljék. Az átlagtörpénél legalább fél fejjel alacsonyabb, a manók közül még kimagaslik. A sorsát persze tudja. De nem mesél róla senkinek. Három szitakötő táncol körülötte, de ő meg sem szólal. Mormog, imádkozik, várja az angyalt, aki üzenetet hoz, elmondja a hírt, hogy Pityók, a törpe megmenekül a további szenvedésektől. A hosszú és keserves élet után békés, nyugodt halál fogadja magába.

A vadkacsák is ébrednek. Pityók rozsdás jatagánt húz elő a fűzfa gyökerei alól, és vagdosni kezdi bozontos szakállát. Először a felső, mohával benőtt réteget távolítja el, kirántja a ganajtúróbogár tetemét, és az égre pillant. Legalább húsz éve nem fordult elő, hogy átaludta volna a tavaszt. Egy hete ébredt fel, de június közepén jár az idő. Márpedig a Szentivánéji mulatság nem kezdődhet el nélküle.

November elején aludhatott el. A bogár is. Hosszú éjszaka. Néha megrezzent a nagyobb viharok idején, de a hófúvásokra már nem emlékezett. Talán én is megöregszem egy napon, de elhessegette az ábrándot magától. Tűzszer számot kotort elő, mellényzsebébe csúsztatta. A Bederta-mocsár

közepén nem vehette észre senki. Mégis, valami homályos előérzettől vezetve, halogatta a reggeli pipázást.

Éjszaka vörös hold, reggel csupa bánat. Hangosan mondta. A szavak mögött bugyborékkolt a hangszálak tespedtsége. Undorodott a szavaktól. A beszédet márpedig meg kell tartani. Várja a mocsári emberek faluja.

– Ide figyelj, Sárgazöld Pityók! Nincsen nekem pénzem, de a tied sem kell. Napszállatkor gyere, énekelj és táncolj. Borod is lesz, enni is kapsz. De ha nem, én rád gyűjtöm a nádist!

Értett a szóból a törpe. A vajda jó ember, gonosz ember. Tudja, amit tud. Hogy Pityóknak nincsen kincse. Földbe ásott manókoronája. De Pityók már nem szalad úgy, mint régen. Ősszel róka támadta meg. Alig tudta elzavarni. Azóta vigyáz. Fél órán át is szimatolgat, mielőtt elindul. Gyalog csak ritkán, inkább a ladikkal. Most is azzal menne. Ha. Gyanakszik, figyel, és meghallja a szekerek lassú nyikorgását a mocsár és a Bederta rét közötti ösvényen, a régi hadiúton. A török nem használta sokáig. Övék volt a vidék. És most? Néhány évvel ezelőtt apadni kezdett a mocsár. Valami mérő népesség folyókat terelt Temesvár előtt. Új utakon járnak a rácok. A medvék visszaszomfordáltak a hegyekbe. Csak a szúnyogok hadserege állt ellen a támadásnak, de a megcsapolt mocsarakban már a malária sem a régi.

Ladikon egy nap. Gyalog három. De a ladikkal könnyen észrevesznek. Mégis elindult. Hosszú, göcsörtös bottal lökte előre magát. Csak déltájban pihent meg a török alagútnál. Jókora pontyot fogott. Csak a felét sütötte meg.

A másik fele Rovin Jankóé. A 170. születésnapján egyen valami rendes halat legalább. A közeli hídon akkor haladt át az első nyikorgó szekér.

Órákon át ült mozdulatlanul, amíg észre nem vette a ladikja mellé felsorakozó három vízihullát. Egyetlen, hatalmas lendülettel lökte ki magát a napvilágra. A hirtelen rátörő félelem segített. Még napszállta előtt a mocsári emberekhez ért. Csak Rovin Jankó várt rá.

Megjöttél. Jankó lassan lengette a kalapját. Elszaladtak a tündérek után. Tündérek. Egész sereg.

A törpe észrevette, hogy nem hallja a szekerek nyikorgását. Nem erre jönnek. Tüzet rakott. A vajda odújából előgurította a hordót. Jankó az üstöt kereste elő. Jósolj, Pityók. Semmi kedve. Mégis. Jó kétszáz éve hallott utoljára tündérekről, még a csata előtt. Milyen csata? Mohács. Nem éltem én még akkor. Öreg vagy, Pityók. Te sem vagy mai csirke.

Végigjárta az ösvényeket a falu körül. Sehol senki. Vissza. Leült a vajda asztala alá. Aludt reggelig. A vajda hangja riasztotta fel.

A méltóságteljes mozdulatok ezúttal elmaradnak. Igyekszik talpra állni, de nem megy. Apró, alig látható lények ezrei veszik körül. Nem jövünk vissza többé. Ezt mondják. Ha jól érti a szárnyuhogás dallamát. Főlemelkednek, és tényleg nem térnek vissza. Csak a lábaiban enged fel a zsibbadás.

Mi is megyünk. A vajdára néz, és nem érti. Nem bírunk a fegyencekkel. Mocsár már nincs, csak Hildebrand és a többiek. A törpe felugrik, a bográcstól is felborítja. Nem szól rá senki. Indulnak. De a törpe marad. Pipára gyűjt. Tisztogatja. Megtömi. Kínlódva pöfékel, és Caroberto udvarára gondol. Köhög. Már a dohány sem a régi. A török alagúthoz irányítja a ladikját. Elindul befelé.

*

Az Úr 1768. esztendejében Johann Wilhelm von Hildebrand közigazgatási tanácsos le-fel járkal a tanácsteremben. Esz Temeswar, esz a porfészek. Esz téged a fene, morog az ajtonálló, de Hildebrand nem hallja. Minek küldtek a nyakamra háromezer fegyencet? Fulladna a mocsárba mind! De azok nem fulladnak. Dsidásokat küldenek a garázdálkodókra, hiába. Hildebrand nem bírja tovább. Levelet ír. Még egy levelet ír. Bécs messze van. Három hét is eltelik a várakozással. Nézi a csatornán leúszó hajókat. Az egyik hajó oldalától csónak indul a part felé, nem ül benne senki. A hajóról kampós végű köteleket dobálnak utána. Hiába. Hátat fordít a csatornának, és elindul a Dóm felé. Néha komoran visszabíccent. A Basakútnál megáll egy pillanatra, de nem iszik a vízből. Vinné el a pestis az egészet! Mégse. Meggondolja magát. Inkább a kolera. Meglátjuk. A bécsi ügynézt várja, ha a máramarosi sóbányákat annyira rendbe szedte, tegyen itt is rendet.

Wolfgang von Kempelen észrevétlenül halad át a városon. Kinyitja a tanácsterem ajtaját. Hildebrand ránéz és nevet. Nem tudja abbahagyni. Tisztelt kolléga, ugye maga olyan furcsa gépeket is csinál? Kempelen az ajtonállót figyeli. Ő velem jön. Térkép? Az ajtonálló vigyázzba vágja magát. Szalutál. A nevét Kempelen azonnal elfelejti.

Átfésülteti a nádasokat. Egy romos pince bejáratánál különös neszekre lesz figyelmes. Odacsap a kardjával. Keserves visítás a válasz. Mert az ember semmiben sem különbözik a disznóktól. Sárban él, mert sárból vétetett. Rájön, hogy mocsári manóra bukkant, elnézi sárgászöld szakállát, és kalitkába zárja. Fél Temesvár összesereglik a látványosságra. A szakállas alakot pincébe záratja, és a szokásos interogatóriumnak veti alá. Azt hazudja, hogy Károly Róbert íródeákja volt. Második napon megszökik a börtönből. Cel-

lájában egy addig ismeretlen rejtekút bejáratára bukkannak az örök. Éjszaka zajt hall a dolgozószobából. A mocsári manó íróasztalánál ül, és a tervrajzokat rakosgatja. Herr Kempelen. Úgy látom, nem akar működni a sakkozó-masina, nézze csak.

Herr Kempelen megőrült, írja Hildebrand Bécsnek. Két hete ki se mozdul a szobájából, és magában beszél. Herr Kempelen két hét után frissen és kipihenten lép ki szobájából. Őrületesnek semmi nyoma. Egy hét alatt mindent elintéz. Sürgősen Bécsbe hívják. Hildebrand szabadkózik. Minden jel arra mutatott. Kérlek alássan, a Bederta-mocsarat ne szárítsátok ki semmiképp. Ott mocsári manók tanyáznak. Mélyen a szemébe néz, és Hildebrandra kacsint. A közigazgatási tanácsos nem mer ellenkezni. Hiába tiltakoznak a hatzföldi svábok, a mellettük bűzölgő mocsár még húsz évig teljesen érintetlen marad.

2. Karcser

Minden egyszerre kezdődött. Anyám, apám, a templom, a város. Velem együtt kezdődtek ők is. Ha karomat kitárom, nem a karcser falához érek, nem a rácsok rozsdájára látok, de az örök életet nézem, színről színre és percről percre és időről időre. Nem érdekel, ki mit gondol, de boldog akarok lenni, ha árván is, ha lelenházban is, de igenis boldog leszek, és feltalálom a boldogsággépet, vagy mást, valami egészen mást.

Ebben a városban akarok élni, még akkor is, ha az apám csak átutazott, és az anyám is csak meghalni jött ide. Anyám kétségtelenül itt szült meg, és szép asszony volt, mondják az irgalmas nővérek is. Mert ők temették el.

Minden reggel imádkozom az anyám lelki üdvéért, az apám lelki üdvéért és a városért, amelyben élek, mert ha megmarad a város, megmarad az intézet, és megmaradok benne én is. Ha nem maradok benne, egész biztosan nem maradok meg, mert úgy járt a Tóth Zsiga is, hogy kiszökött és vonatra szállt, és az indóháznál látták utoljára élve. Elkapta Fekete János vagy valami kései leszármazottja, és háromszor mártotta a szívébe a kést, most ott nyugszik a temetőben. Ha nyugtot talált egyáltalán, mert nem is gyónhatott meg szegény.

Tóth Zsiga talán megnyugvást lelt a halálban, de én nem nyughatom, mert még a nevemet sem az anyám adta, még az se biztos, hogy magyar vagyok, rác vagy francia, mert szőke hajam van, de barnás a bőröm, mert Becsei Helmuthnak hívnak, de éppen annyira lehetnék Lovrini László vagy Zsombolyai Zsigmond.

Naponta elmondom magamban, hogy nagy dolgokra leszek képes, csak türelem, mert akkor még a csitói kastélyba is beengednek. Ha nagy úr lesz belőlem. Mert megtanultam, hogy a királyok között is hány árvagyerek volt, meg Hunyadi Jánosnak sem biztos az apja, aztán csak lovag lett, és kormányzóságig vitte. Ha a harang megszólal, az ő magányosságáról is szól az, meg az én magányosságomról, ahogy itt ülök a karcserben.

Hiába, hogy Tóth Zsiga meghalt, mégiscsak ki akartam szökni, de nem az intézetből, nem a pedellus vagy az igazgató úr miatt vagy a pálcák miatt vagy ki tudja, miért, hogy nem bírom a krétaport, mert köhögök tőle, de én vagyok a legalacsonyabb, és mindig én kell letöröljem a táblát. Nem azért.

A világból akartam kiszökni, még Amerikán is túlra, pedig odáig csak hatalmas hajókkal lehet eljutni, ha az ember nem növeszt szárnyakat, és úgy repül át az óceán felett. A világból akartam kiszökni, és gyónáskor Ervin atya, azt mondta, hogy van bajunk éppen elég, mert kiűztünk a Paradicsomból, ne űzzem ki magam erről a planétáról, mert a Hold nem sajtból van, és biztosan éhen halnék.

Azt is mondja Ervin atya, hogy minden jól van, fő, hogy túléltek a háborút. Pedig az igazgató úrnak összerándul a szemöldöke, és azt mondja, hogy mindenről beszélhetünk, csak a háborúról meg a békekötésről ne. Mert ő akkor is elmondja, ha mindjárt a rác jegyzőhöz szaladunk is. Ő ezt úgyszemint tűri sokáig, és ha kell, egy szál magában kiáltja ki a Bánáti Köztársaságot, csak ebben a fenenagy helyzetben ne kelljen élni tovább, s ha nem engedünk a negyvennyolcból, most ne engedjünk a tizenennyolcból sem, mert ha mégis – ő olyan forradalmat csinál itt, a Rácország peremén, hogy még a belgrádi házak is beleremegnek. Pedig Belgrád messze van. Temesvárnál is messzebb, ahol kirándulni is voltunk egyszer, és felültünk az omnibuszra meg a villamosra is. De most olyan idők járnak, így mondta az igazgató úr, olyan idők járnak, hogy jobb ki se mondani Temesvár nevét, mert ki tudja.

Nem tudom, ki mit gondol, de nekem a háború tetszett, mert egyszer csak futni kellett egész a kastély kertjéig, onnan meg az indóházhoz és vissza az intézethez, közben meg láttam, hogy a Kossuth apánk szobra ledőlt, ott volt a porban darabokban.

Ervin atya azt mondja, tudjam meg, ha sváb vagyok, Kossuth nekem nem az apám. Akkor Jellasics az apám? Erre meg az atya rám szólt, ne mind kérdezősködjek annyit, mondjak el tíz Miatyánkot, és jöjjenek vissza egy hét múlva.

Mentem volna egy hét múlva, de az az egy hét pont ma van, én meg itt ülök a karcserben. Nincs rossz dolgom, még enni is adnak, holnap talán ki

is engednek, ha ígérem, nem futok többé. Ki tudja, mivé lettem volna, hogyha az igazgató úr nem csíp nyakon a Flórián-szobornál. Megígértem, de csak beraktak, pihenjem ki a nagy futást.

Ha kiengednek, talán majd járhatok a hatzfeldi Athletica Clubba, ott edzenek néhányan a felsőbb osztályokból. Ravcsics Ede, Trauner Géza, Kiss Gyuszi, meg a negyedik, akinek nem jegyeztem meg a nevét. De a négyszer százas váltóban második helyen végeztek a járási bajnokságban.

Szaladni szabad, megfutni soha, ez Kiss Gyuszi jelmondata, amit még a nagyapjától tanult. Kiss Gyuszi nagyapja nem is futamodott meg, mert a gránát szétverte a job lábát, félévig kínlódott, és meg is halt.

Kiss Gyuszi csak félárva, de mégis velünk lakik. Havonta egyszer jön el hozzá az anyja. Almát hoz és kalácsot. A kalács akkora, hogy jut nekünk, kicsiknek is.

A kicsik között persze én vagyok a legnagyobb, a nagyok között a legkisebb. Van bajom elég, én takarítom a latrinát, egy héten át én viszem le a pincébe a többiek cipőjét, én is tisztítom meg. Nagy bűnt követtem el, mert, aki szökni próbál, az önmagának árt csak. Elmagyarázta az igazgató úr nekem, hogy ne próbáljak megszökni, bírjam még ki egy évig, aztán úgyszólván jön a feketeleves. Nem értettem, aztán a pedellus magyarázta el, hogy tizennégy éves koromra szélnek eresztenek, és mehetnek a szemem világába.

Apám biztosan elesett a háborúban, különben értem jönne. Mikor az egész véget ért, sok gyerekért eljött az apja, a nagyanyja, volt olyan, akinek még az anyja is megkerült. Álltak az intézet előtti ösvényen, és sírtak, de én nem sírtam, mert már akkor sem tudtam sírni, amikor idekerültem, és azt sem tudom egészen pontosan, hogy is kerültem ide, mert hatéves kora előtt senkit sem vesznek fel az árvaházba. Azt mondják, valami idős hölgy vitt el egy pesti kisdédóvóhelyre, de én arra már nem emlékszem, csak a vonat füstjére és a tömegre a hatzfeldi állomás előtt, mert véget ért a háború, és a frontról velem együtt a katonák is visszatértek.

Ilka néni, a szakácsnő azt mondja, hogy csak a szép dolgokra szabad emlékezni, én meg nem emlékszem semmire, gondolom, éppen ezért, mert biztosan szörnyű dolgok történtek velem, de a felejtés legalább annyira iszonytató. Csak annyit tudok, hogy nem szeretem látni a vért, nem ájulok el, nem leszek rosszul, csak érzem, hogy mindkét szemgolyóm elindul hátrafelé, mintha el akarnának bújni a fejemben, és akkor egészen lassan hátrébb lépek, megnyugszom. Néha olyan gyorsan zajlik le minden, hogy észre sem veszik a körülöttem állók. Jobb is, mert egy időben véres kendőket raktak az ágyamra, meg döglött patkányt a cipőmbé, de én nem sírtam. Tud-

tam, hogy a nagyok se sírnak, csak ütnek. Nem sírtam, de akkor még nem mertem ütni.

Nem akarok a szemem világába menni, csak elegendem van a karcerból is, alig várom, hogy kiengedjenek, furcsa álmaim vannak megint. Azt álmodom, hogy alagútban járok, és hirtelen fény csap a szemembe egy hatalmas kohóból, akkora, mint egy tűzhányó, és törpék, koboldok sűrögnek-forognak körülötte. A törpék észrevesznek és befognak, hogy mozgassam a hatalmas fűjtatót. Arra ébredek, hogy ömlik rólam a veríték. Máskor az alagút falán apró csillagok fénylenek, egy hosszú asztalhoz érek, nem ül mellette senki. Az asztalon hatalmas sült hússzeletek, vadul enni kezdek, és a szék összeomlik alattam.

Elmeséltem a pedellusnak, de azt mondta, ne meséljek ilyeneket, mert átvisznek a szomszédba. A szomszédban van a bolondokháza, néha sikoltásokat hallani onnan. Azt mondják, hogy a lelkük után sikoltoznak a bolondok, de a lelkük nem akar visszatérni, csak száll egyre magasabbra, mint egy léggömb, amíg a hegyes csillagok ki nem lyukasztják őket.

Féltem a lelkemet. Meg kell tanulnom repülni. Hogy ha a lelkem elszáll, könnyedén utolérjem.

Amitől igazán rettegek, belül van. Attól félek, hogy ami belül van, véglegesen kívülre kerül. Másról nem. Még Ravcsics Edétől sem. Két akkora pofont adott. A tintásüveg miatt. Világosbarna nadrágján hosszú, vékony sötétzöld csíkban csorgott lefelé a tinta. Nézte a nadrágot, ülve, mozdulatlanul. Szilencium is volt. Hirtelen jött, jobbról is egy, balról is egy. A felügyelő kivárt. Ravcsics Ede is visszaült a helyére.

Három nap a karczerben hosszú idő, Zsiga bácsi vigyáz a rács másik oldalán. Muszáj neki, mert olyan is van, aki nem bírja a karcert. Nyugodtan ül, aztán hirtelen a rácsoknak ugrik, harapja a karját, habzik a szája, az egész teste remeg. Olyan is van, aki ordít, mint a fába szorult féreg, mert ide, a karczerbe alig süt be a nap, csak tornaóra idején látom elszaladni a többiek lábait, amikor megkerülik az intézet hátsó oldalát.

Az egyik sarokban egészen vékony csíkban folyik végig a víz a falon. Nyirkos a levegő, a vastag takaróba burkolózom, csak a Bibliát hozhattam magammal, abban olvasom, hogy a mélységből is fel lehet kiáltani a magasba. Mégsem kiáltok, csak halkán imádkozom, Zsiga bácsi már erre is fűlenni kezd. Valami baj van, fiacskám? Semmi, Zsiga bácsi, csak. Imádkozni szabad. Elhallgat, és meg sem szólal egészen estig, csak pipázik, behozza az ebédet, a vacsorát, közben csak néz maga elé, ki tudja, mit lát.

Én csak azt látom, hogy lement a nap, és holnap majd kiengednek, előtte megkérdezik, mert mindenkitől megkérdezik, megjavultam-e. Igen. Megjavultam. Három nap nekem épp elég volt, tudom én nagyon jól, mit kell csinálni, hogy kell viselkedni. A karcernél is rosszabb, ha nem kapsz enni.

Egy ideig még itt leszek; azt beszéli Trauner Géza – már elmúlt tizenégy, de még itt van –, az is lehet, hogy csak ősszel küldik el, mert valami történik a várossal.

Azt mondják, Hatzfeld átkerül egy másik országba. Már azt se nagyon értem, hogy is épültek meg a piramisok, de azt hiszem, hogy egy egész várost nem lehet csak úgy átrakni egy másik országba. Az igaz, hogy már vonatok is vannak, meg autók is, de az egészség akkor sem lehet. Mert mondjuk elszállítják a Flóriánt meg a katolikus templomot, de a többinek itt kell maradni. Az egyetlen megoldás, hogy egy hatalmas daruval emelik meg, hiszen csak néhány kilométerről van szó. A rácok nagyon akarják, arra kérik Istent, pöccintse el innen a várost mindenestől, csak a búzatermést hagyja itt. De abból idén biztosan nem lesz semmi. Az igazgató úr megint a köztársaságról beszél, és ez bátor dolog, mert a szerbeknek is van királyuk, meg a románoknak is.

A románok királya német, nem lehet könnyű dolga, talán azért lett a románok királya, mert hercegkorában nem akart megtanulni németül. Csak magyarul tudok beszélni, svábul már dadogok. Ha német szavakat akarok mondani, valami apró tollpelyhek kezdenek le-fel járkálni a torkomban, talán azért, mert a német az angyalok nyelve, az énekeket mindig németül énekeljük az árvaház melletti kápolnában. És énekelni tudok, de beszéd közben a tollak a torkomon akadnak.

Elmesélem Zsiga bácsinak a tollas dolgot. Labanc lett ebből is. Azt mondja. Még szerencse, hogy holnap kiengednek, kölyök.

Hozza a vacsorát, odakint zuhog az eső. Nagy kiáltozásra ébredek. Zsiga bácsi a kulcsokat rázogatja éppen. Ömlik a víz a folyosón. Szent Flórián, segíts! Térdig áll a vízben. Kinyitja a zárat. Húzd fel gyorsan. Két hosszú szárú csizma. Kocsisokon láttam ilyet. A folyosó egyik falán hatalmas részátong, ömlik be rajta a víz. Apró, keskeny, olajzöld ladik úszik a tetején. Nekicsapódik a karcer rácsainak. Egy törpe alszik benne, sárgászöld szakállal lecsüng a ladik pereméről. Szemhéja felpattan, mereven néz rám, és megragadja a csuklómat. Nem tudom lerázni, és vonyítani kezdek. Felébredek, és patakokban ömlik rólam a veríték. Még fél óra, fiatalúr, most már kár lenne begolyózni.

Kovács Újszászy Péter

EGY VARRÁSNYI ANYA

*„a gyerek hiányát úgy öleled,
mint belső udvarukat a bérházsorok”
(Izsó Zita: Házi áldás)*

A fények megvilágítják a kitömött őzgidát.
A lövedék helyét keresed,
de a pettyek ragyogása érintetlen.

Nyári estéken a hálóing alá nyúlsz,
kitapogatsz a heget,
és nem félsz, hogy az állatkölyök
üveg szemével a sebhelyre láthat.
A szakítás erejét érzed bőrödön,
az eltávolított méhet.
Ujjbegyeddel látod a varrás nyomait.
Az axolotl halálán sírtál legutóbb.
Kilenc éve.

PIPÁZÓ FIÚ

*„örült napsütésben én
aki mindig fázom
reszket körülöttem a nyár is”
(Lőrincz P. Gabriella: Indiánnyar)*

Lakókocsid előtt pipázol,
A füst felmelegíti a szád,
derekadig mégsem jut el az áramlat.
A falevelek besodródznak a jármű alá,
szúnyograj zümmög, ez változatlan.
Ma is irigyled apádat,

vastag bőrét nem lékelték meg a rovarok.
Pokróc alá bújssz,
egy kisiút juttat eszedbe.
Színtelenül fekszik a lakóbusz priccsén.
Hidegrázás. Apja józan.
Káromkodik két borogatás között,
gyógyszerekre költ.
A láz átterjed a székre.
Felejtessz, hogy a vacogás megszűnhessen.

SAM

A parton állva néztük az izmos folyót. Ahogy a víztömegek hömpölyögtek, itt-ott örvényeket képeztek, és magukkal ragadták, ami a sodrukba került. Ágakat, egy gumiabroncs maradványait, papírzacsókat, kartont.

El kell szédülni ettől a mozgástól. Sam egy követ hajított a folyóba; az két felpattanás után alámerült. Aztán még egyet.

Úgy láttam, mintha reszketnének az égerfák a parton.

„Áradáskor nem állhatnánk itt”, mondta Sam. „Nemsokára meg is jön.”

Nedves homok, cserjék, fák. Nehezen másztuk meg a rézsút. Föntről, az útról másmilyen volt a látvány. Angolnaszürkén áramlott széles medrében a folyó; sebességéről csak egypár világosabb villanás árulkodott.

Valaha valahol létezett a Prut. Ama messzi Moldáviában, ahonnan Sam apja származott. Samnek azonban nem voltak emlékei az apjáról, és a Prutot is csak a Goldmann-féle világatlaszból ismerte.

Ezzel együtt bármely folyó láttán az a számára ismeretlen jutott az eszébe.

„Gólyákat hiába keresnél itt”, mondtam nem éppen odaillően.

„Hiányoltam volna a gólyákat?”

Szinte láttam, ahogy a helyére tol a fejében egy reteszt.

Szerencsés pillanatokban gyerekjáték volt a zadagórai csodarabbira, Rose Ausländerre vagy a Prut-parti fűzfákra terelni a szót, ma azonban nem volt ilyen szerencsés pillanat.

Csak néztünk. Ahogyan fluoreszkálva tovasietett a folyó; csóva nélkül, de hektikus fecskékkel. Majd egy idő után elfordultunk a látványtól.

Az autóban Sam egyfolytában beszélt, mintha saját magát torkolta volna le a beszédével. „Mondd csak, hogy is van ez, ezzel a zöld bolygóval? Rövid az út a kétségbeeséstől a közönyig. Minél több könyv íródik a világban, annál tanácstalanabb vagyok. Talán az állatokat kéne megkérdeznünk.” És egy varjúra mutatott, amelynek valamilyen falat volt a csőrében.

Szerette az állatokat. Ha rajta múlt volna, befogadott volna vagy egy tucát gazdátlan kutyát, hogy véget vessen a nyomorúságuknak. Várnak, te kinyitod az ajtót, beengeded őket, és enni adsz nekik, meg otthont – megbízna benned. Ha megtettél előbb valami ilyesmit, akkor, legyen, olvashatod a Kantodat meg a Derridádat. Csak semmi intellektuális fontoskodás.

De hát ott voltak a lakáskörülmények, a bérbeadók, a féltett női környezet, a munkakötelezettségek, és ezek mind a kutyamentés ellen voltak. Az ember a gyakorlatban alatta marad saját nemes szándékainak; ez van.

Szemkápáztató fény dőlt be a szélvédőn át.

„Fény, hang; most már csak a kenyér hiányzik”, mondta Sam. Célba vettem a kocsival egy vendéglőt. Épp időben; felhők gyűltek fölénk, kötelékben és gyorsan. A szélcsend figyelmeztető jeléből vihar kerekedett. Amíg a levesünket kanalaztuk, Sam szünet nélkül mormogott: „Most megduzzad. Most megduzzad; de még hogy megduzzad!” A vágató folyam.

Gyerekkorában egyszer majdnem vízbe fulladt. Egy hegyi patakba. Egy nagyobb fiú mentette ki. „Mama minden évben küldött ajándékot a születésnapjára; egyszer sem feledkezett meg róla. Ahogyan Szent Antalról, a kedvenc szentjéről sem feledkezett el soha; róla minden csodát el tudott hinni.”

Mi mindent meg nem tesz az ember, ha csak egy fia van. És csak egy mamája.

Sam úgy beszélt róla, mintha a barátnőjéről beszélne: büszkén, csodálattal, egyszersmind gyöngéden s némi iróniával. Naponta értekeztek telefonon. Sam tudta, mit visel épp az anyja, mit főz, mivel gyötri éppen magát, hová utazik. „Így van ez, amikor egy asszony egyedül él. Valakire rá kell bíznia magát; ez a minimum.”

Az ablaknál ültem; odakint erősen hajladoztak a fák a szélben. Sam úgy rágta a kenyeret, mintha a világvége ellen akarná felvértezni magát.

„Anyámnak kedves és rettenetes szeme van, de ez más lapra tartozik.”

Hogy állnék vajon ez elé a tekintet elé?

Milyen lenne Sam tekintete, ha az anyja tekintete elé állnék?

Nehéz kérdés.

Képzeletben lefestettem magamnak a csecsemőt a kiságyában, gyertyák, amulettek és játékszerek gyűrűjében. Minden fölött egy leheletnyi szomorúság lebegett.

Sam integetni kezdett az arcom előtt. „Hahó, merre jársz? What’s wrong?”

„Talán kéne egy kicsit beszélünk a tervezett projektünkről”, mondtam kitérően.

Azon agyaltunk, hogy el kéne mennünk együtt Boszniába interjúkat készíteni a kultúra területén aktív figurákkal „a helyzetről”. A politikai légkörről, a munkafeltételekről, a médiák helyzetéről és hasonlókról. Ideális esetben valamelyik rádiócsatornának, de egyelőre még minden képlékeny és bizonytalan volt.

„Minden a kapcsolatokon múlik”, mondta Sam. „És nem elég csak Szarajevóba.”

„Szóval úgy gondolod, el kell mennünk Višegradra, Tuzlába, Travnikba, all of it?”

„Pontosan.”

Gyorsan előhívni a sírjából Ivo Andrićot, és mikrofonnal fölszerelve elküldeni mint vándortudósítót, hogy járja be az országot; ez villant át az agyamon. Az eredmény: hátborzongató. Csak a ferencesek őrizték meg a nyugalmukat.

„Felhívom Milicát, Abdullahot és Semezdint és Draganát... És André a francia kultúrintézetből.”

„Helyes; tedd azt.”

Odakint az özönvíz. Alig látni valamit. Jó, hogy épp nem a folyónál vagyunk.

Sam ismerte Davidet; Daviddól jött az ötlet. Ugyan alig vannak már zsidók Szarajevóban, de egészen mégsem lehet átengedni a terepet a vahhabitáknak; ez szintiszta kultúrapusztítás lenne a szaúdi olajbevételekből. Amikor pedig virágzó kulturális életünk volt egykor, ah.

Szóval menjünk. A Milickához, a Drinához. A Prutot nem tudják ugyan pótolni, de mit tegyünk.

„Figyelj csak”, mondta Sam, „ködfátylat látok a hajadon, a szádon és a szemedben.”

„Elborította az agyadat a pára?”

Furcsa ez a kölcsönös ráérzés köztünk, amely hirtelen abszolút egy hullámhosszon levésbe tud átcsapni. Csak azt nem tudta egyikünk sem, mikor és miért is. Testvérek módjára nevtünk, testvérek módjára civakodtunk. És testvérek módjára tartottunk távolságot. Ebben a szakadó esőben egyikünknek sem jutott volna eszébe elindulni.

Később, az autóban elmeséltem Samnek, hogy egyszer egy telemarketinges fazonnak, aki rám akart szólni valamit, azt mondtam a telefonba, hogy nem érdekel, egyébként pedig éppen forralok valamit a tűzhelyen, mire ő: Bennem meg a düh forr!

„Nem hagyjuk, hogy az ilyen fickók elrontsák a kedvünket”, horkant föl Sam, „mindig csak egyenesen és határozottan: Nem, nyet!”

A lakásában kötöttünk ki. Először a fényképre esett a pillantásom. Nina képére, akivel évekig együtt voltak. Gyermektelenül, mert Nina maga is gyerek volt. Leplezetlenül bámultam; tudtam, hogy nekem szabad.

„Ezek a szép orosz szavak: *ljublju, obnyimaju, celuju*... Mind, mind hiába”, hallatszott Sam hangja a konyhából. Keserűen csengett.

Teát ittunk. Meglepően világos volt az esti égbolt.

„A nyírfaágakkal integet neked.” A fára mutattam a kertben, aztán Nina portréjára. Nem jutott más eszembe a dologról. Most nem.

Sam: „Maga volt a született jókedv.”

Élet sejlett át ezen a mondaton. S valamiképp további mondatokat, bekezdéseket, fejezeteket ígért.

És?

„Sosem tudtam fölérni hozzá. Képtelen voltam úgy fújni ki a levegőt szájon és orron át, mint ő, napjában ötször tüzet fogni, egy sereg nagynénivel bájologni. Hozzá képest én egy kicsinyes alak voltam. Változatosságot követelt az élettől; minden napnak egyszerinek és megismételhetetlennek, ünnepnek kellett lennie. Igaza volt. De munka mellett mindezt hogyan? Elvégre a boldogság nem tervezhető. Vesd bele magad a dolgok sűrűjébe, vagy maradj kívül. A teljességnél kevesebbrel nem érte be.”

Szintiszta Nina. (*La Belle Dame sans merci.*)

És a legkevésbé sem én.

A teának füstös íze volt.

Egyszer láttam V alakban repülő darvakat, és hallottam őket panaszosan rikoltozni. Sam a maga módján panaszkodott. Engem meg elfogott a félelem, hogy valamiképp kisiklik előlem.

„Nincs értelme már ezen rágódní. Ami volt, elmúlt. De újra meg újra szembesülök az elégtelenségemmel. Az előbb, amikor ott álltunk a folyónál, ennél az izmos, féktelen folyónál, eszembe jutott, hányszor mondtam nemet igen helyett.”

„Mutass fényképeket Nináról!”

Nem akart. Hirtelen fáradtnak érezte magát, és félig viccesen azt mondta, a „tőről metszett migránsoknak” kötelességük mindenki másnál rendezebbnek lenni.

Rendezebbnek?

Még szép. Csak semmi fakszni, különcködés; olvadjon csak szépen bele az életvilágod a többségébe.

Vagy úgy.

Nem volt kedvemre való a hangulata, de maradtam. Elraktam az asztalról a teáspoharakat, és főztem egy gombás rizottót. „Húgocskám”, mondta Sam, „nem okozol csalódást.” Amíg én főztem, ő fölhívta az anyját.

„Minden rendben?”, érdeklődtem.

„Fejfájásra panaszkodik. Van egyébként egy rossz emlékű orosz szó, az *uzsásznó*. Már majdnem el is felejtettem. Ami ijesztő, kevésbé marad meg az emlékezetben, szerintem.”

Közben jött még egy felhőszakadás. Zaja elvegyült Cesária Évora hangjával.

Amikor elindultam, láttam a félholdat a nyírfaágak között. Sam búcsúzóul utánam integetett.

Lapozni – mit jelent ez, és hogyan tehető meg az életben? Kiszállni, elmenni, semmi másban nem reménykedni, mint a saját döntésünk helyes-ségében. Vagy titokban talán mégis reménykedni valamilyen Gondviselésben, „kegyelmi pillanatban”. Samnek volt adottsága ehhez, nekem nem. Őt legföljebb az gátolta, hogy tekintettel volt a mamájára, én viszont félttem fölégetni magam mögött a hidakat. Szakítás a múlttal – slussz. Hát nem. Nekem kellett a prologus: győzködd csak magadat alaposan, a többieket is készítsd föl arra, ami jön; utána kezdődhet az előadás. Természetesen rögzített szövegkönyv alapján, saját rendezésben. Éljen a tervezhetőség!

Samnek nem okozott volna nehézséget elrugaszkodni a biztos talajról és rábíznia magát a véletlenre. Neki nem. Odafent örködik a Mama, őfö-lötte egy felettes atya (hiszek hitetlenül Istenben); ő majd ítélkezik. De: nem szegülni szembe a Mama akaratával. Tilos az önkényes ugrabugrálás. Ha mégoly könnyű lenne is az ugrás egy gyökértelennek. Engem a helyek láncoltak magukhoz. Hogy csak úgy taláломra fölkerelkedjem: kisebbfajta rémálom. Annál inkább csodáltam a kalandorokat, akiknek ez ment. És akikre azután hetedhét határon túl ott várt életük felfedezése. Újrakezdés, barátok. Koreában a Naksansa kolostorban, az Aleut-szigeteken vagy mindjárt itt szemben, Patmoszon. Üresen áll egy házikó.

Mész és rátalálsz valamire. Talán. Vagy vársz, hiszen az élet maga is lapoz. Nina nincs többé. Vajon más ember lett volna mellette Sam?

Lenne, ha, amennyiben, adott esetben. Jobb Nina telt ajkára és dús szemöldökére gondolni. A haszontalanságok csak elfárasztanak.

Álomtalanul aludtam. Még a folyó sem jelent meg.

Amikor hónapokkal később tényleg ott voltunk Szarajevóban, a Miljacka inkább zavaros csermelyre hasonlított, mint tekintélyes folyamra. Sam csalódottan vállat vont. Megszokásból a vízbe hajított néhány követ. Párszor fölugrottak, és annyi. Sápadtan sütött a nap.

Hirtelen három szürke kóbor kutya vette körül Samet. Szemeteskuka és hulladék volt éppen elég, de ők őt keresték. Tapsoltam; a kutyák reszkettek. Nálam volt a táskám, benne egy darab spárga, de csont semmi. Kotródjatok! Három nagy, erős állat. Sam szerette a kutyákat, és nem értette a dolgot. Végre itt vagyok, ti meg elálljátok az utamat. Mit jelentsen ez? Mintha csak megértették volna, lassan odébb somfordáltak, egyik a másik után. Leszaladtak a parti töltés alá. Mintha mozdulatlaná merevedett volna a szemünk a szemhéjak mögött.

„Jól kezdődik”, tört ki Samból. Majd pár lépés után a romossá lőtt nemzeti könyvtárat megpillantva: „A szívem szakad meg.”

Szó se róla; nem voltunk fölkészülve.

Fölkészületlenül másztuk meg Alifakovac sírokkal borított domboldalt. Végtelen fehér temető: sírkő sírkő hátán. Itt nyugszanak a muszlim háborús áldozatok (vértanúk). Sok sírnál imádkoztak. A földet érintette az imádkozók homloka.

Némán álltunk, úgy néztünk le a halottaknak ebből a birodalmából a tetőkre, minaretekre, tornyokra, kéményekre és antennákra. Mint egy játék- város feküdt Szarajevó a lábunk előtt; valahonnan messziről idehallatszott az utcai forgalom zaja.

Megérintettem egy kis turbánban végződő sztlét. Sam a kezemre tette a kezét.

Átkozott sors, amely újra meg újra föltételi velünk a kérdést, hogy kik vagyunk és miért pont ott vagyunk, ahol. „Meghalt 1994. január 17-én – azóta minden nap halott.” Vakított a fehérség. Sehol egy fa, egy bokor, még virágok sem. Csak kő, kő mindenütt; egyetlen kőerdő.

Egy régi kockakövekkel borított, meredek utcán leereszkedtünk a dombról. Útközben találkoztunk egy fiatal apácával, két, hatalmas iskolatáskát cipelő kislánnyal, egy göndör kiskölyökkel, aki egy labdát dobált a magasba, egy overallos férfival, egy bevásárlószatyros lefátyolozott asszonnyal – és a legkülönbözőbb színű macskákkal.

A bazárnegyedben juhsajtos bureket ettünk, és török kávét ittunk. Egy leheletnyi Kelet lengte át a bódékat. Az egykori karavánszeráj megőrizte eredeti alaprajzát; az árnyas négyszögben, úgy tűnt, rendben van a világ. Egy szőnyegkereskedő felhívta Sam figyelmét Spinoza jelentőségére; szóhoz sem jutottunk az elképedéstől. Ugyanettől a kereskedőtől megtudtuk, hogy Szarajevóban május 17-ére érik meg a cseresznye.

A háborúról nem könnyen eredt meg a szavuk. Az egyik teaház tulajdonosnője (fehér fejkendő, világos ruha) elmesélte, hogyan terelte be annak

idején a gyerekeit: Gyerünk, befelé a házba; odakint potyognak a gránátok. Volt, akit vízhordás közben lepett meg vagy az utcán való átkeléskor vagy épp a piacon. Szüntelenül akcióban voltak az orvlövészek. Egy bőrkereskedő szerint: „A szarajevói katonák azelőtt vadászok voltak. Nyulakat öldös-tek – és hazamentek. Fölmentek a hegyre – és tüzeltek ránk.”

Sam behúzott egy csöndes mecsetudvarba – rózsák, a nyolcszögletű régi mosókút, egy pár gazdátlan fapapucs.

„Ma este értük fogjuk szeretni egymást.” Sam egy verset dúdolt. Kinek a versét?

Gyorsabban hatolt belénk Szarajevó sebzettsége, mint ahogy valaha gondoltuk volna. Nem védett ellene semmilyen rózsafüzér, sem a Bég-mecset fenséges nyugalma.

David sem javított a helyzeten. Elvitt magával a zsidó temetőbe, és elmondta, hogy a csetnikek innen föntről lőtték a várost. Egyenesen lefelé; mindent és mindenkit eltaláltak, akit csak akartak. Ahogy Sarajlicnál olvasuk: Milošević katonái sem azt nem tudják, kinek a sírköve mögött állították föl a gépfegyverüket, sem azt, hogy kit találtak el éppen. „Egyszerűen minden megölt városlakóért, legyen az akár az ambulancia orvosa, akár vilamosvezető, száz-száz német márkát kapnak.”

Sarajlic?

Igen, az Izet; már nem él, de az belevaló fickó volt. „Persze nehéz a pincében, míg a fejed fölött gránátok röpködnek, verseket írni. Ennél csak egy nehezebb: nem írni meg azokat a verseket!”

David túlélte a háborút, újságoknak írt, benne volt a zsidó hitközség elnökségében. Most az esőzések után jócskán felduzzadni képes Miljacka partján a tudásról és a nemtudásról elmélkedett. „Veszélyesek a túl sokat tudók”, intett, „a vahabitáknak ez a lehengerlő habitusa agresszív, csak a maga álláspontjának ad teret, és minden bizonytalan embert behálóz.” Hittérítő hadjárat, teljes egészében szaúdi pénzekből.

Sam szinte gyöngéden kérdezte, hogy hol mennek szelídebben a dolgok. „Nálunk. Csak nekünk pénzünk nincs.”

Anyagi gondokról panaszkodott Milica, Dragana, Semezdin és Abdullah is. „Százharminc euró havonta; hogy lehet ebből megélni?! És ez a bezártság; még Horvátországba is vízum kell! Szegényház vagyunk, kilátások nélkül.”

André nem mondott ellen, jóllehet az ő kultúrintézete legjobb igyekezete szerint osztotta szét a Párizsból kapott pénzeket.

A *Buy Books* kávézójában ültünk, rádiósokkal, művészekkel, írókkal beszélgettünk. Panaszkodtak, ittak és mértéktelenül dohányoztak. Ha tökrészeg vagy, azt hiszed, csak álmodod mindezt.

Asztaltársaink követelései: 1. Távozzanak a korrupt politikusok! Megszüntetni minden összefonódást! 2. Szabad választásokat, szabad médiát. 3. Tilos firtatni a nemzeti és a vallási hovatartozást. Elég a csőlátásból! 4. Lehetőséget szabadon utazni! 5. Csatlakozás a nemzetközi hálózatokhoz (kulturális projektek). 6. Koordinált (állami) kultúrátámogatást. Méltányos és igazságos támogatási rendszert. 7. Valamennyi érdekelt felelősségteljes bevonását (támogatók, alkotók, kultúrmunkások).

A *jugo* szót szeretettel, megfontoltan és nyomatékkal mondták ki.

David Izetet idézte, aki szerint a hétfőről hétfőn kell beszélni; kedden már késő lehet.

„Nyilván”, helyeselt a kör, „hát hiszen ha rajtunk múlna!”

„És akkor most mit tegyünk?”

„Írd meg, milyen rohadt szarul élünk itt”, mondta Milica. „De előbb nézd meg a filmjeinket, és a színházban is megy néhány fontos darab.”

Nem vonzott a mozi. Néztük az embereket, ahogyan sétálnak az utcán; laza eleganciával. Čevapčiči-szag mindenütt. Egy gyorsbüfé-bódénál elvertük az éhünket. Azután célba vettük a folyót. A Miljacka szürkén-jelentéktelenül folyt tova; hidak alatt, nyárfáktól szegélyezetten.

Sokáig néztük a vizet.

Sam, váratlanul: „Képzeld el, hogy végigmegyünk a városon, és minden járókelőtől megkérdezzük: Te öltél?”

Nem jó ötlet, akartam mondani, de hallgattam. Intenzív ritmusú zene hallatszott ki az egyik lokálból. Egy fekete pulóvert viselő fiatal nő lépett oda hozzánk, és végigmérte Samet. Sam megrázta a fejét, mire a nő szó nélkül eltűnt.

Műanyag palackokat, zacskókat, hulladékot sodort a folyó. Kései madarak csapongtak a bokrok között.

„Félsz a haláltól?”

„Nem.”

Megszólalt a táskámban a telefon. Nem vettem föl.

Ébrenlét és álom között töltöttük az éjszakát. A temetők, a golyónyomok és a Miljacka zúgása nem hagyott aludni. De Milica, Dragana, Semezdin, David hangja sem, és a bölcs szőnyegkereskedőé, aki korábban talán egyetemre járt.

„Ötletelés, merre lehetne elindulni”, mondta Sam. S kicsivel később: „Emlékszel a félkarú emberre a virágboltból?” „Ma este értük fogjuk szeretni egymást”, leheltem az arcába.

Feküdni, gondolkodni, fantáziálni, elfáradni. Láttuk a sziluettünket, a hűtő zümmögött. Megfogadtam, hogy másnap azon a piacon vásárolok be, ahová becsapott a gránát. S azt kérdeztem magamban, vajon hová rejtőztek a válogatás nélkül bujálkodó szarajevói éjszakák.

Sam nálam hamarabb aludt el, félig nyitott szájjal. Az időnek nem volt már pontos mértéke.

Reggel esett, ködfátyol takarta a hegyeket.

Samen az én pulóverem volt, körtepálinkára támadt kedve. Nekem semmire. Megnéztünk egy fotókiállítást (Szarajevó a háború előtt és után); világvégi csend áradt a romokból. A piacon vettem három almát meg egy bevásárlószatyrot. Ahol a gránáttölcsér tátongott, sebvörös gumival öntötték ki az aszfaltot.

Vártunk valamire. Arra, hogy valaki magával vigyen valamelyik szerkesztőségbe és kifaggasson? Hogy egy gyerek rajzoljon nekünk egy teknősbékát, vagy hogy felduzzadjon a lomha Miljacka? Egy fejkendő fiatal nő hozzám lépve ajánlkozott, hogy bevezet az iszlám tanaiba. Megköszöntem, és belekaroltam Sambe.

Kószáltunk a szűk utcákban, és utaztunk trolival. Találkoztunk egy öregemberrel, akinek peremmorzsás volt a szakáll, és világos ruhás, csicseregő diáklányokkal a medreszéből. Láttunk Coca-Cola-reklámokat, és hallottuk a müezzin énekét. „Mint egy film”, mondta Sam. „Van benne vezérmotívum?”

Szeretnivaló volt. Sebezhető, figyelmes, kiszolgáltató. Semmit nem cipelt maga előtt, sem pajzsot, sem jó tanácsot. Egyetértett Izettel: Nem tudjuk, miért, semmiről nem tudjuk, miért. Ez volt a mi bluesunk.

Esténként rántottát ettünk Davidnél, meg hagymát, babot és húsgolyócskákat. Régi építésű lakás Marindvor városrészben, recsegő fapadló. „Itt tudnék élni”, mondta Sam. „Ne siesd el”, intette David. „Itt azt sem tudod, melyik kofferben vagy pincében vannak a papírjaid.”

Jókedvűek voltunk. Mint a jó barátok, akik élvezik az együttlétet. „Jövőre Szarajevóban!”, koccintottunk búcsúzáskor. Csak kifelé menet fedeztem föl a könyvszekrényen a hétkarú gyertyatartót.

Tuzlába sem, Travnikba sem; nem futotta az időből. Még a Drinán átvezető višegradhi hídra sem. Szarajevó, exkluzív. És százegy történet. Rövid idő alatt sokáig voltunk távol.

Sam megváltozott. Mindenféle semmiségen fölizgatta magát; „pont azért, mert semmiségek”. Valami újabb hülyeség? Kikértem magamnak ezt a hangot. Neveket gyűjtött össze: ismerősökét, ismerősök ismerőseiét és ismerősök ismerőseinek ismerőseiét. Szarajevó „kulturális hálózata”. És mi célból? Egy nap azzal az ötlettel rukkolt ki, hogy alapítsunk folyóiratot. „Az lenne a legfontosabb, hogy ők, a helyiek beszálljanak. Írjanak a flörtjeikről, a szenvedéseikről, az esőről. És hogy közünk van hozzájuk. Hiszen az ő példájuk mutatja meg nekünk, hogy lehet kijönni a szarból, a melankolikus corridából.”

Hallgattam, amit mond. „Beszállsz?”, kérdezte.

Meglátjuk, akartam mondani. Inkább várjunk még egy kicsit. Túlságosan beletemetkeztünk a könyvekbe. El a nyomtatott betűktől, ki a Drinához, ahol érezni a fájdalmat. De bólintottam. És Sam visszabólintott.

Megnőtt ez a mi izmos folyónk. Vízömegben, sebességben egyaránt. Fönt, a töltés tetején állva (kedves helyeink egyike volt) néztük a zavaros hullámait. Állandó mozgásban volt, nem hagyott magával packázni. Egy csapat vadkacsa repült lefelé, folyásirányban. Az egész olyan volt, mint egy dal.

Sam?

Rám nézett.

Aztán valamikor azt mondta: „A szívemen viselem a sorsukat, tudod.”

Tudtam. Csak azt nem tudtam hirtelen, mit kezdjek az iránta érzett szerelmemmel.

TATÁR SÁNDOR fordítása

Repkő Ágnes

SÉTA

A szurok-feketére festett
foltot a járdán átlépek,
ám visszanezdek.
Tátongó seb, egy keskeny rés
a beton bőrén csodálkozik
a tánclépésen.
Egy előre, kettő hátra.
A lépcső névjegye, egy lábnyom,
körbejárom,
ujjaim a vaskorlátot ölelik.
Mecsajnálom
a rácsok mögé szorult kanálist,
jelzőlámpával szemezek,
piramist rakok térkövekből,
átrajzolom a girbegurba
járdaszéleket.
Lyukat vágok a motorzajba,
eltépek a zebra csíkjait,
benézek a vakolat mögé,
de nem vagy itt, nem vagy itt.

Ő, ÉN, TE

A munkatársnőm vécézés után
alaposan mos kezét.
Él-hal a főtt tojásért, szerinte:
a főtt tojás az ételek szupernóvája,
az elégedett gyomrokhoz vezető út
főtt, keménytojással van kikövezve.

A munkatársnőnek
gyermekkorában Winnetou volt a kedvence.
Winnetou jóképű, élete kalandos,
ellenségei fölött is győzedelmeskedett
előbb-utóbb.

Munkatársnőnek egy ellensége volt csak:
Laci a szomszédból.

Munkatársnőm fiatalon ment férjhez.
Bankhitelből lakást vett,
felnevelt két gyermeket,
évekig plüssállatokkal laktak.

Műanyag tekintetű krokodil-lajhár.
Puha, meleg.

A munkatársnőm apja nemrég halt meg.
Fekete ruhában kullog a gyász vele,
ugyanazon az útvonalon jön,
ugyanahhoz az asztalhoz ülve,
egykedvűen majszolja a főtt tojásos kenyeret.

Nézem, és arra gondolok,
milyen tehetetlenek vagyunk
a túlélés szemtelenségével szemben.

CÍM NÉLKÜL

Ja, és azt mondta, *kérek*.
Szikkadt kezét kinyújtva
visszarántott erővel,
hogyan legyek ott, hogy ott legyek.
Ja, és azt mondta, *éhes*,
két napja nem evett.

De, hogy megszületett,
arról igazolása van.
Ja, és azt mondta, *krumplit*.
Krumplit vagy kenyeret.
Tömör kibélelést,
nyugtató anyagot,
életnedveket.
Ja, és azt mondta, *marad*.
Joga van elmenni, de itt
zengéssel tölti fel
az angyalok véredényeit.

MŰSORSZÜNET

Szúr az oldalam. Ha tesi órán lennék, már rég lassítottam volna. A kezem a derekamra szorítanám, aztán meg légzőgyakorlatokat csinálnék. Kicsit örülnék is, hogy elbliccelhetem az utolsó két kör futást. De most az istennek se állok meg.

A járdát nézem, próbálok mindig csak a következő lépésre koncentrálni. Amikor eljutok a kereszteződésig, jobbra fordulok. Közben hátranézek a szemem sarkából. Félek, hogy nem voltam elég gyors. Látom az összezsugorodott alakját az utca túlsó végén. Úgy tűnik, sikerült leráznom. Azért még nem merek lassítani. Lehajtott fejjel sietek tovább, hangosan kapkodom a levegőt. Mire elérem az iskolát, leizzadok a nagy rohanástól.

A biosztanár a kapuban áll. Mosolyog, és azt mondja, ne féljek, ez még csak a jelző csengő volt, nem fogok elkésni. Mintha a szaros öt perc késéstől félnék, azért köpném ki a tüdőmet.

Egész délelőtt nem tudok figyelni az órákon, mert csak a reggeli dolgon kattogok. Újra meg újra elismétlem magamban a mondatait. Főleg azt az utolsót, amit már úgy kiabált utánam. Attól félek, hogy amikor kilépek a kapun délután, ott áll majd a sulis előtt. Vagy hogy holnap reggel a Magyar utca sarkán vár rám. Aztán egyszer csak nem bírom már tovább magamban tartani.

Megint nem kapok levegőt. A lányok vihognak körülöttem. Barbi a leghangosabban. Nagyon viccesnek hiszi magát. A törzse meghajlik, tenyerével a combjára csap. Olyan jól szórakozik a saját poénján, hogy az összes fogát látom. Hangosan beszívom a levegőt, és kinyitom a számat, hogy viszszaszóljak, de semmi nem jut az eszembe. Műsorszünet, anya szerint régen volt olyan, hogy nem ment a tévében semmi, csak fekete-fehér rizsszemek kavarogtak a képernyőn. Úgy hívták, hangyaháború. Ilyenkor nincs mit tenni, én is csak állok némán, becsukom a számat, majd újra kinyitom, hátha hirtelen beugrik valami, de csak a kavargó rizsszemek sistergését hallom.

Barbinak feltűnik, mit csinálok. Meglátja a lehetőséget az újabb viccre, ezért utánozni kezd. Nagyra nyitja a szemét, és tátog. A többi lány adja alá a lovat, először csak nevetnek, aztán csatlakoznak hozzá, pont úgy néznek ki, mint a pontyok a Tescóban. A szívem elnehezül, és dübörög, mint egy

rossz kazán, ami épp felrobbanni készül. Nagy levegőt veszek, hogy jobb híján elküldjem őket a picsába, de akkor hirtelen abbahagyják a gúnyolódást.

– Jó napot! – mosolyognak vidáman a tanárnőre.

Hátat fordítok nekik, és otthagynom őket.

Nem beszélgetek senkivel, az óra után elsőként rohanok ki a teremből, és a vécébe zárkózom. Az alkoholos filcet lemossák a takarítónők, ezért a körzőm hegyével vésem bele az egyik ajtóba, hogy Szabó Barbi (9. a) egy szemét kurva.

Éjszaka nem bírok aludni, csak fortyogok magamban. Ha tudom, hogy ilyen gecik, inkább leharapom a nyelvem, de nem mondom el nekik. Vagy legalábbis nem akkor, amikor a Barbi is ott van. Rohadt kis ribanc. Mit képzelsz magáról? Csak azért, mert az előző osztályában az összes fiú szerelmes volt belé, és egyszer még össze is verekedtek miatta, még nem kell ilyen köcsögnek lenni a másikkal. Egyébként meg ez baromira nem úgy megy, hogy csak a szép lányokat zaklathatják az utcán perverz vén faszok. De én nagyon szívesen cserélek vele, lehet ő a rövid hajú, fiús lány, én meg majd geciskedek vele, és villogtatom rá a nagy, fehér fogaimat, meg dobálom a lófarkamat. Akkor majd meglátjuk, mennyire tartja viccesnek ezt a beszélést. Miért nem mondtam azt, hogy fiú vagyok. Tudod, ki a fiú, a kurva anyád, az, Barbika.

Másnap reggel nem fordulok be a Magyar utcába, ahogy rendszeren. Úgy megyek tovább a Kossuthon, el a kirakatok előtt, mintha mindig is arra jártam volna. Még benézni se merek a kereszteződésbe. Inkább a próbababákat nézegetem a sarki üzlet kirakatában. A középkorú, elegáns nők divatja szerint öltöztették fel őket. Ceruzaszoknya, kis blézer, kalap. Az üvegen halványan visszatükröződöm. Farmer, edzőcipő, kapucnis pulcsi. A lesütött szemű próbababák szinte örülnek, hogy egy üveglap választ el minket egymástól. Összeszorítom öklömet a zsebemben, és továbbmegyek.

Az étteremnél befordulok balra. Valami puccos szálloda az egész épülettömb, de középen át lehet járni. Az étterem üvegfala után sima falfelület és fekete tükröződő üveg váltják egymást. Reflexből odapillantok, nem követnek-e. Nem látok senkit, mégis összerezzenek, amikor valami zajt hallok. Hirtelen émelyegni kezdek. Tudom, hogy a tegnapi vénember az. Idáig feltűnés nélkül követett, de most, hogy ebben a kihalt átjáróházban vagyunk, nem kell tovább várnia. Látom a viaszos bőrt, a csapzott, zsíros haját, a peccétes, hosszú ballonkabátot, a rothadó, hiányos fogsort. Hallom a hangját. Számonkér, amiért tegnap elszaladtam előle. Amikor végre összeszedem magam, hogy megforduljak, nem látok senkit.

Beérek a suliba, felmegyek az elsőre. A többiek a folyosón ácsorognak, mert még nincs nyitva a terem. Barbi fennhangon azt kérdezi, hogy na, ma is találkoztam a pasimmal? Összepréselem a számat, mert félek, hogy megint tátogni kezdek kínomban. Aztán már csak azt a sistergő hangot halom a fülemben, és nekilököm Barbit a falnak. Először úgy néz rám, mint aki komolyan megijedt, de aztán rájön, hogy én is legalább annyira meglepődtem ezen az egészen, mint ő. Felkiált, hogy mi a fasz, és a barátnőire néz. Most mindjárt a torkomnak ugranak, gondolom. De úgy néz ki, mintha észre sem vették volna az egészet. A füzetüket bújják, nem is figyelnek ránk. Jóleső melegséget érzek a mellkasomban. Elszégyellték magukat, gondolom, rájöttek, hogy szemét dolog volt kiröhögniük. Aztán hirtelen beugrik, ahogy a füzetükbe nézek egy pillanatra, hogy az első órán rögtön doogát írunk.

FÖLDRENGÉS, 1977

Románia délkeleti részét 1977. március 4-én pusztító erejű földrengés rázza meg. A rengés erőssége a Richter-skálán 7,2, az MSK-64-skálán kilenc körüli, a Mercalli-skálán pedig nyolcas-kilences. Helyi idő szerint este kilenc óra huszonkét perckor kezdődik száz-tíz kilométerre a Háromszéki-havasok alatt, és az utóregésekkel együtt körülbelül két órán át tart. A műszerek először függőleges, majd vízszintes irányú mozgást jeleznek. Az epicentrum a Tulnici–Soveja–Bârsești–Năruja települések közötti övezet.

A Háromszéki-havasoktól északra egy kisvárosi vendéglőben akkor este kevesen ülnek. Az egyik asztalnál két férfi vacsorázik, bölcs baráti borozásuk a harmadik palacknál tart. A vacsora még félbe-szerbe, de egyszer csak ülve is megszédülnek. A csillárok, a falra akasztott virágtartók lengenek, egy-két üveg, egy-két pohár a polcról a földre esik, furcsa recsegést hallanak. „Uraim, szíveskedjenek elhagyni a helyiséget!” – figyelmeztetik őket. Emberek állnak az utcán, itt-ott síkolyok szállnak.

Erdélyben csak jelentéktelen károk keletkeznek, de Románia-szerete nagy a pusztítás: az áldozatok száma 1576, a sérülteké 11 000, 35 000 család marad hajléktalan, 32 900 épület dől össze, 200 000 rongálódik meg. Bukarestben 32 tömbház omlik össze, további 130 válik lakhatatlanná. Március 5-én este már 508 halottat és több mint 2600 sérültet tartanak számon, de ezek a számok később még nagyobbra nőnek.

Újra kigyúlnak a fények, a pincérek arca nyugodtabb. A vendégek közül csak a két férfi tér vissza: tányérjükből késsel-villával kiszedegetik a plafonról lehullt vakolatdarabkákat, és befejezik a vacsorájukat. Még kérnek egy palack bort.

FELVIRRAD, LENYUGSZIK

Harminckilenc, Úristen, harminckilenc! Felfogod, Uram? Harminckilenc! Ennyi év együtt! Na, válaszolj, felfogod, mit tettél velem? És mit tettél velem, ki tizenhat, Uram, tizenhat évvel volt fiatalabb, mint én? Szép lány! Gyönyörű asszony! Hús-vér asszony! Lányt és fiút szülő asszony! Egy tiszta asszony! A társam! Érted te ezt, Uram? És miért éppen most? És miért úgy, ahogy? A rákot küldted rá, beleültetted a halál magját! Engedted elsovadni, elfogygni mellőlem, elfonnyadni a gyermekeim mellől, szétfoszlani, elnémulni hagytad, hagytad végignézni, hogy nő ki belőle napról napra a halál, s hagytad, végül hagytad, hogy mindezt tehetetlenül végignézzük – ahogy maradna, de nem maradhat, pedig tizenhat, Uram, tizenhat évvel volt fiatalabb, mint én, és jöttek, nemsokára jöttek az unokái, az unokáink, akikért neked adott volna hálát, velem örült volna, de nem várhatta meg őket, mert vinnem kellett maradék testét a temetőbe, a földbe, a kétméternyi mélybe.

És azóta hagysz élnem, hagysz élnem velem úgy, hogy nélküle, élnem kell a gyermekeim, az unokáim között, a rokonaim, a szomszédaim, a távoli ismerőseim között, ebben a távolságban kell élnem, amelyben farkasok üvöltenek, balták csattognak, mert azóta évre év, virrad és lenyugszik, és felvirrad, lenyugszik újra, és tizenegy, tizenkettő, Istenem, már tizenhárom éve várni kell, várni, várni, hogy hátha eszedbe jutok, hogy megismersz, és leltárba veszel, és visszaadod, kit elvettél, de addig marad a panaszsom, s naponta felpanaszolom, hogy mit tettél velem, mit tettél velem, és maradsz te, hiszen nincs semmim a hallgatásodon kívül, Uram.

AZ ENYÉM, A TESÓMÉ

Tata az én tatám és a Tesómé. Tata Mama nélkül él, mert Mama régebb volt, de most nincs, a teste a temetőben van, a lelke az angyaloknál, így mondja Tata. Nem találkoztam vele soha, és a Tesóm se, mert Mama korábban ment az angyalokhoz, mint

ahogy mi megszülettünk. De azért Tata mégis teljesen egyedül, mert Apa testvére, Nagynéném vele lakik, ő főz neki, ő mos rá, és takarít is, ő ülteti be a kicsi kertet, és szedi le az almát a fákról.

Tata elég öreg, már öreg volt akkor is, amikor először láttam, de a Tesóm szerint nem öreg, hanem mindig is fiatal. A Tesóm fiatalnak látja, vagy csak kedveskedni akar neki, nehogy nagyon elkeseredjen? Nem tudom, pedig mondtam már neki többször, hogy nézze meg a haját, milyen fehér, Tata karján és arcán barna foltok és itt-ott sebek is vannak. Az öregségtől van, magyarázza Tata is, mert ő tanár volt, és nagyon jól tud magyarázni, de a Tesóm azzal vigasztalja, nem lesz semmi, hamar elmúlik. Hát amióta Tata a tatám, azok a foltok még soha nem múltak el, az biztos, de lehet, egyszer tényleg mégis eltűnnek.

Tata régebb keresztretjvényt fejtett, és újságot, könyvet olvasott. Mostanában inkább csak újságot olvas, abból is a nagyobb betűket, és tévét néz. Van, hogy nem bírja a lába, s olyankor napközben is kicsit lefekszik, de ha jobban van, nem fekszik le, hanem benéz a szomszédba, elmegy az üzletbe vásárolni. Leginkább nekem és a Tesómnak vásárol édességet, és amikor meglátogatjuk, azt nekünk adja. Néha, mielőtt vakációra mennénk, zsebpénzt is ad, mi pedig megpusziljuk, és megköszönjük, hogy milyen jószívű. Ilyenkor boldog, mert látja, hogy mi azok vagyunk, és ő akkor is az, amikor csak úgy elmegyünk hozzá, és ott vagyunk nála.

Amikor meglátogatjuk, Apának és Anyának hosszan mesél, és közben mi is hallgatjuk, miket mond a fiatalságáról, a Mamával töltött időkről, arról, amikor ő még tanár volt, a diákjairól, az iskoláról. Használ olyan szavakat is, hogy *kicsi magyar világ*, hogy *jöttek az oroszok*, aztán *jöttek ezek*, hogy *ceausescu*, *lenin*, hogy *kommunizmus* és *nacionalizmus*. Ezeket nem nagyon értem, de ő megmagyarázza nekem, ha kérdezem. Mialatt hosszan mesél, Apa vagy Anya néha visszakérdeznek, és okosan bólogatnak, vagy hozzámonganak még valamit ahhoz, amit ő mond.

Amikor tőle hazaindulunk, mindig azt mondja, hogy várja, még menjünk, mert velünk jobban telik az idő. Ezt sem értem egészen, de még soha nem kérdeztem meg tőle, miért. Egy kicsit mosolyog, az ajtóból integet, befordul. Jövő héten újra.

KI TUDJA MEGMONDANI

(EGYMONDATOS)

Ki tudja, ki tudja megmondani, fiam, kik vitték el, miért, miért gondolták úgy, hogy elvihetik, hogy az övék lehet, ki tudja megmondani, mekkora részét hordták el, mikor, hova, s hogy amit még itt találunk, miért éppen ezeket hagyták itt nekünk, egyáltalán nekünk hagyták-e, és azt már nem is kérdezzük, miért így, hiszen látva látjuk, ami maradt, felnyitva, szétdobálva, összetörve, összetörve magunk is, kik úgy állunk itt, mint egy gazdag ruhában eltemetett nagyúr meggyalázott sírboltja előtt.

MADÉFALVA

(50-ES ÉVEK)

Szerzetespap akartam lenni, de nem lehettem. És nem lehettem magyartanár sem. Biológia-kémiantanár lett belőlem, de amikor az egyetem után Madéfalvára helyeztek, éneket is kellett tanítanom. Csak úgy kapok kémiaórát, mondta az igazgató, ha elvállalom a heti négy énekórát és az énekkar vezetését is. Ma sem értem, hogyan függ össze sejt és kottafej, molekularács és polifónia, de hazamentem, és otthon a tükör előtt vezényeltem... háromnegyed, négynegyed... kánonok, népdalok... fél év, egy év, kettő, három. Előbb az iskola, majd a falu kórusa. Sima arcok, szép tekintetek, tiszta szólások.
Azóta sejtjeimben élnek. Ők az otthonom, a hazám.

EZEK

BRÓDY JÁNOS-ÁTIRAT

Ezek mindent elvettek, ezek a keveset is sajnálták. Mert nekünk nem volt, csak a kevés, de nekik az is kellett: az édesapám borbélyüzletét bezárták, azt mondták, dolgozzon a szövetkezetnek, a darab szántót be kellett adni a kollektívnek, a fásszín mögötti kicsi telket egyik napról a másikra elkertelték. Csak az udvar maradt, az aligudvar a fásszintől a házig.

Ezeknek ez sem volt elég. Mikor édesapám meghalt, és hármunkat édesanyám varrásból tartott fenn, meg akarták büntetni, be akarták zárni, mondván, hogy engedély nélkül tilos dolgozni, hogy nem tiszteli a közöst, hogy megkárosítja az államot.

Ezek semmi, de semmi megbecsülést nem érdemelnek, mert amikor 48-ban átvették a hatalmat, és a szerzetesrendeket feloszlatták, mi pedig a társaimmal szétszéledtünk a nagyvilágban, Kolozsvárt az egyetemen is szememre vetették, hogy ferences pap akartam lenni, hogy az Istent jobban szeretem, mint az egyenlőségen alapuló szocializmust. Egy este értem jöttek, házkutatást tartottak, rendszerellenes könyveket kerestek (és találtak), a naplóimat is elvették. Bevittek, vallattak, s mert hallgattam, ököllel orrba ütöttek, pofon vágta.

Ezeknek semmi nem volt szent: amikor hazakerültem, s tanár lettem, lehallgattak, hetente, havonta hívogattak. Nem nézték, hogy asszonyom, hogy gyermekeim vannak, mindig egy nappal korábban szóltak, hogy másnap el szeretnének beszélgetni velem, hát éjjel sem volt nyugtom tőlük. Ők voltak a nappal és az éjszaka, nem voltak sehol, és ott voltak mindenhol: utcán, iskolában, templomban, kocsmában, otthon, a mezőn és az erdei ösvényeken.

És ezek azt hitték, mindig így lesz, azt hitték, hogy ők örökkön örökké, de egyszer végre menniük kellett: kotródni, takarodni, el a városból, a megyéből, az országból – földről föld alá, de mint utóbb kiderült, nem mindenkinek, nem mindenáron.

És hosszú évek, évtizedek következtek: jöttek ezek, új szólammal, új köntösben. És ezek is ugyanolyanok.

ELVISELNI

SZÉKELY JÁNOS ÉS FERENCZ IMRE VERSOR(S)AIRA

Elviselni, röhögés nélkül megállni az egyetemen órán, hogy a professzor úr sír, gyászolja Sztálint. Elviselni, elnyomni az örömet, hogy meghalt Gheorghe Gheorghiu-Dej. Elviselni, évtizedekig túrni, amit egy örült suszter, idióta felesége és kitüntetésekkel teleaggatott seggnyalóik, jólétben kéjeltő pribékjeik kitalálnak a nép nyomorgatására: sötét utcákat, fűtetlen lakásokat, üres üzleteket, fejadagot, választás helyett szavazást, felbontott leveleket, lehallgatott telefonokat, fekete autókat, koncepciós és kulákpereket, reflektorfényben villogó börtönöket, szekusok ordítását, elítéltek halálsikolyát, a Duna-csatornát építő rabszolgák jaját. Elviselni, hogy lázadni tilos, hogy gondolkodni, beszélni nem és írni sem, de kussolni sem szabad, csak lelkesedni lehet, és éljenezni kell. Eltúrni, hogy számúzik a diplomokból az Urat, elviselni, hogy házai üresek, hallgatni, amint azt mondják, nincs Isten, és köteleznek, hidd el te is.

De egyszer csak ez a számúzott Isten feltámad, és némán, öregén, megtépázva visszatér. És akkor elviselni, hogy csendes irgalma a gyógyulás, a kárpótlás mindenért, mi szent, mert megtörtént, a szégyenért, hogy megtörténhetett. Elviselni, hogy nem vesz osztort a kezébe, nem ordít, nem ítélezik. Elnézni, hogy ők a vallási kérdésekben jártasok, a jól értesültek, a képzettek, hogy mit hogyan a túlvilági boldogságért, hogy az Úr a templompadok első soraiba ülteti őket, kik őt korábban káromolták, megtagadták, elfeledték, s most keresztet keresztre vetnek, úgy imádkoznak, szánják-bánják bűneiket.

Elviselni, nem köpni, nem futamodni meg, elfogadni, érteni, megérteni, megbocsátani, és továbbra is mögöttük, középtájtól hátrafelé, a hátsó sorokban ülni, kik túléltek, kik végül is nem éltek túl, csak szemlélni, nem mondani semmit, nem gondolni semmit, épp elég, épp elég.

ÉJSZAKA VALAKI MEGHALT ÉRTED

Hát ilyenek voltak a régi telek. A tavalyi igazi tél volt. Nem, mint most ezek a napok, a forradalom napjai, kellemes, meleg, késő őszi hőmérséklettel, hogy szinte rügyezni kezdenek a fák.

Július elején váltam el Cristitől, amikor az egyetemista katonák leszereltek. Ő akkor is felülmúlhatatlan kétbalkezességét hirdető, könnyökén megvarrt egyenruháját viselte, én az NDK-ból származó farmerdzsekimet. Nagyon pontos listát hagytam neki arról, mit ismételjen át, mit dolgozzon ki egyedül. De vajon volt ideje ilyesmire, amikor kecske és a három gidó felállásban az állomásokon órjázatozott? Nagy kár, hogy már nem volt küldönc, a pártbizottság irodájában bőven volt idő tanulni. Főleg délután öt után, miután mindenki hazament, és az egység ott maradt nekünk, azoknak, akik oda voltunk bezárva. Küldetésen hol lehet tanulni? Az utcán sétálva? A CFR rendező-pályaudvarán? A parkban, olyasféle küldetéseken, amelyekről Róka szakaszvezető azt hazudta, hogy szexpartikkal járnak? Nem, most már világos, hogy Cristinek nem volt alkalma tanulni. Azzal maradt, amit május közepéig össze tudott szedni.

Csak miatta sajnáltam, hogy otthagynom a kaszárnyát: még néhány hétig szüksége lett volna rám. Úgy éreztem, lett volna valami menthető abban a bolondokházában. Nyár folyamán aztán Cristi megkapta az igényelt tanulmányi szabadságot. Felvételizett a Közgazdaságra, és 0,02 ponttal a vonal alá került. Az egyetemi felvételi után találkoztunk, megbeszéltük a matekfeladatokat. Megrémültem: úgy éreztem, enyém a felelősség. Minden fejezetet átvettünk, ahonnan az öt felvételin adott példát választották. Előre látható tételekből felvételiztettek. Haragudtam magamra: többet kellett volna átvennünk abban a kis időben, ami januártól áprilisig rendelkezésünkre állt. Két feladatot rontott el a felvételin, az általam tervezett ismétlést nem tudta időben végigcsinálni. Én nem mértem volna fel reálisan, túl nagy volt az anyag, túl kevés az idő? Cristi visszatért a kaszárnyába az őrző-rendfenntartó küldetéseire. 1990 januárjában kellett volna leszerelnie.

Hol lehet ma éjszaka?

Megérkezünk a Geológia Karra, az őrmester rámutat egy ajtóra. Ide menjünk be.

Benyitok.

Cristinára nézek. Szeretném elmondani, mit gondolok. Az jár a fejemben, hogy a fegyveres erők egyszerű jelenléte az egyetemen megváltoztatja az épület stratégiai értékét, és hogy az éj folyamán, isten tudja, akár két tűz között is találhatjuk magunkat. Nincs kedvem valamelyik géppisztolyos őrmester mögött állni, ha tűzharcra kerül sor. Cristina megszorítja a kezem, és nem szól semmit. Úgy kapaszkodunk egymásba, mintha a másik lenne az egyetlen bizonyosság.

Ha már kis híján meghaltunk együtt.

Kimegyek a folyosóra, ahol álldogálnak még páran. Felismerek egy diákot az Informatikáról. Ennyi. Egyébként ismeretlen arcok. A Bölcsészkarról, a Geológiáról. Összehozott minket ez az éjszaka. Egy pillanatra nem tudom, hol vagyok. Megszorítom a mellettem álló lány kezét, érzem hosszú, csontos, hideg ujjait a tenyeremben. Az én kezem forró. Látom a falakat, a körülöttem állók ruháját, a neonégők pislogó fényét a plafonon, amely valahogy túl magas a mostani évszázadhoz mérve, mindent nyomasztóan élesen látok. Az őrmester a központi lépcsőház felé néz, ahonnan egy újabb egyenruhás körvonalai bontakoznak ki. Egy újabb őrmester, aki hátramaradt ellenőrizni, hogy egyetlen egyetemi hallgató sem maradt az őrzött területen kívül.

– Van még valaki? – kérdi.

A másik, a szemébe húzott katonasapkát viselő, sietős léptű, géppisztolyos őrmester válaszol:

– Senki. Nincs senki.

– Ez biztos?

– Mindent megnéztem.

Egy időben féltem a sötétben. Tízéves voltam, és akkoriban olvastam Erich von Däniken *A jövő emlékei* című paranoid könyvét. Fura olvasmányaim voltak ebben az ateista országban, ahol felnőttem. Előbb olvastam von Dänikent, mint a Bibliát. Akkor, tízévesen megragadt bennem a külfölnépele idő- és térdimenziókból érkezett rosszindulatú lények által elrabolt gyerekek képe. Von Däniken úr belépést biztosított számomra egy olyan tág képzeletbeli világba, amelynek határai jóval tovább nyúltak Steven Spielberg filmjeinél vagy Jules Verne regényeinél. Féltem a sötétől és az árnyékoktól, hiszen bármelyik felhőből kitörhet hatalmas dübörgéssel egy ré-

misztő UFO, hogy magával vigyen az égbe, és ott kísérletezzenek rajtam. Tízévesen ez komoly rettegés volt.

Micsoda hülye feladatot kaptam 1989 februárjában, amikor az egységbe fagyasztott Crevedia-csirkék érkeztek! A pártbizottság irodájában voltam, a kapitány oktatási füzetét kellett megírnom. Fagyott kegyetlenül, havazott és a hóréteg teteje megfagyott. Bizarr módon mindenki ott lebzelt még az egységben, várták a csirkeszállítmányt. Számukra ez a túlélés gesztusa volt, biztos élelem a családnak. Az egyik logisztikai őrnagy, Dumiteana, aki a kiképzés során megígérte nekünk, hogy majd megtanít, hogyan kell lekváros üvegből bombát készíteni, vette át a csirkéket, és az ő feladata volt egy táblázat alapján kiosztani a szállítmányt. Tisztjeink álltak elől a sorban, aztán eltűntek az autóbuzsmegálló felé. Egy, a követségeknél dolgozó kapitány, akinek, nem tudom, hány gyermeke volt, hat csirkével szaladt el. Én azt a parancsot kaptam, hogy a kenyeres zsákban vigyek át három csirkét a Parancsnokságra, és adjam át egy elhelyezési tisztnek, aki már vár. A kenyeres zsákba csak két csirke fért, a harmadik pedig olyan fagyos volt, hogy égette a tenyeremet. Kesztyűt húztam, erre csúszós lett, mintha szappannal kenték volna be. Nem volt más zacskóm, csak amibe eleve be volt csomagolva, nem volt semmim, amibe betehettem volna. Karomba vettem, mint egy kisbabát. Elindultam a sétányon, de az közben csúszott, mint a jégpálya. Próbáltam apró, kimért léptekkel tipegni, mint egy gésa. Szar helyzet volt, a köpeny útban volt, a kenyeres zsák enyhén jobbra húzott, a lejtőn mintha még a fagyasztott csirke is feltámadt és csapkodott volna a karomban. És sötét volt. De nagyon. Mi lenne, ha von Daniken úr elmélete épp most válna valóra, és egy UFO landolna a Nemzetbiztonsági Erők Parancsnokságának udvarán? Miért is? Hogy engem elragadjon? Úgy tettem meg az első száz métert, mintha a rahovai erődítmény felé tartanék, iszonyú erőfeszítések árán hódítottam meg a téli tájat, valahogy úgy, ahogy Scott meg Amundsen haladtak a déli sark felé. Gyémántos fények ragyogtak a gyakorlótér sima jegén. A pislákoló fényű villanykörtek messze voltak, nem tudtam kivenni a jeges foltokat. Tíz percembe telt megtenni azt az alig pár száz méteres utat. Amikor odaértem, az őrnagy leszidott, gyere már, mozgj, mert el kell érnem az esti buszt, mennyi van, három, hát zacskót nem hoztál? Jelentem: nem. Tisztelegtem és elhúztam, mintha ott se lettem volna. Visszatértem az egységbe, és örültem, hogy nem törtem ki a nyakamat.

Ami az éjszakai jelenéseket illeti, a küldetésről hazatérő katonákat kellett volna mutogatni! Kíéhezve, átfázva nyolcvanan érkeztek este tizenegykor, egyenesen vacsorázni mentek. Aztán olyan hullafáradtan, ahogy vol-

tak, futott mindenki a helyére, az egyes század az első emeletre, a hármas a másodikra. Amikor harminc ember egymás hegyén-hátán rohanta meg a nyolc darab törökvécét, természetes módon felvetődött a gondolat, hogy a mosdókagylókba is lehet vizelni. Ennek következtében az általunk súrolt mosdókagylók ugyanolyan sárgás fényt kaptak, mint a piszoárok, kezdhettük előlről a sikálást.

– Mit szólsz ehhez, Cristi?

– Túl sokan vannak, nincs elég vécé.

– Igen, ez van.

Majd hozzátettem:

– Mindenképp túl sokan vagyunk ebben az épületben.

– Azt mondják, a Csendőrség idején százan voltak itt.

Mi hatszázan vagyunk a 0396-osoknál.

– Ki mesélte neked, hogyan mentek itt a dolgok a Csendőrség idejében?

– A kapitány, mert ideges volt, amikor éjjeli szolgálatban volt. Mert-hogy zaj volt a folyosón, és nem tudott aludni.

Bonyolult ügy volt a hálótermeké. Mi bárhol elaludtunk volna, ahol hagynak. Bármelyikünk. És még valami. A munka. Időnként irgalmatlanul megdolgoztattak minket, nehéz, kegyetlen munkával, amiből semmit nem tanultunk, de meg kellett lennie.

Dumiteana őrnaggyal különleges tapasztalatban volt részem. Április tájt, amikor már a leszerelésre kezdtünk gondolni, parancsot kaptunk, hogy azok közül, akik nem énekelnek a kórusban, hat ember álljon az őrnagy rendelkezésére egy papírválogatási küldetés végrehajtására. Micsoda? De hát mi térés katonák vagyunk, nem tehetnek oda olyan feladatokat végrehajtani, amit általános iskolai tanulók is könnyedén teljesítenek! Nem erről van szó, cellulóz-újrahasznosítási gépeket kell majd feltöltenünk papírral. Csend legyen, rohadékok – adta ki a parancsot Cojocarú hadnagy –, sorakozó! Minden katonai egységnek munkaórákkal kell segítenie a haza gazdaságát. Mit vigyünk magunkkal? Hideg ételt kapunk, nem jövünk vissza az egységbe ebédelni. Hova a francba visznek?

Egész héten nyolctól háromig dolgozunk, vagyis napi hét óra munka, szünet nélkül. Melyik hat ember? Rajtam kívül maradt még Olteanu, Kugli, Băsan, Tudor és Păun. Az őrnagy kiadta a parancsot, hogy ülünk be egy ócska, rozsdás, fehér furgonba (abba, amelyikbe a fagyasztott csirke is érkezett). Az autónak nem volt ablaka, vagyis a hátsó ablakait fehér festékkel lekenték, de már kezdett felpattogzani. Közel hajoltam, és a lepattogzott festék résein keresztül láttam, merre visznek bennünket. A Diadalívtól a

41-es villamos vonalán mentünk délnek, a Műegyetem felé. Megérkeztünk a Rahova térre, onnan az Alexandria úton tovább, egyre távolabb, Băneasától Bukarest túlsó végére, valahova, ami a Föld legelhagyatottabb és leg-lehangolóbb ipari csarnokának tűnt.

Úgy szálltunk ki, mint aki a vadnyugatra érkezett, egy szellemvárosba. Az őrnagy parancsot adott, hogy a furgon mellett várakozzunk, majd bement az irodába. És ott is ült jó tíz percig. Egy sötétkék, pecsétetes salopétát viselő, bajszos mesterrel tért vissza.

– Nem működik a papírprés – mondta az őrnagy –, nincs mit rakodni. De itt kell maradnunk. Menjetek a csarnokba, ott várakozunk. Ez van.

A haza gazdasága aznap nem működött.

Mennyi idő telt el? Négy-öt óra? Eltévedtünk az újrahasznosításra összegyűjtött papíroceánban. Megtaláltam Vlagyimir Iljics Lenin összes műveit, borító nélkül, ráhajítva egy halom *Scânteiára*, melyeket még akkor nyomtatták, amikor Gheorghe Gheorghiu-Dej elvtárs vezette Romániát. Volt ott egy csomó régi *Cinema* abból a dicsőséges korszakból, amikor Grigore Vasiliu-Birlic és Alexandru Giurgaru voltak a legnagyobb komikusok, ott volt minden papíralapú emlékezet, amelyről az emberiség, íme, lemond, hogy cellulózt sajtoljon belőlük, amiből újabb és újabb sárgás, harmadosztályú papírt tud biztosítani a hazának, olyat, ami valósággal beszipantja a tintát, vagy vécépapír-gurigákat, bádogkeményet, hogy akárhogy hajtogatja az ember, csak feldörzsöli a seggit. Erre van szüksége most a hazának. Minket pedig azért hívtak, hogy segítsünk behordani ezeket az óriási szecskázógépbe, ahol aztán modern csodaként ócska papírból új papírrá változik. Csakhogy mára megállt a csoda. A haza ipara gyomorrontást kapott. Állj meg, pillanat, a múlt késlekedhet itt a mai napra kegyelmet nyert lapokon. A patkányvizelet átható szaga ellenére szerettem ezt a csarnokot. Körülnéztem, mit csinálnak a bajtársaim. Csöndben ugyanazt tették, amit én. Kotorásztak a papírhalom között. Páun felkapaszkodott a hegyben álló papír tetejére, nyolc-kilenc méter magasra, és egy halom régi tankönyvről intgetett. Mintha Edmund Hillary üdvözlőné az emberiséget az Everest csúcsáról. Hirtelen Kugli hozzám fordult:

– Ezt láttad? *România Literară*, teljes gyűjtemény.

Az alaktalan, poros papírhalom tetején, amelybe rágcsálók fészkeltek be magukat, feltűntek a folyóiratok. Két évtizeddel korábbi lapszámok. Az 1972-es számokat kezdtem lapozgatni, olyan arccal, ahogy a Párizsból frissen hazatért Ion Minulescu lapozhatta át a bukaresti irodalmi lapokat, hadd lássa, elértek-e idáig a modern gondolatok. Az akkori világ. Elhelyezked-

tem a papírhalom tetején, térdem egyensúlyozva, nehogy papírlavinát indítsak el. Belelapoztam a folyóiratokba. Ismert nevek, szerzők, akikről tudtam, hogy élnek, és olyanok is, akik már az árnyak országában vannak. Hirtelen megakadt szemem García Márquez egyik elbeszélésén, a lap utolsó előtti oldalán. Igazából több elbeszélés is volt ott, mert a fordító sorozatban közölte őket a *România Literară*-ban. Még sosem olvastam García Márquez elbeszéléseit, holott a hetvenes években kötetben is kiadták őket. Tudtam a könyveiről, de sosem láttam őket a könyvesboltokban. Először láttam tehát ezeket a novellákat, a kötetben való megjelenésüket megelőző, folyóiratban való publikáció formájában. Ott olvastam, abban a visszataszító bűzben a *Kedd délutánt*, ott futottam át először a kolumbiai falucskába zuhant, norvégül beszélő angyal történetét. Ott találkoztam igazán Gabóval. Az egész latin-amerikai irodalomból csak Mario Vargas Llosa regényét, a *Háború a világ végét*-et olvastam. Nem volt ollóm, így ahelyett, hogy kivágtam volna, egyszerűen kitéptem a lapokat. Cellulózt loptam. Begyúrtam a kegyeres zsákomba.

Aztán mihelyst visszatértünk a laktanyába, tovább olvastam. Éjszaka. Ugyancsak akkoriban olvastam a *Száz év magányt*, egy kölcsönpéldányból, amelyik körbejárt a szakaszban, és ott fedeztem fel először *A pátriárka alkonyát* anélkül, hogy tudtam volna, számunkra, mindannyiunk számára jóslat az a könyv.

1989 karácsonyi valóságunk mintha *A pátriárka alkonyából* született volna. Ezt még onnan, a kaszárnyából tudtam. Van ez a rögeszme, hogy hirtelen, valami történelmi tévedés folytán az ember átkerül egy könyvben olvasott történetbe. Mint Ray Bradbury disztópiájában, ahol az emberek könyvekké változnak, velünk valami más történt: egy olyan világ összeomlását éltük át, amelyik döbbenetesen hasonlított a latin-amerikai diktatúrákra, mintha mindaz, ami ott volt a levegőben, jelezhetne volna azt, ami utóbb bekövetkezett. Már akkor meg kellett volna éreznem, hogy egy decemberi este ostoba módon agyonlőhetnek egy lány mellett, akit aznap láttam először, és akit Cristinának hívnak. Volt valami a forradalmi Bukarest hangulatában: mintha könyvben olvasta volna az ember. Csak akkor, a pillanat lázában és lelkesedésében ezt nem vettük észre. Megérezzük nem sokára, alig pár nap múlva, amikor az az érzés lesz majd úrrá rajtunk, hogy kihúztuk a treff kettést a sors kártyajátékán. Hogy nem jött rá García Márquez, hogy *A pátriárka alkonyában* egy kommunista elnök bukását jósolta meg, és hogy prófétai módon éppen a Központi Bizottság épületének elfoglalását írta meg? Azt hitte, latin-amerikai diktátorokról ír, nem vette észre,

hogy a népek besorolásában a román nemzet eszményi helye ott van valahol Kolumbia és Panama között, a földnyelven, ez a hiányzó láncszem, a latinitás nemes láncában, ahol a kultúrák mintha mindig Julius Caesar meggyilkolását játszanák el újra és újra.

Abban az órában, amikor az őrmesterek átkísértek bennünket a Geológiai Karra, még nem tudtam ezt.

– Hova való vagy? – kérdezte Cristina.

– Bukaresti vagyok – feleltem.

Vagy azt kérdezte volna, melyik törzshöz tartozom? Milyen kérdéseket teszünk fel mi ezen az éjszakán? Mondjam neki azt, hogy F. C. Argeş-drukker vagyok, mert a családom Valea Rea-ból származik? Vagy elég kijelentő mód, jelen időben egyszerűen annyit mondanom, hogy bukaresti vagyok? Azt hiszem, ezt akarta hallani.

Emlékszem, milyen hatást gyakorolt rám marxizmusunk epicentruma. Jól emlékszem a napra. Ahogy ott ültem megbújva a párttitkárság előszobájában, és *A pátriárka alkonyának* utolsó oldalait olvastam, odajött Tănase kapitány összeesküvő arckifejezéssel, és a világ legszemélyesebb hangján arra kért, hogy segítsek neki. Persze ő is megcsinálná a dolgot, mert egyike a legfontosabbaknak, de sajnos nincs ideje, főleg most, amikor a tantermet átalakítják szocializmus-kabinetté, és be kell hozni a méretre vágott szegélyléceket, és a varrodából is kell jöjjenek, hogy feltegyék a falra a piros függönyöket, hogy ha már nekiláttunk kihelyezni a haza politikai és közigazgatási térképeit, közöttük meg látszania kell a portréknak, és aktualizálni kell a könyvgyűjteményt is, ráadásul mindezzel kész kell lenni a Párttagok márciusi gyűlése előtt...

– Természetesen, kapitány elvtárs. Szívesen segítek.

Egy pillanatra összeszorult a szívem, mert szegélyléceket emlegetett, meg a munkát abban a rövidesen elkészülő csodateremben, amelyről már hallottam. Semmi kedvem nem volt ilyesmiben részt venni, nem is értettem hozzá. De a kaszárnya kimeríthetetlen tartalékokkal rendelkezett, nem volt ott rám szüksége a kapitánynak, volt neki asztalosa és minden, ami még kellett. Én arra kellettem, hogy naprakész állapotba hozzam a politikai-ideológiai füzet tartalmát. Ez nem a pártbizottságnak szólt, ez az ő személyes feladata volt. És nem először. Az újdonságot ezentúl az összefoglalók menyisége jelentette.

– Minden beszéd kivonatára szükségem van ezekből – mondta, és rámutatott egy paksaméta gondosan kiválogatott újságkivágásra –, hogy ki-
jön a kétszáz oldal. Ebbe a füzetbe.

Mikor meghallottam, csaknem elájultam. Komolyan, kétszáz oldal Nicolae Ceaușescu, egyik napról a másikra? Sziszifuszi munkának tűnt. Hihetetlen. Nem tudtam, mit tartalmaznak a beszédek, de sejtettem. Mindegy. Azt, amiből Radu megírta a filozófiai értekezést, amivel be akart vágódni. A beszédeket nem lehetett kivonatolni: ha az ember kivágott belőlük valamit, a kapitány ragaszkodott hozzá, hogy csináljuk újra, mert épp a lényeget hagytuk ki. De miféle lényeget? Kukkot nem értettem ezekből az egyszerű szavakból összeálló, de szándékosan mesterkélte felépítésű mondatokból, melyek azért születtek, hogy hangsúlyozva mondják ki őket, azt a hangulatot keltve, hogy életbe vágó, végső bölcsességet hordoznak. Mit lehet ezekből kiemelni? A kivonat egyfajta összefoglalás, de olyan, amely megőrzi a lényeget, magyarázta a kapitány. De hogy tudom én ezt megcsinálni? Ha egyszer nem értem?

– Na, most mit csinálunk? – kérdezte Cristi, aki maga is megkapta a házi feladatát.

– Várj egy kicsit, próbálom megérteni, mit akar.

De mit lehetett megérteni abban a szóközi összevisszaságban? Kegyetlen feladatnak éreztem, azt se tudtam, hogy szabaduljak tőle. De ahogy Tănase kapitány mondani szokta, az élet megy tovább. Vagyis mindig van valamilyen megoldás. Összefoglaltuk a beszédeket úgy, ahogy jónak láttuk. Pikk-pakk meglett. Hajnali négyig dolgoztunk. Akkor ugrott be, hogy a kapitánynak azért kellett még egy küldönc, mert nem bírta átírni a főtitkár beszédeit. Azt hiszem, minden kivonatos füzetét katonákkal íratva meg, a tavaszi időszakban. Éreztem, feszült volt, mint egy rugó. Mire ide jutottunk, a kapitány megbolondult. Mindenre kész volt, deszkát vágni, lőtérre menni, kiképzést vezetni, de képtelen volt átírni, sőt összefoglalni azokat a rémálomszerű förmedvényeket. Nem jött be előadni nekünk mindezt, ahogy előírta a katonák politikai-ideológiai nevelési programja, inkább odatett minket, hogy ideológiai nevelés címen lakkozzuk le a táblákat. Lakkoztunk hát, ahelyett, hogy marxizmust tanulmányoztunk volna. Nem tartott nekünk agymosó tanfolyamot, mert már ő sem bírta. Nem mintha hülye lett volna hozzá. Szó sincs róla. Cseppet sem volt hülye, inkább nagyon is dörzsölt alak volt. Egyszerűen csak nem bírta már lenyelni, túljutott a tűrőképessége határán. Az egész úgy volt kitalálva, hogy információs túlterhelést okozzon, ő pedig aktivistaként és katonaként egyaránt ki volt téve a túlterhelésnek. Undora abban nyilvánult meg, hogy mímelte a frenetikus lelkesedést. Túllepett az opportunizmuson, hitet mímelő pojáca volt. Eredeti ellenállási

stratégia, hiszen más kiút nem mutatkozott számára. Nem is keresett, de nem is kereshetett volna. Belekeveredett az egészbe.

Ugyanakkor egy másik felfedezést is tettem. Egy nappal azután, hogy hajnalig írtam a kapitány füzeteit. Cristi a dolog halaszthatatlanságát jelző gesztusokkal odahívott a Parancsnokság központi udvara felé néző ablakhoz. Ez pár nappal a Dinamo–Steaua meccs előtt történt, amelyet a Ștefan cel Mare úti stadionban játszottak. Az ablakból egy csomó civil ruhás embert láttam, azokban a látványosan civil ruhákban, amelyet az elnöki útvonalon szolgálatot teljesítő katonák viselnek, öltöny, nyakkendő, olcsó, egymáshoz nem illő ruhadarabok. Ezek a civilek szakaszokba, századokba rendezetten álltak. Rengetegen voltak, három-négyszázan. Előttük parancsnokként az egyik zenész őrnagy állt, nem a karvezető, hanem a rezesbanda karmestere. Abból a távolságból, ahonnan ráláttam, felismertem összetéveszthetetlen pocakját. Karmesteri pálca volt a kezében. Valamit magyarázott nekik a hangjegyekről és a karmesteri pálca pozíciójáról.

Hirtelen a levegőbe lendítette, és azok négyszázan egyszerre kezdtek füttyülni. Aztán leengedte, és csend lett. Egy újabb mozdulat, s négyszázan kezdtek tapsolni. Még egy mozdulat, és a hang átcsapott az ellentétébe: immár hujjogtak. Mind, egyetlen lélegzettel, egyetlen szívként.

– Te jó ég – suttogtam –, ezek a Dinamó szurkolói.

Naná, hogy azok voltak, sejtésem szerint ugyanebben az órában, Bukarest egy másik sarkában a Steaua szurkolói is ugyanígy gyakoroltak, ugyancsak egy karmester vezényletével, aki nemcsak a hangokat ismerte, de azt is, hogyan alkossanak azok harmonikus egészet. Fújjolás, bőgés, füttyögés szimfóniája. A szurkolók olyan precízen fújjoltak, húúúztak és füttyültek, hogy ha arra kaptak volna parancsot, akár George Enescu *Román Rapszódia*ját is előadhatták volna, forradalmi témájú balettelőadás kíséretében. A mi udvarunkon minden lehetséges volt.

Elnéztük őket az ablakból Cristivel, és keserűen mosolyogtunk.

– Né, ott van Mafalda.

– Hol?

– Ott, balról a második szakaszban. Kávébarna felöltőben, sapkát adtak hozzá.

Röhejesen nézett ki, mint egy meccsre kiugrott gyári munkás.

– Mafalda Steaua-drukker – mondta Cristi –, most meg odateszik, hogy füttyülje ki a Steauát.

– Honnan szeded ezt?

– Ő mondta. Oda s vissza van Stoicăért, Hagiért, Bölöniért.

Visszatértünk a feladatainkhoz. A kivonatokhoz. Kétszáz oldalnyi aprólékos munkával megírt szöveghez, amelynek több értelme volt, mint a főtitkár elvtárs eredeti szövegeinek. Az volt a benyomásom, hogy miközben rendszeresen átfogalmazom az újságban közölt szónoklatokat, némi erőfeszítéssel valamelyest javítok a főtitkár elvtárs stílusán.

VALLASEK JÚLIA fordítása

Mihók Tamás

BIOCHARIA

LIÁN

az út közepén találkoztunk
begyűjtöttük a ganajt te angyal én vaddisznó
te átlátszó engem egy alultáplált gyermek
keze színezett

ércvilláink rétegbe rakták a gyarmatok
korszakait amikor a föld forró magvát
szurkodtuk szívünk figyelmeztetett
vasárnap elzárkóztunk a kukoricagóréba

fütyörésztünk a széna között fülünkben
hangyák trappoltak éjszaka az aurádat
a tejsavas elefántcsontomra akasztottad
egy erőszakos barátság csiklandozott

HOZZÁVALÓK

fogytak az algák a hálót majszoltam és izzadtam
a víz a hordóban fullasztó lett kortyolgattam
a klorofilt elkülönítettem a hemoglobintól
fele féltekénken rája vonult át kormot öklelt a konzervekre
a matrózok arca egyre nyüzottabbá vált borsót fejtettek
erőlevest kanalaztak dúdolgattak érzékeiket fenték a hajóorrban
pirkadatkor műanyag szüleink alatt cikáztunk el
este dupla minőségű ikrát raktunk le
a kelet-európai piacot tönkretettük

SZÍNLELÉS

kimondtuk nevünket és dolgaink a hátunk mögé húzódtak
ringattuk magunkat az éjben és szerveink összeesküdtek
meghempergettél a bogáncsos emlékedben ahol tollasoztam
a szenvedélyes aszkéta a harangtoronyból hívott a lankák
szorították
csak-csak összeomlik mondtad zubogott a rézszínű kút
lengette köteleit a többiek grimasz nélkül lógtak tovább
búrójukkal a sötétség versengett a vers mágneses teréből
senki sem készített valóságot a Sequoia Nemzeti Park
nem gondolkodtatott el Aokigahara nem számolt fel bennünket
a béke mint eltérített értelem lopakodott be

(XY) LEVEGŐ

te aki a gének alagsorában matatsz
nesze egy távcső viheted
mikor megcélzol szíved kígyófej
meszes amulett
ami előtt megadom
magam
emeld fel hangom
agyagfazék-szavam

HABKÖVES MÁRTÍROMSÁG

a víz felszínén
rizomás csillogások
tudatküszöb alatti jelenetek
a mélyben

valaki pórusaiban
szelel

bálnatestek
határolják el
a nyugágyas zónát

napolajszósz
bundás fenyőtobozok

a tenger undora
kérgét von
a talpakra

F(F)

bika jegyében
született a Föld
 bakban
 a
 kisdéd

SZIGETEK

Sokáig tiltakoztam a szigetek ellen. Aztán ráébredtem, nem is a sziget zavar, csak a zártsága. De biztonságát szeretem. Ha nem is az állandó helyben ülést – a visszatérés nyugvópontjait. Mikor Ő megértette, hogy nem hozzá, hanem el-el és vissza-vissza – vele –, már nem tiltakozott annyira. Olykor még tervezett is. Egy napon aztán bejelentett.

– Nauszikaá szigetére megyünk, Odüsszeusztól született, magányos fiához, Andreakiszhoz. Kedvelni fogod.

Csomagolok. Azt sem furcsállom különösebben, hogy tervéhez egyre többen társulnak. S azt sem, hogy ez engem nem háborít fel.

– Ki-ki olyan, amilyen. Átkozottul idegesítők néha. Egyik a Mehetnék-jével van elfoglalva örökösen, másik a Heggyel, harmadik a Nemzéssel, a negyedik, jaj, Istenem, hát mindeniknek megvan a maga hóbortja, de ők a barátaim – mondja olyan szeretettel, hogy engem is megértésre késztet.

Andreakisz fáradt arca körvonalazódik az olajfa alatt a hold- és gyertyafényben. Haja borzoscás, szakálla bozontos. Bár kutyája a lába mellett hever, és üstökét gazdája lábfejen nyugtatja – birtoklólag –, Andreakisz elhanyagoltsága süvölti a magányt, s vágyakozik valami után, amiben már egyre kevésbé hisz. Lassan pipázik, lassan beszél, botorkál a szavak közt. Szégyelli a múlt hajnalt – kutyájával együtt, ki tudja, hogy ért vissza a partról a Kocsmába. S bár négykézlábra ereszkedett utána, Andreakisz fejet hajt elötte – így is, úgy is meghajlott a szilvapálinka bivalyereje előtt. Miközben szégyelli. Mert mégiscsak fehér folt, hogyan jutott haza. Lehet, jobb is így, ki tudja.

– Nekünk kellene. Egy barátot úgy sosem engedünk bele az éjszakába, még haza sem – jegyzi meg kiábrándultan Ő, a ha-azt-ő-tudta-volna felháborodásával, mert a hajnalig mulatók sorsára hagyták a már-már magatehetetlen Andreakiszt.

– Úgysem engedtem volna, hogy hazatámogassanak! Annyi büszkeség maradt még bennem!

– Mesélj inkább az egykori vendégeidről – reménykedem, elfelejtünk fészengeni.

– Hm... – mélézik el, mint aki utána ered a múltnak. – Hm...! – hökken fel, mint akit meglep, hogy máris nyomára bukkant. – Hm – rezegte-

ti, s enyhén biccent hozzá, mint aki nehezen, de belenyugodott abba, hogy, amit talált, azt rég elvesztette, történhet még ugyan jó az életben, de *az* a jó már sosem. – Kezdetben úgy volt jó a sziget, ahogy mi éltük. Akkor még nem tespedtek hotelláncok. Egyetlen szálloda volt és a szigetlakók. Ma már csak úgy áradnak az emberek és a nyelvek. Meg a szemét. Rá sem ismerünk a szigetünkre. Magunkra sem. Ha! – köhint szárazon, de továbbviszi, megtoldja két hahával, hogy furcsa kuncogás lesz belőle. – Ha-ha-ha! Valóságos sztár vagyok ezzel a kis vakarccsal. Úton-útfélen leintenek, és fotóznak minket. Úgy megül a motoromon, rezzenéstelen, mintha ráöntötték volna: egy kis fotogén csecsebecse.

Az éj csendjében csak Andreakisz hangja és a hullámok. Aztán motorzúgás, nevető nő csilingelése: a fia, Yorgosz érkezik szép Helénával. A mitológia ismétli önmagát. Legalábbis majdnem. Csak éppen nincs Trója meg az akhájok. De attól még ők ketten – apa és fia – érthető módon és érthetetlen nyelven összekapnak a Nő fölött. Egyikük volt, másikuk jelenbeli kedvese fölött. Múlt a jelennel. A jelenben is érvényesülni kívánó múlt. A múltat felidézni nem óhajtó jelennel. Andreakisz, aki nem örökölte apja hódító természetét, sem anyja ártatlan csáberejét. És Yorgosz, aki inkább lehetne fia Odüsszeusznak, ránézésre is ő hasonlít jobban az Öregre, de csökönyös természetében is, mert amit a fejébe vesz, az úgy van. A Kocsma is – Odüsszeusz hagyatéka. Ha Yorgosz nem akarja, vége, bármit is akarjon Andreakisz. Szép Heléna szíve is rég a fiatal Yorgosz felé fordult – Helénástól. Azóta sem érdekli Andreakisz, sem a – koszos – Kocsmája. Heléna persze finomkodóbb a vélemény-nyilvánításban: nem is fogalmaz, csupán rendíthetetlen elfordulása minősít. Mi tagadás, ma már vénlegény-ápolatlan Andreakisz is, a lakat alá helyezett, letatarodott Kocsma is. De Heléna szempontjából ez teljesen mindegy – érdektelen. Azok ketten éppen ezért és ennek ellenére – ki-ki amiért – összeakaszknak. Ropognak az érthetetlen szavak és félhomályban is világos karlendítések. Egy éneklő nyelv kezd kiabálni. Ismerős-idegen, felfoghatatlan-felfogható, ők meg nem fordítanak. Csak Heléna riadt arca, ide-oda kapkodó tekintete, hol egyiket, hol a másikat csitítaná félszeg-gyöngéden.

– Szereted a szigetet? – néz rám tépetten Andreakisz, mint egy kivénhedett, kivert oroszlán.

– Persze hogy szereti! – vágja rá Rajongó, mielőtt bármit is válaszolhatnék.

Meg vagyok rökönödve. Hogy jön a dulakodásra ez a kérdés?! Hogy a válaszról ne is beszéljek. Tudja is Rajongó! Ki nem állhatom a szigete-

ket, se a szigetekkel járó – nem is elszigeteltséget – elszigeteltség-tudatot! De ezt nem közlöm, csak akkor, amikor Ő kijelenti, hogy házat akar venni Andreakisz szigetén. És odaköltözhetek én is – mintha mellesleg. Ha azt mondja, szeretné, fenntartásom ellenére talán meggondolom, de a megengedőjére sosem moccannék. Különben szigetből egy is untig elég, az meg már kijutott nekünk. Fenntartásom Rajongóig nyilván nem jut el. Ellenvetést nem tűrő hangon közöl újabban. S mintha csak természetes folytatásaként első mondatának:

– Bemegyek a Tengerbe!

– Nem szabad tele hassal a Tengerbe menned, mert belehalsz! Ha ittál, akkor végképp nem! – figyelmezteti kijózanodva Andreakisz.

– Ha egy órán belül nem jönnek, hívjátok a Kukit!

Rajongó rendíthetetlen menekülhetnékjének nem a Helénáért felsis-tergő szóváltás az oka. Természetesen. Ahhoz neki, a véletlen szem- és fül-tanúzáson kívül semmi köze – bár a mitológiában már ezt önmagában is halállal büntetik. Ugyan, hol van ma már a mitológia! Megkopott, mint Andreakisz. Rajongó el-eltünezése, vissza-visszavonulása valamifajta mélabú, elzárkózás, a megbomlott külső egyensúlytól való elszigetelődés kísérlete – néma fenyegetőzés Rajongóné felé, neje folytonos felhozakodásával szemben, mely felhozakodás szerint Rajongó nem állna a család mellé, nem támogatná a gyereknevelésben – eléggé.

– Nem a család elől menekülök, hanem előled. Azt mondtad, elhagysz! – sistergi Rajongó, cseppet sem rajongón.

– Azt mondtam, elköltözöm, nem elhagylak. Hagylak Élni!

– Ha elköltözöl, elhagysz, ha a gyűrű az ujjadon is marad! – csendesen mondja, egyenesen a szemébe.

Ilyen végérvényesnek nem hallottam még. Eddig egynek láttam őket, mintha gyermekestől egyetlen egész lettek volna: Rajongó nyughatatlansága, örökös szórakozásai – ha nem is kicsapongása – és Rajongóné nyugalom utáni vágyakozása ellenére. Féltem őket. Rajongónét hívom, menjünk, sétáljunk kicsit. Jön, de aggodalma visszanéz.

– S Heléna? Ha bemegy Rajongóval a Tengerbe?

– Érdekli is őt Rajongó! Azok ketten épp öltre mentek érte. Rettenetes lehet szerencsétlennek.

– Úgy mondd, mintha tudnád, milyen.

– Hol van az a hülye férjem? Miért kell egyfolytában őt keresnem?!

– Nem azt mondtad, hogy hívjuk a temetkezési vállalatot, ha nem érkezik vissza egy órán belül?

– Adok én neki temetkezést!

Miután – ha csak szóban is – kidulakodta magát, Yorgosz harsány életvággyal tervezi máris a holnap estét. Szívesen megmutatja, hogy kell a birkával bánni. Rajongó boldogan megnézné – mégsem nyelte el a Tenger, rossz pénz, ugyebár –, eltanulná a birkasütést.

– Yorgosz csak ne jöjjön, Helénájával együtt maradjon a csudába! – dönt a Női Kar másnap, az ebéd körüli zsörtölődésben. – Olyan későn különben is már rég túl vagyunk a vacsorán, alszanak a gyerekek.

– A gyerekek, a gyerekek! Rajtuk kívül már nincs is élet? Yorgosz itt lesz, és Andreakis is itt lesz. Heléna pláne! – hörren fel a Férfikar, s ettől kezdve férfiak és nők, férfi és nő, párok és párok farkasszemet néznek egymással az asztal körül, a mandulafa alatt, mondatról mondatra váltakozó alakzatban:

– Kőtekedtek, mint akiknek nagy a hiánya.

– Hát, ha egyszer! Miért, ti hogy oldjátok meg?

– Minden reggel azzal kezdjük a napot.

– Az ne beszéljen, akinek nincs gyereke, annak könnyű! Az se beszéljen, akinek mindjárt unokái vannak!

– Nekünk is unokáink lehetnének? Ilyen vén lettem?

– Nem, drágám, csak telik az idő.

– Kezdtétek volna el ti is időben, akkor most dicsérhetnétek az életet egész álló nap.

– Mi a tegnap rajzfilmet nézettünk a gyerekeinkkel, hogy közben Apa megmoshassa Anya hátát.

– Tíz perc?

– Hát...

– Egészségügy, nem egyéb, köszönöm, én ebből nem kérek!

– Ezért kezdenek kitekintgetni a családostok!

– Csak azt halljam meg!

– Akkor simogass, csókolgass, beszéljess velem! Velem törődni kell!

– Ezt teszem már vagy húsz éve! – sóhaj.

– Ha gondoljátok, én besegíthetek.

– Kinek akarsz te besegíteni?! Még engem sem győzől!

– Viccelek, nem ismersz? Minél rohadtabbul vagyok, annál többet.

– Ez a majom is a másik fenekét fogdossa, ráadásul a szemem láttára.

– Én legalább részeg voltam. De a te szemed meg a huszonéves izompacsirta mindenét – józanul.

– Tizenéves.

- Még jobb!
- A részegség meg nem kifogás!

Keserű csendben emésztődni kezd a megemészthetetlen. Lesütött szemek és fejek fölött elnéző tekintetek zárkóznak önmagukba. Sanda pillanatok fürkészik a véltvalóst. S ebben a bujkáló kutatásban egyszerre gyökeret ereszt a megingathatatlan.

– Dédanyám felkerekedett egy nap, és elhagyta a gyermekeit. Vissza se nézett. Nagyanyám szintén. Nyolcéves voltam, amikor fogta magát, s már ott sem volt – anyám sem. A húgaim még kisebbek, apánk már nem élt. Anyánk meg úgy elillant, ölelés nélkül, különösebb búcsúzkodás nélkül, mint egy átlagos reggelen, amikor munkába ment, minket meg nem kötött fel, hadd aludjunk tovább. Tudhatta, árvaházba kerülünk, nincs ki felkaroljon – nem érdekelte. Nekem pedig az lett a legmélyebb félelmem, hogy ha felnövök, és gyermeket vállalok, egy nap feltör bennem is az elhagyás ösztöne: nem tudom majd magam türtőztetni, és eltűnök egyik pillanatról a másikra, mert ezt tette anyám, ezt nagyanyám és dédanyám, s ki tudja, hány meg hány anyám még előttük, talán mindegyik. Megfogadtam, hogy soha nem leszek anya. Aztán férjhez mentem, várandós lettem. S attól a perctől fogva, amikor a bábák a homlokát a homlokomhoz érintették, és a hangom hallatára abbahagyta a sírást, tudom, hogy ha fát hasogatnának a hátamon, akkor sem hagynám el a fiamat. És ha az apja egyfolytában úton van, mert ez a dolga, el tudom képzelni, hogy néhanapján el-elkalandozik, én mégis azért imádkozom: mindegy, hol jár, csak adja Isten, hogy épségben hazakerüljön!

Mint egy beavatás, kószákat és gyanakvókat helyreigazít ez a vallomás. A mélycsend nyomását Kapca töri meg, az ártalmatlan ártás könnyed derűjével, éles elméjű félkegyelmével, épp amilyenell szempillantás alatt leakasztotta a keresztet a falról, vendégségben egy ájtatos háznál, sörnyitó gyanánt, tetézve:

- Ez is jó valamire!
- Ne úgy, te, fordítva tedd vissza! – kapva kapott az alkalmon valaki más.

Kapca most szóba hozza Suttogót, akit nem bírt ki a házassága, ő meg kivonult a Hegyre, mint Zarathusztra, de ott megvilágosodás helyett egyik balszerencse a másik után éri. Nemrég legurult a Hegyről, bukfencezve, ügyesen kerülgette a fákat, nem csapódott be, de tele lett tövissel és zúzódásokkal, hogy sajgott belé mindene. Rögtön utánagurult a kocsija is – vezényszóval. Mintha Suttogóval fogócskázna, ugyanúgy kerülgette a fákat, s csak az aljban érte utol, ahol jajgatva ugrott Suttogó a kulcsért, hogy

az így is ripityára tört autó motra ott helyben fel ne robbanjon. A kocsi ugyan nem robbant fel, a kazán viszont szétvetette magát, alighogy Suttogó visszaért a Hegyre, hogy folytassa a pálinkafőzést. A forró cefre szerencsére nem égette össze az egész testét, a lábát viszont, mindkét lábfejét húsig marta, mint a láva. Valaki lement kenőcsért a Faluba meg valami könnyű lábbeliért. Azóta egy tenyeres-talpas hegyi asszonytól kapott magas sarkú beledugósban biceg Suttogó a Hegyen, léptenként fel-felszisszenve eteti sovány malacait. Mást aligha tudna tenni. Még vezetni sem. Ha volna mit, akkor sem. Kapca tovább szövi. Hogy ez biztos a sors keze, Kanda bosszúja, amiért Suttogó a szájára merte őt venni. Az örmény bárót, akit szintén nem bírt ki a házassága, de ő nem a Hegyre, hanem egyenesen a Folyóba ment, és nem is egészen önszántából.

– Az az oltyán repedtsarkú!

– Talán mégis inkább a sors.

– Sors egy francot! Gyilkosság! Hogy lehet, hogy a felesége mindig otthagya, valahányszor – minden este – Kanda leitta magát, és duhajkodni kezdett a Város Szívében. A nő meg, mint akinek semmi köze hozzá, felállt, és eltűnt, mintha nem is egymáshoz tartoznának. Ezúttal viszont feltűnően gondviselte, készségesen magával vitte. A nő vitte ki a ménesükbe, ez áll a tanúvallomásában, mert Kanda lóháton akart visszajönni, hogy a haragosai közt szétcsapjon.

– Ez viszont annyira Kandára vall! Hogy átússza a Folyót lóháton, a je-ges januárban akár, bevágtat a Város Szívébe, és megleckézteti a söpredéket, mint egy bőszt főúr. Nem is egyszer űzte így a lovát és az eszt.

– Egyetlen apróság hibádzik csak, s ez csupán annak tűnik fel, aki őt ismer-te: a ló. Ez a leggyanúsabb. Kanda mindig és csakis a legszilajabb andalúzt ülte meg. A Folyóban viszont egy gebe hátán találtak rá. Őrült volt Kanda, nem vita tárgya, de soha nem halt volna a Folyóba – főleg nem egy gebe hátán. A moldvai ribanc tette el láb alól, akit a hülyéje képes volt el-venni.

– Most oltyán vagy moldvai?

– Nem mindegy? Elég, hogy végiglovagolta a fél Városet

– Kandáért se kellett a szomszédba menni disznóságért! Miközben a felesége a hálósobájuk ajtaját, Kanda annak barátnőjét döngette a hitvesi ágyon, az meg sikított, örömeiben és kárörömeiben, talán maga sem tudta, mi esett jobban, ameddig Kanda meg nem elégelte a nagy boldogságát, és hajánál fogva a fűtőtesthez nem ráncigálta, majd odakötözte, és ráengedte a legvérmesebb kan kutuját.

Kanda büntetett, mint aki megteheti. Önmagáért is talán. Megtette. Isten tudja, hogy a kislányuk szeme láttára-e. Mint mikor rajtakapta a feleségét, és úgy bevadult, hogy a nő inkább kiugrott az ablakon. Túlélte, de haragját, bosszúvágyát és hatalomvágyát Kanda nem. Még félhosszú távon sem.

– Suttogó szerint holtan tették lóra, a rendőrség meg nem akar erről többet tudni, a franc se kutatja mélyen, mi volt valójában. Részeg volt, a Folyóba fulladt, ámen. Azt is meséli Suttogó, hogy egyszer kijött utána a Hegyre azzal, hogy: Hai să facem religia mă doare-n pulă de tot! Eu aș fi guru, te meg a segédem, mit szólsz? Kanda hahotáját visszhangozta a Hegy, aztán Suttogó sanda sutyorgását: az özvegy beleült a palotákba, Félvilág ölébe, végre azzal és azzal, akivel jólesik, már nincs Kanda, hogy agyoncsapja.

Ezután jöttek a csapások. Suttogóra. A Hegyen. Mintha csak Kanda a Víz alól bosszulta volna meg. Hogy bele mert mocskolni a méltóságos Kanda nemzetség viselt dolgaiba. És őt magát örültebbnek állította be, mint amilyen valaha is volt. Kanda persze tévedett. Nem Suttogó túlzott, hanem a bosszú. Suttogó mindenesetre túlélte, és lassan újra sétál, sétáltat. Kandával ellentétben ő sose ülne lóra, a ló neki másképp szent, csak sétáltatja nap-hosszat, mint kutyát, pórázon, és beszél hozzá.

– Åsta nu-i mai...!, esse normális már! – mintha hallanám Kanda kaján kacaját a túlvilágról.

– Tolvaj nők meg azóta is vannak – kiabál a medencében Angyal. – Kislánykorukban egy karkötőt, na azt még csak-csak gyermekcsíny rovására ír az ember. Nagylány korukban meg már! Aztán meg fejszével lecsapja a kutyára orrát, amiért az olyan mohón kapott az ételért, hogy fogával felhasította a kacsóját. A saját ujjperceit csapta volna le, a tolvaja!

– Apropó – élénkül fel Rajongó is –, az állatokról jut eszembe, a kutyám szeme csipás, Angyalkám, hogy kezeljem?

– Nyald ki – végigmondja –, hogy legalább az legyen tiszta! –, röhög, miközben a skandináv öregembert hajkurássza a medencében.

Arra kérné udvariasan – Skandináv, egyrészes fürdőruhájában, mintha a Halál Velencében –, venné halkabbra a zenét – ssss! a hard rock förtelmet:

– Tudja, érzékeny a feleségem, megérti, ugye, hisz földik lennénk.

– Csak igyál egy kupicával, akkor nem zavar majd semmi! – hajtogatja Angyal.

– Nappal nem iszom – szabadkozna Skandináv.

– Nálad éjszaka is nappal van, egykutya, mikor iszol.

– A feleségem...

– Asszonynak kuss a neve, hadd káráljon, gyere, igyunk!

– Angyalom, te mászol?! – toppant ebben a pillanatban Angyalné a mendence szélén.

– Ugyan, szívem, lebegek.

– Na, akkor szíveskedj belibegőzni az ágyba, de tüstént! Eddig csak állatokat voltunk képesek nemzeni. Macskát, kutyát, egyszer még aranyhalat is. Erőltess meg magad végre! Gyereket akarok! Hatóránként kell próbálkoznunk, kiszámította a táltos.

– Engem nem érdekel a sámánod, csak a sáfrányod! Elég, ha meglibented a szoknyád, én repülök.

– Istenem, kihez mentem férjhez?!

– Megbocsájtjuk neked, rég volt! – vakkantja oda Kapca.

Megüljük. Angyalt és Angyalnét. Hátha. Miközben ők bent szertartásosan, a társaság léggömböket kötöz a mandulafára, a helyi általános sebeséghez alkalmazkodva – ráérősen. Kapca már megint etet, etetne. Ezúttal nem szóbeszéddel – kollázssal. Kollázstortáját, melynek központi eleme egy rózsaszín marcipán topán – ahogy ő nevezi: papucs –, ünnepélyesen átnyújtja a megkönnyebbülve-könnyedén – feladatát teljesítve – közeledő Angyalnak.

– Együnk a medve bőrére, barátom!

Angyal kopasz feje vöröslik. Attól. És ettől is. De ég Kapcaé is, mert hirtelen felbukkan Angyalné, felettébb mosolygósan. Kapca lélekszakadva kapja le és be a tortáról, mint vállalhatatlant – a központi elemet. Mert mit lehet tudni! Angyalné humorérzékére még ő sem hagyatkozna.

– Kútbélű! – állapodik meg Kapca tömött pofazacsáján Angyalné megvetése.

Kapca sugárzik. Hogyha a hányást nem is, Angyalné feketelevését hál'istennek megúsza.

– Apám olyan volt, mint a Nap: amihez csak hozzáért, fénykorát élte. Amikor a szigetre vetődött, anyámhoz, hozományként kapták az épületet. Nagy zenebolond volt az öreg, nem csoda, hogy Kocsmát nyitott, s Paul McCartney volt az első vendége. Meg az Onasisok. Olyan titokzatosak voltak azok az emberfeletti gazdagok, és olyan búsan egyszerűek. Akkor nem voltak aszfaltutak, csak olajfaligetek. Oda kuporodtak, az olajfák alá a fűre, és beszélgettek. Alkonyatkor a szentjánosbogarak szárnyzuhogása árulta el a nevüket; ebből tudtuk, kik ők. A pénzüknél jóval többet hagytak apám Kocsmájában. Titokzatos szomorúságukat. Sose tudta meg senki, honnan jöttek. Mint ahogy azt sem, pontosan mikor és hová tűntek el nyomtalanul. Apám volt az egyedüli, aki sejtette. De ő magával vitte titkukat az is-

tenek közé. Ahogy saját titkát is. Vele együtt elpárologtak lassan az emberek, a Kocsma kihalt, látjátok, mintha csak utána kiáltana – mondja, majd felém fordul, hirtelen váltással megint.

– Jól tudod a Nyelvet, te beszéled a legjobban ebben a társaságban.

– Nem – szabadkozom –, én már csak annyit tudok, hogy igen meg nem, a többit melléhallod, mert hallani akarod.

Megérti, pedig csak annyit hall: nem.

– És a zenét? Szereted?

Nem válaszolok.

– Apám velejéig tudott gyönyörködni benne, átlényegítette a szirének éneke is, ezért menekült meg, nem, mert lekötözték – mondja. – Minden zsigerem tudja, a zene felszabadít. Csakis így viselem el a sziget magányát. Vissza kell jönnötök ide! Szép kör lenne – mondja.

– Nem – mondom, és arra gondolok, a körök nem szabályosak. Egyszer talán be is bizonyítják, hogy minden látszat ellenére szabálytalanok.

– Szabályosak lennének, ha az ember nem rondítana bele – válaszol, de csak annyit suttog maga elé: – Nagyon fogtok hiányozni.

– Dehogyan fogunk! Ide sokan jönnek!

– Jönnek, aztán elmennek. És jön a tél. A tél itt szeles és hideg. És ki-bírhatatlanul fehér.

– Akkor gyere el te hozzánk! Segítünk helyrehozni a Hajót. Azzal a Tengeren könnyen feljutsz.

Andreakiszt felcsillanja a bolyongástudat – mégis ebben apja vére. Ám az Ősszel együtt Andreakis helyett üzenete jön:

Heléna meghalt. Yorgosz romokban. Egy halott és egy élőhalott köt ide. Egyiknek az emlékét őrzöm, másiknak a testi épségét.

A léleknek is van hálósobája, ahová csak a legközelebbiek léphetnek be. A pusztítás így sem kerülhető el. Ha egyszer. Heléna úgy úszott, mint a szirének. De nem bírta a szigetet – kettejük fojtogató keresztűzét. A hullámok alá feküdt. Yorgoszt nem érdekli ezután, hogy mit tesz Andreakis a Kocsmával. Ha annyira ragaszkodik hozzá, nyissa meg újra. Egyet kér csak: ha megnyitja, takarítsa ki, és legyen a neve Heléna.

Nem merem megmondani Andreakisznak, hogy láttam Helénát, amint arca fölött összecsaptak a hullámok. Láttam a szemét. Riadt volt, lélegezni sem mert a halálfélelemtől. És süllyedt. Irtózatossá gyorsan. Nem nyúltam utána. Nem akarta. Egy idő után megjelent a hullámok fölött, mint egy napozó macska, amit távolról egy kis fekete gumónak lát az ember, aztán napozó macskának, melyről lassan lemállik a napozás, és már csak az élettelen

macskát látja, ahogy verik a hullámok, vagy éppen nyaldossák szépen. És két nő is kiválik az azúrból, amint mit sem sejtve hancúroznak nem meszsze, csapják a vizet örömittasan, és valami felületesről csevegnek, pletykálkodásuk könnyed-kacér kacaját hordozza a szél. Nem merem elmondani Andreakisznak, hogy kíváncsian kívártam, mi lesz ebből, mint színész a parkban a padon, ahogy nézi s elképzeli, be- vagy mellélövi a járókelőkkel járó-kelő sorsokat. Nem merem elmondani, hogy ugyanúgy, mint Odüsszeusz a fürdőző Nauszikaát, végignéztem, hogy fordul a két nő ki magából vagy magába éppen, amint észreveszik feléjük hullámzón – Helénát. Hogy az egyikük megdermed, mozdulni sem tud; a másik elindul felé, a segítségnyújtás és kíváncsiság tettekkészségével mintha csak azt keresné, hol a farka vagy az egyik füle, hogy attól fogva a szárazra húzhassa, de pár lépésnyire a lebegő testtől megáll, felfogja, mi, mi nem; s néhány másodperc mozdulatlanságában meredten nézi – se közeledni, se távolodni nem tud –, mintha megütötte volna az oszlásnak induló test szaga, mintha megigézte volna az oszlásnak induló test látványa, aztán hátrálni kezd, lassan, majd egyre szaporábban, végül mindkét nő kimenekül a partra. Finoman lebeg utánuk Heléna. Tudom, a látvány tragikomikum, a meglesés fanyar semmittevése, az elgondolás ízetlen merészsége feldúlná Andreakiszt. Nemcsak őt, a köztünk levő Tengert is. Felkavarja.

Téveszmék közt nevelkedtem. Téveszmékből nevelem magam. Ki. Nem szeretem a szigeteket. Sem az enyémet, sem másét. Elidegenít, hogy Ő épp Andreakisznál érzi szabadnak magát. Türelme a szűk sikátorokban, a zsúfoltságban terjed ki. Máshol nem bírja a tülekedést, Andreakisznál mosolyog azon, hogy egysávos a kettő; komótosan hátratolat, hogy helyet adjon a szembe jövőnek. Vagy épp kivárja, hogy lassan, megadva annak vasárnapi rendjét-módját, elballagjon az öreg szigetlakó a kocsíút kellős közepén, előttünk – járda híján – a Kocsmáig, ügyet sem vetve arra, hogy mögötte hosszú kocsisor torlódott fel. Ide motor kell. A motor hátsó ülésén kapaszkodónak meg teljes bizalom abban, akiben. Nem is tudom. Tudom! Sosem megyek vissza arra a szigetre, ha Ő házat vesz ott, akkor sem. Nem értem a sziget szerelmeseit. Ezek szerint Őt sem. Sőt, felháborít, hogy szabadságot érzékel ott, ahol én annak épp a hiányát. Heléna tudta, Heléna is úgy tudta: a sziget fojt. Ha már a szigetről nem tudott, kiköltözött a testéből, levetette életruháját, és magára hagyta azt a kettőt – egymásra. Talán egész egyszerűen rájuk unt, belefáradt a végtelen csatározásaikba, és abba, hogy legszívesebben kettétépnék. Segített nekik. Nem közpénz, ami felett osztozkodniuk lehetne.

Helénával Kanda emléke lebeg felém. Ahogy megjelent a szigetünkön – egyedül –, és felült a házunk előtti vén körtefára – kakukkolt. Ő vette észre.

– Mit keresel itt? – szólt le Kanda.

– Én itthon vagyok. És te?

Kanda lehuppant a fáról, csupa por lett a nadrágja, pallta, porolta.

– Szép – jegyezte meg Ő.

– Neked adom – és már tolt is le, nyújtotta. – Nekem úgysem kell. Nem mész el végre?

– Nem. Nem adom neked – miközben olyat ütött Kanda hátára, hogy azt barátok közt is nehezen lehetett volna hátba veregetésnek nevezni, elnevette magát. – Egy pálinkára azért bejöhetsz!

Az persze nem Kanda volt. Nem is volt. Igaz, Kanda volt, bár nem az én életemben, holott épp elégszer járt a házunkban. Heléna! Isten nyugtassa. Ami volt, és mindig is lesz: a szigetek.

A FEKETE MACSKA

Az ablakpárkányon fekete macska,
szeme sötétzöld lézersugár,
belélegzi a konyha melegét.
Áldott légy, átok, homályos vízió!
Kitapogatom a pulzusom,
dobog bennem a koraszülött élet.
Fellobban, parázslik a pirkadat,
a látóhatáron visító vonatok –
éled valami a föld magzatvizében.

Még jég a tó, merev, mint a holttest,
a járdán eltaknyolt, bűzlő rókabőr,
ez a másnap is jóval rövidebb lesz,
és kaotikus, mint az elmebaj.
Rendőrr lesi az álnok erkölcsöket,
belerúg a koslató szukába.
A föld kerülete talán ma rövidebb,
szűkebb az ajtó, a vaskapu,
szökni nem tudok, se kedvem, se jogom.

A lézerszemű fekete macska
besírül lassan, mint óvatos szellem,
körüljárja és megszenteli
a hitehagyott, profán templomot.

VÁNDORARCOK

Úgy válnak kacattá rendre az arcok,
mint szilánkká robbant sörösüvegek –
az üvegszentek persze nem kellenek
még akkor sem, ha a háttérben harcok

dúltak egykor a rég felszántott réten;
isteni kegy, hogy mégis megláthattam
széthullva bár, ezer repeszdarabban
az íriszt, amely nincs – azon a képen

tűnődöm... károg a fekete madár
bocsánat lehet – de ugyanúgy vád is –
vészbíró pihen a kemény farácson.

Időtlen ágak közt tövis a határ
vagy láz-erőd – emésztő hadibázis –
(várat magára szentté avatásom).

VERSPER

1.
Bizonyítani tudom ösztönösen,
hogy nem a verssorok különbözete,
hanem a dallam fogsorok között
lomhán kérődző masszája lökdös
oda és vissza egy rágógumi-szerű
görbe és folyton szakadó fonalat.

2.
Nem megszokás, nem rutin-mezőny –
Végül is játék: kartonálarc mögött
bohóckodó, szerető Gutenberg...
olyanszerű egyedi folyamat,
amelyben sosem fedi fel magát az évszak,
az elvárt címszavakat sem ismerheted,
az éppen esedékes napok nevét –
(talán kihulltak a pedagógiából).

3.
[Csipkerózsika mégis hiányzik...
átjátszotta magát az asztal s a parkett közötti
paródián. Selymes kezében porcelánváza.
A cserepek között most Szent István fekszik,
vagy egy félkezű, szökött apáca.]

4.
Világraszóló csend és nyugalom.
Más nemzetek jönnek ájtatos szöveggel,
– az én házamban se lépcső, se korlát –
lehulltak rendre a kariatidák,
türelmem szerkesztett, tördelt nyugalom.

5.
Ebből a vélt-valós romladozásból
határolom be a túlélés esélyét.
Ezek után mit érdekel engem
lekötözött szemem,
nyesett karrierem –
szerelmem is csak esküszegés,
parancsszóra dallamot termelő
fűvószenekar – vagy elvágyódás,
vagy kivégzőosztag.

ÖSZTÖNÖKÖN INNEN ÉS TÚL

(EZ A HARC LESZ A VÉGSŐ)

1.
Meg sem mozdult,
csak amíg köhécselt. Éppen csak addig.
Elméletileg elviselhető,
egyik vaspánttól a másik falig
magára vakolta az egész délelőttöt,

a délutánt, a rátromfoló éjjelt,
ott lebegett egy lepedő fölött.
Vaságy ma az élet, vaságy holnap is.
Hajnal körül döglegyek vizelnek
alá ebből a sámán-télből,
Coco Chanel a cserepeken,
harmincnyolc Celsius hónalatt.

2.

Az emberi bűnök főkolomposa
lezser testet ölt, nyeli a telet.
Lakatokat lát, reteszt,
riasztóberendezéseket.
Felmerül a kérdés:
az elővigyázatosság iránytűi?
az előregyártottság üzemi pecsétje?
Merre léphet az, akinél
lejárt idő van?
Merre léphet az, akinél
nincs jelenidő?

3.

Hegesztett, barna jégkonténerek
földszinti megállóiban
barnás-fekete körözött lányt keres
betontömbök, kerítéslécek mögött.
Tiltott legelő, állatvédelem,
mindenki alszik ébredés után.
Ha jól emlékszik, éppen egy feles
ömlött keresztül a templomkupolán.
Melyik tudat alatt rejtőzik Isten?
Az, akivel játszani nem lehet.
Költöző szentek, vegyetek körül,
mint keresztet vető vándormadarak.
Ezt mondhatta nemrég, a kezdetek előtt.
Éjjel fél kettőkor megint megszerette.

4.
Rajzolna, írna élőlényeket,
harci kutyákat, sast, vakondokat,
terepszínt fekete gázálcra.
Következhethetne aztán egy fehér alagút.
De keleten–nyugaton árnyékos a járda,
Északon–délen nincs lelkiismeret.

5.
„Ez a harc lesz a végső”,
hullámzó körvonal a járda,
a padon elesettek,
lerókázott katonazubbony,
simlis sipka a markecoló
frontnővér ölén.

Papp-Zakor Ilka

MAJD, HA FAGY

REGÉNYRÉSZLET

Az eltűnések kezdenek kínossá válni. Az alkalmazottak reggel, az irodába lépve nehezebben veszik a levegőt, esténként viszont, ha sikerül túlélniük a napot, annál felszabadultabbak. Kialakul bennük a meggyőződés, hogy a bűntények a dolgok természetes rendjéhez tartoznak, a természet megismeréséből pedig viszonylag könnyű bátorságot meríteni.

A cég detektívet szerződött, aki győzedelmes kitartással nem csinál semmit azonkívül, hogy újságot olvas, és ebédidőben elmajszol egy celofánba teker, átható illatú szendvicset. Mint mondja, csak extra csípős kolbász győzi meg róla, hogy ténylegesen létezik.

Első napján bevisz a céghez egy pár Sherlock-kockás házipapucsot, azt viseli napközben, míg fekete cipőjét tapintatosan az erkélyen támasztja ki. A kollégák után maradt kenyérgalacsinokat maga mellett tartja egy tálkán (hogy, mint azt önnön szellemdűsságától elbájoltan megállapítsa, egységesen fehér labdákból rakjon ki puzzle-t, ily módon a lehetetlent megvalósítva), azok pedig, ki tudja, milyen rejtélyes erők hatására, néha mozgásba jönnek, szétgurulnak, lepottyannak az asztalról, pattogva kergetik egymást a szőnyegen. A detektív ilyenkor négykézláb üldözi őket; fehér vászonnadrágos feneké úgy tündököl közöttük, mint a közömbös telihold. Lényeges, mondja, hogy a bűntények epicentrumában, azaz Anitaék konyhájában állítson fel főhadiszállást, éppen itt, az erkély melletti asztalnál, aminek köszönhetően az emeleten már senki sem jár oda cigarettázni, inkább a csigalépcsőre vonulnak vissza. A régi, nyirkos falak közt megreked a dohányfüst, és hamarosan úgy szaglik minden, mint egy szebb napokat látott köpködő.

Tél elejére híre kel, hogy a detektív ragyogó eredményekre jutott, jóformán csak egy hajszál választja el a megoldástól. A sikerélmény látványosan javít kedélyén: természetes zárkózottságát legyőzve rászokik, hogy szóba elegyedjen a dohányozni induló kollégákkal. Anita is megszólítja időnként, ha tréfálkozni akar. Nyelve fölött megcsillan egy nyálbuborék, amelyet Anita kezdetben üveggolyónak képzel.

– Hát péntek, péntekecske – jelenti be elégedetten. Amikor úgy véli, eléggé elmélyült a kapcsolatuk, a társalgás még veszélyesebb vizeire evez.

– Nézzünk oda, tél közepe és igazi vénasszonyok nyara. Ragyog a nap, és itt a péntek. – Látni rajta, hogy elvágódik, mert combját és térdét dörzsölgeti, az afölötti álmélkodást pedig, hogy rövidesen a nyomozás tárgyát képező hullákra fog hasonlítani, szintén nem palástolja elég hatékonyan. Az open office üzenőfalairól bágyadtan peregnek a post it-ok. Este Norbi kinyitja a hűtő ajtaját és behajol, csakúgy, mint ugyanebben az időpontban Anita is. Elválásuk óta többször megtörtént, hogy Európa két végében, tudtukon kívül ugyanazzal a mozdulattal, egyszerre nyúltak a vacsoráért.

Anita, mint az egyetemet végzett felnőttek túlnyomó hányada, régen felfogta, hogy az élet nyűg, és megbecsül minden alkalmat, amikor erről újonnan megbizonyosodhat – azt viszont, hogy az élet nemcsak egyféleképp nyomaszthat, már elképzelni sem tudja, és a kíváncsiság, amellyel a lét pocskóságának különböző arculatait felderíthetné, minden jel szerint szintén hiányzik belőle. Joggal feltételezi, hogy sem Ervinnek, sem Elvirának nem áll érdekében felmérni boldogtalanságának pontos mértékét, ezért nem keres családjá keblén menedéket. Már kamaszkorát is megnehezítette, hogy nagybátyjától megtanulta: a magányban és a mélabúban nincs semmi észbontóan különleges.

Legtöbbször elfelejti, hogy amikor fair trade kávéit iszik, az azt leszüretelő afrikai, egyenjogúsodó nőkön segít, hogy vitaminkoktéljával rengeteget tesz az egészségéért, bundás mamuszával pedig bohókás nyugalmaért. Hiszen jár neked, mosolyog rá a fehérbor a kredencről. Könyvet olvasni ritkán van önbizalma, titokban megfigyelte, hogy bármennyire kínlódik, sosem okosodik, figyelme csapong, és amúgy is szörnyű gyorsan felejt; a giccshez való vonzalmát viszont nem kell többé szégyellnie, lakásába vintage és gyermekkort idéző holmikát szerez be, amelyeket szemügyre véve a vásárlást követő napokban, apróbb-cseprőbb lelkesedést érez.

– A törzsfajlódás sajátos gravitációja, amely a fajokat ugyanazon irányba vonzza, minden jel szerint a civilizációra is rányomta bélyegét: az egyistenhitet, a telefont és a nyílt méhkaptárt többször is feltalálták, a tény pedig, hogy az arab bejza szarva, a narvál lándzsahosszú agyara, a tsintaosaurus hófehér pofacsontja láttán mindig ugyanazt az egyszarvú lovat képzeltek

magunk elé, arra enged következtetni, hogy a tökéletes szépséggel csupán egyféleképpen képes megbirkózni a képzelet.

Amikor először hallottam róla, borzasztóan szkeptikus voltam, később azonban, miután sikerült megismerkednem legfontosabb munkáival, már őszinte csodálattal gondoltam D'Arcy Thompsonra, a biológusra, aki nem hitt a darwinizmusban, és fenntartásokkal élt a faj fogalmával szemben úgy egyáltalán: „Elvesztettem Haeckel négyezer radiola-fajába vetett bizalmamat”, írta 1917-es fő művében, amelyet 1942-ben újra kiadott. Könyvében amellet érvelt, hogy a törzsfjlődés nem más, mint a test fizikai szabályoknak alávetett alakulása (a felületi feszültség taglalására egész fejezetet szentelt), azaz minden teremtmény a geometriai szabályosság felé halad, némely plankton pedig – csakúgy, mint a Carl Linneus által az élőlények negyedik osztályába sorolt kristályok és kövek – már elérte a forma abszolútumát, amelytől mi még távol vagyunk. Érzelmesebb pillanataiban éppen ezért eljátszott egy negyedik dimenzió gondolatával: nézete szerint a zoológiának a test egészét kell görcső alá vennie, a törzsfjlődés legmegejtőbb vívmányával, a halhatatlan pszichével egyetemben, amelyet külön vizsgálva szintén nem különíthetünk el egymástól minden megszokást, tikket és hajlamot. Négyzethálókba rajzolt tanulmányain a teremtés készségét a gerincoszlopra merőlegesen, a gyilkolásra való hajlamot a szegycsontot tükrözve ábrázolta. Vallotta, hogy egyszerű mértani transzformációkkal két bármilyen fajtájú élőlény egymásba alakítható, halból ember lesz és madárból öleb, hiba volna mindazonáltal linearitást feltételezni hal, kutya, madár és ember között. Téziseit és okfejtéseit előbb hétszáz, később ezerkétszáz oldalas, ábrándos, lírai nyelven megírt kötetben foglalta össze, azt a benyomást keltve, hogy elméletei nem jelentenek számára többet a világ szépsége fölött érzett csodálat megfogalmazására szolgáló eszközöknél.

D'Arcy lelkesültségének fő forrása, a belátás, hogy a törzsfjlődésben minden mindennel összefügg, évtizedekkel később valóban elkezdett a természettudományokban tért hódítani.

(...)

Az erdei házban kincsként őrzik a csendet. A konyhaszékek lábára Elvira fehér, vattával kitömött zoknit húz, esetlen, békés patássá változtatva őket; a szobákban vastag szőnyegek nyelik el a papucsok és görkorcsoyák zaját. Estéknként végighalad a ház szobáin, és a tévé kivételével minden világítótestet kikapcsol. Unokájának elmagyarázza, hogy így követi a nyugalom út-

ját a lakáson át, az pedig a nyugalmat egy életre a takarékosággal kapcsolja össze, és az öregek feladatának könyveli el.

Ha éppen nem dolgozik, Ervin otthon őgyeleg, megpróbálja Anitát rávenni a játékra, ám ekkorra a gyerek már egyre inkább csak könyörületből, udvariasságból vagy jobb híján tölt időt vele – és akkor sem igazán sokat.

– Légy velem nagyon elnéző – inti Elvira, Ervin pedig, akinek apja megspórolta a piszkos munkát, megkésve és nagy vérvesztés árán az anyját öli meg; ezzel egyébként még mindig jobban jár, mint unokahúga, akinek, meglehetősen kínos módon, a nagyanyjával kell majd előbb-utóbb leszámolnia.

Elvira mindhárom leszármazottjával előírásosan és akadálymentesen bánik el.

Férjének fotója a vitrinben pompázik, a piros huzatos fotel fölött, amelyben Anita hideg téli esteken kakaót kortyolva mereng. Mivel ekkoriban még hirtelenszőke haja van, a házban minden fotel vörös kárpitot kapott, így lesznek együtt, gyermek és bútor, olyan szépek, mint a festett kép.

Az aluljáróban, amelyen Anita munkába menet naponta átkel, plakátok demonstrálják, hogy a rossz gondolatok kártékonyosságát illetően Norbi egyértelműen tévedett: a jól megcsinált gonoszság olyan, mint hótaposás után a langyos lábvíz, szex vagy crossfitt-hévége, van benne adrenalin, és van benne megnyugvás, ráadásul kiválóan mutat a hatalmas sajtók és banánfürtők fotója mellett. A szuperingerek világában, emlékeztetne Ervin, ahol a *more is more* diadalmaskodik a *less is more* felett, a kiskakukk csőre a testvéreinél mindig vörösebb, ő főzés közben nem képes mértéket tartani, unokahúga, minél több kollégája van, annál jobban rühelli őket, Brian Krause pedig szemkápráztató 33,62 méterre köpi a cseresznyemagot.

Ugyanitt, a kocsonyafesztivált hirdető poszter árnyékában, feltűnik Jehova két tanúja, az egyik öreg, a másik gyér fogú, elmélyülten őriznek egy román nyelvű pannót és a mellé kirakott brosúrákat. Anitát hidegen hagyják a vallás dolgai, így, ha belegondol, hányan estek el az örök élettől valakinek a földrajzi tudatlansága – Bukarest és Budapest összetévesztése – miatt, nem kiábrándultságot érez, csupán kárörömet.

– Az ősidők teremtményei fényérzékeny foltjaikkal és egymástól teljesen függetlenül, harminchat különböző folyamat eredményeképp kifejlődött szemükkel kémlelték a jövőt – tekintetük pedig az én zseblámpám bizonytalan fényével találkozott. Elképzelésemhez, hogy mindannyian csupán váz-

latok vagyunk, makettek a Föld nevű terepasztalon, ahogy az évek múltak, egyre inkább ragaszkodtam.

Fejlődési rangsort állapítottam meg, amelynek első szintjére az őshüllőket megelőző, többnyire kezdetleges (vagy annak vélt) lények kerültek: ezekben kereste formáját a később letisztuló nyers izomerő; a második szintre a földet több száz millió évig birtokló dinoszauruszokat helyeztem – ők ebben a rendszerben a hatalom sémái voltak, fajok, amelyekben még öntudatlanul, vakon tört felszínre az uralkodási vágy. Az elvnek megfelelően látszott, hogy uralmukat kívülről érkező, értelmetlen erőszak söpörte el. Fény-pompás életútjukba én tölthettem megigézve tartalmat, ahogy, mondjuk, a szülő kiváltsága öröm jelének hallani a csiklandozott csecsemő torkából feltörő kacajt.

Az őshüllőket követő legsikeresebb csúcsragadozó ügye érthető okokból kényelmetlen volt, bár egyet kellett értenem kortársaimmal abban, hogy az embernek a benne lakozó törekvés és tudás okozza a vesztét – pontosan az tehát, ami a sárkánygyíkoknál hiányában volt jelen. Ebből következett a kérdés, hogy a helyünkre lépőket, a negyedik szint élőlényeit (csótányokat, robotokat vagy egyebeket – hogy mik lesznek, arról fogalmam sem volt, azt azonban, hogy már közöttünk élnek, teljesen biztosra vettem) mi pusztítja ki; mivel a rendszerben, amelyet kidolgoztam, minden élőlény saját legnagyobb (előfutárai által már sejtetett) megvalósításának esett áldozatául, éltem a gyanúperrel, hogy örököseinkkel az önzetlen szeretet fog végezni – ennek makettje volt ugyanis szememben a minket meghatározó nosztalgia. A tiltott étket, amelyet bukásukért tesznek majd felelőssé, csirkecombnak képzeltem, éppen annyi olajban kisütve, amennyit egy kiskakas verejtékezik.

Miután tudatja férjével, hogy ráunt, ám bejelentésére nem kap választ, Anita önazonossága pontosan úgy inog meg, mint ha Norbi romantikus vallomást hagyott volna szó nélkül. Barátnőjének ebből okulva meg sem említi, hogy az egyetem óta fenntartott kapcsolatuk az ő szempontjából immár céltalan. Az igazi barátságok arról ismerszenek meg, hogy kibírják, ha elfogy a közös beszédtema, nem igénylik a megalázó, small talkkal terhes találkozókat, eltűrik, hogy az ember elvágjon minden szálát, és továbbra is önálló, boldog életet élnek a múltban. Hogy bátorítsa a konzerválódás szép folyamatát, Anita az ismerősei telefonszámát nem menti le – azok viszont régen a messengeren tartják fenn vele a kapcsolatot.

(A Facebookon annak is utána tud nézni, hogy különböző barátai boldogulnak-e nélküle. Norbi lecserélte a profilképét, a filatelista pedig nem jelölte vissza – nyilván a bélyegeivel van elfoglalva. Az olvasólámpa deres fényénél görnyed, ujjai közt karcsú csipesszel, kézfejénél borítékok áznak, két ragasztás között sápolva felköhög. Oroszul a tüdőbaj *csahotka*, ami anynyit tesz: *fonnyadás*. A szó a magyar áthallással kiegészülve tökéletes, gömbölyű egészzé alakul.)

Markó Béla

NYITOTT BŐRÖND

*Kákonyi Csilla: Exodus, 2009,
olaj, vászon, 135 x 120 cm*

Mint zsúfolt bőrönd, olyan a vidék,
hiába próbáljuk, mert nem csukódik,
kilóg belőle még az esti ég
vagy a folyó, itt kell hát néhány holmit

hagyni, sötét erdőt, fényes tavat,
s a színeket is, sárgát, kéket, zöldet,
valami mindenképpen kimarad,
és még a bőröndben is összetörhet,

ahogy menet közben teszed-veszed,
ami mégiscsak utazik veled,
de úgysem vihetnél mindent magaddal,

s akárhol leszel, úgyis itt leszel,
hiszen ahova majd megérkezel,
ott mindig fekete-fehér a hajnal.

KÖZELSÉG

*Kákonyi Csilla: Boszorkánytánc,
2018, olaj, vászon, 60 x 75 cm*

Olyan a test is, mint a készruha,
hiszen nem erre a lélekre szabták,
s kezdetben képlékeny, mert még puha,
akár a csecsemőn a hús, de rabság

lesz úgyis együtt élni majd vele,
figyelni csak, hogy napról napra torzul
szemhéja, orra, szája, lábfeje,
és reménykedni, hátha jobbra fordul

errefelé is egyszer az idő,
lentől a fű, fentről a fény kinő,
ám maradékból raktak mindent össze,

drótból van a kert, papírból az ég,
s a közelség miatt a messzeség
elérhetetlen marad már örökre.

SÉTATÉR

Kocsis Francisko

NINCS HALADÉK

A szépség óhatatlanul zsarnoki.

A politikusokat rá kellene venni, hogy naponta elolvassanak egy verset, kötelezni őket, hogy ismerjék népük kimagasló költőit, s megbízatásuk lejártával adjanak számot szellemi örökségükről. Amennyiben nem tanultak semmit, vagy nem megfelelő szerzőkre bukkantak, vagy menthetetlenül gazemberek. Kímélet nélkül ki kell osztani őket, hogy sajnálják, amiért olyasmibe ütötték az orrukat, ami nem nekik való.

Saját bőrömmön tapasztaltam: Romániában nincsen törvénykezés, csupán ítéleteket hoznak.

Nem szeretnék az erő elve és az elvek ereje közé szorulni. Nem félek, csak attól tartok, képtelen lennék eredményesen szembeszegülni vagy kiállni valami mellett.

Az igazságnak nem kellene ügyvédet fogadnia.

Az irodalom nem életutánczat – egy másik élet. Egy, a mienknél határozottabb valóság.

A győzelmet a legyőzöttek meglétével igazolják.

A lélek nem hazudik, az ész szokott alakoskodni.

Ne magasztalj szándékokat, dicsérd az eredményeket. Nem számít, milyen ritkán kell kinyitni a szádat, mennyire tétováznak majd az ajkaid, mennyire visszafogottak a jelzőid. Legalább nem jutnak a szélbe szórt homok sorsára.

A nemek közti egyenlőtlenségről: a férfi ölel, a nő hagyja magát megölelni. Minek változtatni a jól működő dolgokon?

Mindenki a saját gondoljai szemüvegén át gondolkodik.

A törvény kijátszása nem jelent szabadságot: egy ilyen mutatvány inkább a szabadság eszméjének a megsértését jelenti, balkáni változatban.

Néha az élnivágás annyira erős, hogy nem hagyja élni az embert.

Szavamat adom a csillagoknak, hogy megmaradnak a saját helyükön.

Manapság írónak lenni önkéntességet jelent. De soha nem is volt ez másként. Az irodalmat önkéntesek csinálják. Senki nem kényszerített arra, hogy írók legyünk. Talán ezért műveljük annyira önpusztító módon, maradéktalan odaadással. Sajnos, egyetlen író mellé sem rendelnek termésére ügyelő jó intézőt. Ő ugyanis nem kupeckedik, hanem megajándékozik.

Olyan létben részeltettünk, amelyből lehetetlen kiűzni a tragikumot, legfeljebb elviseljük azt.

Csodálom az intelligenciát, de az érzékenységet kedvelem.

Nemcsak azért vagyunk itt, hogy éljünk és a boldogságban reménykedjünk, hanem hogy le is zárjuk ezt az életet.

A napnál is világosabb: nehezebb prózát írni, mint verset. A versben felkavarhatod a vizeket, a prózában le kell ülepítened őket.

Álomba és feledésbe menekülni megfelelő gyógyír az apróbb bajokra, a feloldhatatlan gondokra csak az örök álom nyújt megoldást.

Az emberek kevésbé megértők a mások gyengeségeivel szemben. Mikor erre ráébrednek, akaratlanul is farkasokká változnak.

Csak a kellemes pillanatokot tartjuk észben, azt, hogy melyik napon került rájuk sor, már nem.

Meg kell békülnöd a gondolattal, hogy az vagy, aki vagy, nem pedig az, akinek gondolod magad, vagy aki lehetnél.

* Kocsis Francisko: *Ceea ce nu se amână. Reflecții, însemnări, resemnări* (Nincs haladék. Reflexiók, feljegyzések, belenyugvások), Editura Ardealul, Tg. Mureș, 2019.

CSEKE GÁBOR fordítása

Kész Orsolya

MIT TUD A TÖRTÉNELEM A KÖRÖMRÁGÁS RÓL?

J. M. COETZEE: *A BARBÁROKRA VÁRVA*. SEBESTYÉN ÉVA
FORDÍTÁSA, ATHENAEUM KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 2019.
ARTHUR KOESTLER: *SÖTÉTSÉG DÉLLEN*. MESÉS PÉTER
FORDÍTÁSA, MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 2019.

„Az Athenaeum Kiadónak van egy olyan elhivatottsága, hogy felvértezze az olvasókat a szabadságellenes, emberellenes rendszerek hatása ellen”¹ – nyilatkozta Filippov Gábor szerkesztő, amikor egy interjúban John Maxwell Coetzee *A barbárokra várva* című regényének harmadik kiadásáról kérdezték. *A barbárokra várva* a dél-afrikai író elsőként magyarra fordított műve, 1987-ben jelent meg Sebestyén Éva fordításában az Európa Könyvkiadónál, később az Art Nouveau gondozásában, most pedig Szieberth Ádám tolmácsolásában kaphatja kézhez a magyar olvasó. Bár a kötet számos kiadást megért, sosem vált igazán kultkönyvvé olyan értelemben, mint ahogy nemzetközi porondon, ahol Coetzee egyik leghivatkozottabb és legtöbbet olvasott kötete. Úgy tűnik, jelen viszonyaink ismét bőven szolgáltatnak rá okot, hogy *A barbárokra várva* időszerűvé váljon.

A regény elbeszélője egy enigmatikus birodalom egyik határvidéki városának tisztviselője, vidéki bíró, aki a gyarmatosítók gondtalan és eseménytelen életét éli, ameddig meg nem jelenik Joll ezredes, a Polgári Órség tagja, akinek kegyetlen módszerei (kínzások, hadjárat indítása a „barbárok” ellen) hatására fokozatosan kérdőjelezi meg annak az elnyomó hatalomnak a legitimitását, amelynek egyébként ő maga is részese. A szöveget szokás

¹ Az ATV Start Plusz c. műsorának vendégeként nyilatkozott Filippov Gábor szerkesztő: <https://www.youtube.com/watch?v=R7PRIMkunFo>

Coetzee legallegorikusabb regényeként is olvasni (a nagybetűs Birodalom, a szereplők névtelensége, a rengeteg tézisszerű mondat mind-mind ezt az olvasatot erősítik), amely a dél-afrikai apartheid működését hivatott bemutatni. A regény minden bizonnyal így is olvasható, azonban tágabb értelemben annak a parabolája, hogy miként lehet félelemre és fenyegetettségérzésre építve egy zsarnoki rendszert létrehozni. A másik megismerésének, a mindenkori elnyomó és kirekesztő struktúráknak egy plasztikus és érzékeny rajza, s mint ilyen, valóban ellenszerűl szolgál a szabadság- és emberellenes rezsimekkel szemben.

Arthur Koestlert szintén a totalitarianizmusok működésének kiváló elemzőjeként tartják számon, *Sötétség délben* című regénye egy már jóval inkább azonosítható rendszer leírása: a sztálini korszak terrorját és koncepciós pereit feldolgozó kötet. A regény tulajdonképpen tere a börtön, főszereplője Rubasov, a régi bolsevik elit gárda egyik vezető tagja, a forradalom hőse. A regény konfliktusát az katalizálja, hogy Rubasovot letartóztatják, és különböző, súlyosabbnál súlyosabb vádakkal illetik: kémkedés, szabotázs, a Párt vezetőjének meggyilkolására való felbujtás, hazaárulás. A kihallgató feladata bebizonyítani, hogy a vádpontok egytől egyig igazak, még akkor is, ha csupán logikai, absztrakt síkon. Ha ez így van, Rubasov vallomásának elkerülhetetlenül következnie kell életéből és politikai nézeteiből, így az egyetlen választása, hogy tesz a pártnak egy utolsó szolgálatot: elrettentő példát nyújt lázadó tevékenységének teljes körű és nyilvános beismerésével. Koestler a kamaradrámaszerű szöveget fejezetek helyett kihallgatásokra tagolja, melyek során Rubasov előbb ellenszegül, majd az őt kihallgató Gletkin hatására fokról fokra megtörik, végül megadja magát, így a regény egy valamással és kivégzéssel zárul.

Koestler kötete először 1941-ben jelent meg Angliában, angol nyelven Daphne Hardy fordításában, de széles körű ismertséget csupán a közvetlenül a háború után megjelent francia kiadás hozott. Magyarországon hivatalosan csak 1988-ban jelenhetett meg, szamizdatban azonban már korábban is hozzáférhető volt egy szűk olvasóközönség számára. A recenzió tárgyát képező friss fordítás megjelenését az indokolta, hogy előkerült az eredeti, német nyelvű kézirat, így az olvasó most már a Koestler által írt szöveg fordítását, és nem a Hardy fordítása alapján készült fordítást lapozhatja. A kiadás utószavában Mesés Péter fordító jelzi, hogy bár a regény cselekménye nem módosult, a történelmi körülmények ábrázolása mégis egészen más lett.

„A kinszenvedés az igazság, minden egyéb kétségbe vonható” (18.) – állapítja meg *A barbárokra várva* bírója Joll ezredes „igazságkereső” technikáin (kínvallatásain) gondolkodva. A szöveg végig módszeresen játszik rá Franz Kafka *A fegyencgyarmaton* című szövegére, amely a posztkoloniális irodalmi kánon egyik legtöbbet hivatkozott szövege (ahogy Coetzee regénye is). Mindkét mű az idegen, a törvény, az igazság és a diktatórikus erőszak kérdéseit járja körül, ráadásul Coetzee konkrétan is megidézi Kafka elbeszélését: a Birodalom területére hurcolt őslakos foglyok hátára Joll ezredes szénnel az „ellenség” szót írja fel, majd addig vesszőzteti őket (előbb katonáival, majd a nyilvános kínzás nézőivel), míg a vér le nem mossa hátukról a feliratot.

A Kafka-novella szintén egy kivégzőgép működésének bemutatása köré szerveződik. A mesterien megkomponált ítéletvégrehajtó gépezet feladata, hogy az elítélt testébe írja az ítéletet, aki ettől hosszú szenvedés után végül meghal. A hatalom fegyvelmező diszkurzusa és az ítéletet végrehajtó Tiszt „igazságkeresése” így a szó szoros értelemben beíródik a testbe: a hatodik órában az elítélt kezdi kibetűzni az írást a sebei keresztül.

Coetzee elbeszélőjének motivációja valami hasonló, amikor a megkínzott barbár lány történetének nyomait a sebei eredetéből próbálja felfejteni. A szertartásos mosdatás – lábmosás – egyszerre büntudat és gyönyör forrása számára: végül is a hatalomgyakorlás és a birtoklás éppoly erőszakos, a testet használó módja, mint Joll ezredes kínzása (még ha fizikailag nem is megsemmisítő). A bíró ugyan olykor reflektál saját bűnrészességére, például amikor az első kínzásokat követően meglátogatja a meggyötört fiút: „Semmivel sem látszhattam előtte jobbnak, mint egy anya, aki akkor védelmezi gyermekét, amikor az apa dühkitörése már lecsillapodott” (18.). Azonban ténylegesen még a legszélsőségesebb helyzetben sem mer igazságot kérni a jogtalanul sanyargatott foglyoknak: „könnyebb a vérpadra lépni, mint védelmezni a barbárok igazságának ügyét” (207.). Ráadásul hol az apa, hol a tanár, hol a megmentő vagy a mártír, hol pedig a szerető szerepében tetszeleg a történelmi igazságszolgáltatásra apellálva: legalább utólag elnyerhetné az „Egyetlen Igaz Ember”² címét. Hivatali idejében viszont ténylege-

² Vagy másutt: „Legalább legyen, aki majd elmesélje, ha egyáltalán valaha beszélni fognak erről, ha lesz valaki a messzi jövőben, akit érdekelni fog az életmódunk, hogy a Birodalom legtávolabbi erődjében létezett egy ember, aki a szíve mélyén nem volt barbár.” (200.)

sen csak annyit tesz, hogy az illendőség kedvéért a mészárszéket a piacról a külvárosba költözteti.

De a barbár lány története megidéz egy másik szöveget is, méghozzá Ruth, a moábi asszony bibliai történetét, ami azonban éppen azt fedi fel, hogy egység csakis akkor jöhet létre, ha egy kívülálló, egy idegen, egy valamin kívül rekedt az azonos részévé válik. A viszony épp fordított: Ruth megmosakszik, bekeni magát, és a takaró alá fekszik Boáz lábánál. A megismerés kudarca, hogy a bíró számára a barbár lány sebei, teste mindvégig felületként szolgál és nem a másakra is számító, a másoknak is helyet adó viszonyként, olyan jelek halmazaként, amiből meg lehet érteni a történetét.

A barbárokra várva ugyanakkor nagyon érzéki szöveg: a test igazsága áll szemben a történelemnek nevezett nagy elbeszélés igazságával: a földhöz tapasztott fül, a hőség, a por, a tajték, a füst, a félig cserzett bőr vagy a fáradt testek szagának igazságával. Az elbeszélő perspektivizmusa akkor a legizgalmasabb, amikor nem tudatos, hanem testi, amikor valóban azonosul mindazzal, ami körülveszi: űzött vad, sebesült csiga, kiéhezett állat a hátsó udvaron.

Coetzee bírója azonban csak ritkán mond le a történelmi rehabilitációról a test igazságának javára, ahogy Koestler Rubasovja is.

Ha a Coetzee-regény kapcsán *A fegyencgyarmatonra* hivatkoztunk, Rubasovnak joggal mondhatná *A Mester és Margarita* Jesua Ha-Nocrija, hogy: „Az igazság mindenekelőtt az, hogy tenéked, hégemón, fáj a fejed.” A megkérdőjelezhetetlen logika premisszáin túl ugyanis az első kihallgatástól a kivégzésig tartó fogfájás az egyetlen dolog, ami Rubasovra mint valódi, hús-vér emberre vonatkozik. Ahogy Pilátust a Jesuával való találkozás során mindvégig fejfájás gyötri, úgy Rubasov is kihallgatásai egész ideje alatt fájós fogát tapogatja, tetteinek ismertetését azzal a megjegyzéssel szakítja félbe és kéri a tárgyalás szüneteltetését, hogy elviselhetetlen fogfájás gyötri. Az „én”, az egyes szám első személy helyett álló „grammatikai fikció” felismerése is ott jelentkezik, ahol a fogfájás elindul: „ha megszólalt, Rubasov fogába mindig belenyilallt a fájdalom” (127.).

A fogfájás mellett ilyen eseményként a kivégzés, a halál tűnik fel, amely a mozgalomban nem misztérium, csupán logikus következmény, a politikai aktivitás megszűnése, a fizikai likvidálás technikai realitása minden intím-testi jelleg nélkül: ezzel állnak szemben a piéta összekulcsolt kezei és vékony karjai, ami a rabokéra emlékezteti Rubasovot, vagy Richard dadogása, a feláldozott Arlova melleinek formája, a szintén kivégzett Bogrov halál előtti vinnyogása vagy a kihallgatáson álló remegő, nyúlszájú Michael mint a

Rubasov logikájának megtestesült következménye, a kivégzés gondolatakor Rubasov eszébe ötlő vers, amely Krisztus lábait egy kökénybokorban fennakadt fehér őzbakhoz hasonlította. A forradalmi állam első elnöke, akit szintén kivégeztek, utolsó óráiban a körmét rágta, emlékszik vissza Rubasov: „Mert ugyan mit tud a történelem a körömrágásról?” (23.)

A néma fal absztrakt obszcenitásával szemben pedig, ami a foglyokat körülveszi, a kopogtatók szolidaritása és akusztikus láncba áll, amely előbb Bogrov, majd Rubasov útját követi a kivégzésig – ebben mutatkozik meg talán leginkább az igazság és az alany kapcsolata, a cellák egymástól elzárt lakóinak a hallgatás és a sötétség közepette felhangzó kopogtatásának újfajta akusztikus stafétájába: „A folyóson tompa, elfojtott dörömbölés hangja hangzott fel. Nem kopogtatás, nem is kalapálás; a férfiak, akik a 380-as-tól a 402-esig az akusztikus láncot alkották, és a zárkájuk ajtaja mögött most díszőrséget álltak, megtévesztő hasonlósággal utánozták a tompa, ünnepélyes dobpergés hangját, amit valahonnan a távolból sodor errefelé a szél.” (159.)

Ebben a kopogtatásban olyan szingularitás jön létre, amely egyetemesség tehető, valami olyasmi, amit az igazság egyetemes szingularitásaként (Badiou) írhatunk le, és aminek egyetemessége szemben áll a pártállami, tehát partikuláris törvénnyel és logikával. Rubasov kivégzése előtt éppen erre jut, amikor cáfolja a hibás tételt: „mely szerint az ember az egymillió egymillióval való osztásának a terméke, talán újfajta matematikát vezetnek majd be, amely a szorzáson alapul: a milliányi én szorzata hoz majd létre új egyiséget, ami már nem amorf tömeg lesz, hanem megőrzi én jellegét” (287.).

Tévedés, hogy Koestler Rubasovja szembeállítaná az egyént a közösséggel, csupán egy olyan közösséget vizionál, amelyben az egyén nem rendelődik alá teljesen ennek a közösségnek, ehelyett a milliányi én heterogenitását állítja az egységben.

Gilbert Zita

TÖRTÉNELEM ALULNÉZETBŐL

PATAK MÁRTA: *MINDIG PÉNTEK*. REGÉNY.
LECTOR KIADÓ, MAROSVÁSÁRHELY, 2019.

A könyv borítóján Eduardo Roda nonfiguratív festménye látható, különböző színű keretekbe foglalva olvasható a könyv címe és a szerzője. Eleinte szokatlannak tűnő társítás, mert ilyen borítót inkább kap tanulmány- vagy esszékötet, de aztán felfeslik a jelentés burka: egész életünk keretek között zajlik, nem is tudunk másképp emlékezni, minden pillanata az életünknek bekeretezett. De a keret azt az ígéretet is magában foglalja, hogy valójában mégiscsak átléphetők, szétfeszíthetők, átjárhatók, és ennek a kísérletnek ösztönzője és egyben biztosítéka maga az emlékezés.

A keretek egymásba kapcsolódása szüli a regény vázát, az elbeszélés dimenzióját, azt a történetet, amely a könyv legkülső kerete, és amely történet lényegében akár pár sorra, akár fülszövegnyi ismertetőre redukálható. A 60-as évek végén vagyunk, a könyv elbeszélője ekkor még elemibe jár. A következő iskolaévet nagyszüleinél tölti, a városhoz közeli faluban. Az ő szemével látunk, az ő hangján szól a történet. Ez a hang pedig, az írói arányérzékkel és finom szövésű elbeszélői technikával társulva olyan rejtett szálakat csillantat meg a mese szövetében, amelyek egészen lenyűgöző gazdagságról árulkodnak. De másképp is mondható: tele van a könyv elbeszélői telérekkel, idevalóan fogalmazva, bűvópatakok erezetével. A hatvanas évek magyar valóságának városi és falusi vetülete hiteles, a mai korból nézve is érvényes társadalomképet rajzol elénk. Komplex és dinamikus társadalmi átalakulások jelennek meg a visszaemlékező elbeszélésében, egyrészt az utalások és a történelmi dokumentáltság révén, másrészt a személyesség, az átélt emlékek kodifikálatlan verbósége révén. A családi viszonyrendszerek, a különböző társadalmi osztálykonfliktusok belülről érzékeltetve, egészen közeli

nagyításban elevenednek meg, miáltal az elbeszélői szubjektum közvetlenül is tematikus építőelemmé válik.

A könyv erőssége a gyerekhang következetes megtartása. A gyerekből lett felnőtt nem avatkozik közbe, nem kommentálja a visszaemlékezést. A visszaemlékezésben megjelenő felnőtt jelentkezése legfeljebb az írás szándékában, a többszöri nekifutásban érződik, mintha ő kérné, ösztönözné és számonkérné az elbeszélés pontosságát, vissza-visszatérő pontosításokra késztetve az emlékezőt: mi is volt annak a bizonyos könyvnek a címe, vagy mi is történt azon a délután, amikor az anya hazatért a kórházból stb. A pontosítás lényege, alapmozdulata a lecsupaszodás, az elszórtlanodás, a néma mozdulatok kamerafelvétele. „Nagyapám délben felállt az asztaltól, mert már harangszó előtt odaültünk, mi már javában a levest mértük, amikor elütötték a delet. Megvárta, amíg elül a harangszó, aztán felállt. Na, hallgassuk meg, mit mondanak! Kedvetlenül odaballagott az ajtó mellé, bekapcsolta a rádiót, de éppen csak annyi időre, hogy ebéd közben szó nélkül végighallgassa a híreket, aztán amikor az utolsó kanál levesnél, vagy ha gyorsabban végzett, a krumplis tészta felénél fölállt, kikapcsolta a falra akasztott kis tranzistoros Szokolt. Visszaült, esetleg hümmentett egyet, aztán ette tovább a krumplis tésztáját, de egy szót se szólt többet.” És aztán ismét a gyerek primordiális jelenléte: „Magyar ember evés közben nem beszél, ez volt a jelmondata, nekem meg nem is esett nehezemre hallgatni, el voltam én foglalva a krumplis tésztámmal, szurkáltam a tésztakockákat a villámra, úgy ettem, senki nem szólt rám.” Nem véletlenül szövik át a könyvet a gyereklét motívumai, az evésé, az unatkozásé, az ismeretlentől, főképp a sötétségtől való félelemé, és egyben a kíváncsiságé. Primér élményeket kapunk. Az ismeretlen világ felfedezője mélyen belevési agyába, lelkébe az első lépések emlékét. Reflektálatlanul is reflektált lépések ezek, nem a felnőtt emlékezése révén jönnek elő, hanem annak a mély és maradandó élménynek a révén, amelynek előhívása újra meg újra átélővé teszi az emlékezőt. Akár a lemezjátszó tűje, fizikailag részt vesz az emlékek lejátszásában. Az elbeszélői szubjektum teljes létállapota kiteljesedik, a tudat és az ösztönök közötti billegés korszaka tér vissza. Olyasmi történik, amit a „történelem alulnézetből” kifejezéssel szokás illetni: a második világháború és az ötvenhatos magyar forradalom eseményeit mesélő felnőtteket hallgató gyerek a hallott történeteket a maga „alulnézetéből” adja tovább. A könyv egyik legfontosabb erénye, hogy úgy halljuk vissza ezeket a történeteket, hogy kiiktatódik a közvetítő mellőlük: tisztán, torzításmentesen kapjuk őket. Ugyanakkor

társul hozzájuk a későbbi korszak is, „bonyolultságukat”, kontextusos rétegzettségüket ez teremti meg.

A könyv belülről mondja el, milyen volt a hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején Kaposvár környékén élni. Nem emlékhelyként jelenik meg a korabeli helyszín. Tulajdonképpen egy sokkal „kisebb” térről van szó. A gyermek mozdulata szüli ezt a helyet: berendez magának egy „babaháznyi” helyet, és ott felszabadítóan azonos önmagával.

Szabó László

AMIT A FÖLD MEGŐRIZ

TAMÁS TÍMEA: *VAKONDVILÁG. VERSEK.* SZURCSIK JÓZSEF
ILLUSZTRÁCIÓVAL. RÉTKÖZI MÚZEUM BARÁTI EGYESÜLET,
KISVÁRDA – POLIS KÖNYVKIADÓ, KOLOZSVÁR, 2019.

Tamás Tímea kötetei tele vannak amolyan maguknak való, furcsa lényekkel, törpék, „hangyalkák”, madárijesztők népesítik be a verseket, hozva magukkal saját antropomorfizált világukat, amely azonban mégsem egészen olyan, mint az embereké. Akár mesefigurák is lehetnének, mégsem azok, nem cselekvő lények, inkább csupán egy-egy kízó vagy még gyakrabban boldogító emberi törekvés reprezentációi, olykor tulajdonságok, máskor vágyak képviselői, ahogy például Weöres Sándornál a manók egy-egy hangulat elsuhanó alakmásaiként vonulnak fel. Tamás Tímeánál is sokszor cipelnek hátukon, pontosabban inkább bensejükben emberi hangulatokat, de a kurta impresszióknál többnyire mégis megfoghatóbb konzisztenciával rendelkeznek. Létállapot kifejezői inkább, mintsem hangulatoké. A törpe például (*A hetedik törpe* című 2005-ös kötetből) a lázadó, a mindent kimonódó örök gyerek, aki elveti a megrögzött sémákat – lázad, de nem ragad fegyvert, nem sző terveket, hanem csupán néz és lát. Ő a nézésével lázad. És nem annyira a való világ ellen, hanem a valótlan ellen is. Ugyanez érvényes a mostani kötet főszereplőjére, a vakondra is. Különleges menetrend szerint, személyre szóló jeggyel utazik az elmúlás felé, és közben látja, ami körülötte van, látja és elmeséli. És miképpen a való világban utazó is tenné, a lát-

vány befolyásolja a hangulatát. A hangulata eszerint hol vidám, kirobbanó, ilyenkor a tréfálgatás sem áll távol tőle, hol kimért, filozofikus, elmélyült. De épp az a jó, hogy ezek a hangulatok váltakoznak. Ha cselekvőbb volna, talán elbeszélések szövődnének köré, így azonban valami tömör, erős, varázsszerhez hasonlatos cseppek keletkeznek, azokat nyújtja át nekünk.

„A vakondvilág saját világ. És kisajátított. A vakond által. Egy kicsit olyan, mint az ember világa, mindennel kapcsolatban áll, és mindentől különálló. Egyszerre van fent és lent, csupa pátosz és csupa sebhely.” Ebben a vallomásos ismertetőben Tamás Tímea pontosan elmondja, miről szól a kötet versei, továbbá azt is, hogy hogyan. De legfőképp, hogy milyen lényeges pontokat kötnek össze. A sajátos képiség, az érzékletesség, a humorral oldott patetikuság, a komolyság, ami játékosságba szelídül – így épül körénk a vakond világa. A fent és a lent mellé a „pátosz” és a „sebhely” társul, nem véletlenül. Szerkezetileg dramatikusan létrehozott világ, nem annyira lírai, és egyáltalán nem epikus, épp ezért kérdései sincsenek, ennek ellenére mégis eligazító.

Eligazító, mert a szerkezet jól kidolgozott koncepciója mindenre magyarázatot ad. Nagyon pontos a kötet tagoltsága. A sajátos Tamás Tímea-féle humor is innen generalódik. Nem véletlen, hogy a *Búcsúztatások* ciklussal kezdődik a kötet. Ugyanakkor nincsenek élesen tagolt részek, inkább átjárható fejezetek, egymásba csúszó rétegek, tematikus csomópontok találhatóak egymás mellett. Átjárhatók a versek, hol utalások kötik össze őket, hol ismétlődő hangulatok, de persze legfőképp állandó „lakójuk”, a vakond „járatai” visznek egyikből át a másikba. A vakond létét, életvitelét követik a versekben lévő alagutak, mintha ez a vakondjárat volna a vers, és e köré épülne a tényleges forma, a versanyag.

Továbbá az is megállapítható, hogy a szerkezet alakítja ki a Tamás Tímeára mindig is jellemző finoman cizellált, túlzásoktól mentes versnyelvet, amely nem szokványos líranyelv, mégis személyes. Nincs benne költői póz. Olyan költészet ez, amely megőrzi az átváltozás áramló szabadságát. Az önelemzés nem csap át önsajnálathoz. A humor minden esetben zárójelbe teszi a jó és az erkölcsös parancsolatait, de így jár lényegében mindenféle köznapi, megszokott és egyben lejáratott logika is. Mellékessé válnak az esztétikai párhuzamosságok és szembenállások is, hiszen az itt érvényesülő esztétika tétje a létállapot hiteles megszólaltatása. A humánus folytonosan jelen van, ellenben mivel egy vakond transzformációjában érzékelhető, a szólását áthatják általánosan jelenségek. Így a vakondlét tiszta emberi fel-

tételek között zajlik, lelki, mondhatni pszichológiai módosulásokban rejlő képességek és lehetőségek gazdag terepévé válik.

Ami egyértelműen autentikus jegyekkel ruházza fel Tamás költészetét, ezt csak ismételni tudjuk, az a sajátosan fel-felderengő humor. Mintha a derengés volna ennek a humornak a legfőbb attribútuma. A vakond többször is elbúcsúzik, legalábbis bejelenti a búcsúját, mintha maga sem értené, mi a célja, miben is áll az ő élete, miért él a föld alatt, miért kell szünet nélkül ásnia. De nem hagyja abba. Mintha valamit keresne, valamit, amit a föld alá rejtettek. Mintha keresné mindazt, ami kiesett az emberi emlékezetből, és valahol a föld alatt kell rejlenie. Ahol pedig nincsenek efféle módon rejlő (és remélt) kincsek, onnan már-már menekül. Antropomorfizáltak a kincsek is, miként a kötelességszerű kincskeresés: „kötelességem ásni hisz végül is / megkopott bundájú vakond vagyok / s elkotorni a hópilléket / s várni a másnapot a más napot”, továbbá: „létem titkos s akár a kör / hol eleje ott vége van / Agyó mondhatnám bárkinnek / s szépen újrakezdhetném magam”.

A versek hangulati gazdagsága, dinamikája kulcskérdés e kötet elemzése során. Mindegyik vers ennek a hangulatnak, egy általánosnak tekinthető létérzékelésnek a lenyomata és mindenekfelett: analízise. Többsíkú vizsgálódás, bár látszólag „csak” egy vakondról van szó. A versek önreferencia-rétege nem tesz különbséget valóság és kitaláció között, fel sem merül, hogy ezt meg kellene tenniük. Azonos hatóerejű poétikával találkozunk, bármelyik irányban is keressük e poétika vetületeit. Néha csak a későbbi *versek* olvastán tűnik szemünkbe egy-egy korábbi hangulat fénye és e fényben megjelenő árnyalak magányossága. A szenzibilitás egyenletesen tölti fel a verseket, és ebben az egységességben még inkább hitelessé válik a föld alatti világ életfilozófiája: a földszagú titokzatosság igenis belakható. E „belakás” hangulata, átélése, a meleg testillattal kitöltött odú valódisága teszi otthonossá, színekkel telivé a vakondvilágot. Ez az, ami a legtovább megőrződik.

Codău Annamária – Demény Péter

EGY NŐNEK CSAK ÍGY LEHET?

BABARCZY ESZTER: *A MÉRGEZETT NŐ*.
JELENKOR, BUDAPEST, 2019.

DP: Milyen kötetnek neveznéd? Én már ezen is gondolkoztam. Tehát hogy novellás?

CA: Inkább novellakezdemények gyűjteményének mondanám. Nagyon sokszor az volt az érzésem, hogy egy-egy gondolatmenetet szívesebben olvasnék esszéként (pl. a Nefertiti testéről szóló *Te szülj nekem testet* című írás kérdésfelvetését).

DP: Tehát tölteléknak érezted?

CA: Tölteléknak esetleg abban az értelemben, hogy ha ezt novelláskötetnek képezem, és azt várom el, hogy novellák legyenek benne, akkor voltak szövegek, amelyek nem illeszkedtek ebbe.

DP: De úgy érted, hogy idegen volt a szereplőtől vagy az elbeszélőtől? Én úgy éreztem – még mindig nem tudom, hogy minek nevezném feltétlenül –, hogy az elbeszélő általában egy okos ember. És akkor illenek hozzá az elmélkedések egy határig. Tehát hogy ez nem indokolatlan, hogy ő gondolkodik, és a gondolkodásában több van, mint egy kevésbé okos vagy egy kevésbé művelt embernek a gondolkodásában.

CA: Ezen abból a szempontból gondolkodtam, hogy amikor van egy ilyen okos meg reflexív elbeszélőnk, akkor hajlamos ez az elbeszélő elmagyarázni nekünk, olvasóknak mindent, és hajlamosak vagyunk elhinni neki mindent, hogy az úgy van, ahogy ő értelmezi. Viszont, ha a szöveg tud adni olyan támpontokat, amelyek segítenek egy kicsit ebből kilátni, az úgy...

DP: ...jó.

CA: Jó, igen.

DP: Annál is inkább, mert hogy ezek gyakran egyes szám első személyű elbeszélések – ezt a meggyőződésre mondom, hogy hiszünk neki. Én leg-

alábbis úgy vagyok vele, hogy egy egyes szám első személyben elmondott történetet könnyebben elhiszek, vagy kevesebb kételyem van azzal kapcsolatban. Elfogadom, hogy most ő beszél, ez az ő története.

CA: Igen, s ezt ő így éli meg.

DP: Igen, mit vitatkozzam én azzal... Egy tanúvallomással vitatkozni nem lehet, nem? Csak ha tudod a valóságnak egy másik perspektíváját, akkor tudsz vitatkozni vele. Ezt csak azért mondom, hogy amellet, hogy egy ilyen okos embernek hiszel, még azért is hiszel, mert nincs mellette egy buta vagy egy nyers, vagy egy érzékibb elbeszélő.

CA: Itt vannak például olyan szövegek, ahol E/1-es narrátor van, vagy a harmadik személyű narráció nagyon közel áll a szereplő tudatához, ilyen intelligens emberről, akár értelmiségiről van szó, de a beszéde színre viszi (például a mondatok ritmikája révén) azt a mentális állapotot, amitől szenved, például abban a szövegben (*A pokol*), ahol a DM-ben a nő obszesszívan nézegeti a termékeket. Ott a beszédében is érzem, hogy egy kényszeres cselekvésről van szó, a szereplő reflektál a saját helyzetére, de színre is viszi azt a narráció. Tehát nemcsak el van beszélve, hogy ő hogyan éli meg a saját helyzetét, hanem a szöveg sikeresen bele is visz abba a logikába. Ugyanígy *A kisolló* című történet esetében, amikor az E/1 elbeszélő a „kis gömböcskéket” tisztítja az arcán, véres sebekbe vágkál, ott is éreztem ugyan ezt, hogy beszippant bennünket, és utána persze kijön az ember a szövegből, s látja egy külső nézőpontból is, hogy itt egy nagyon zaklatott lelkiállapotú szereplőről van szó.

DP: Én még azt éreztem, akár E/1, akár E/3, hogy passzívak a főszereplők, vagy én több aktivitást vártam volna el. Ott van Sennyei Ilma – eltűnik, hírt ad magáról, de nem tudják, hogy miért, vagy nem biztos, hogy úgy van, ahogy gondolják (*Sennyei Ilma eltűnt*). Vagy ott van az a történet, amikor a lány eltűnik vagy eltéved, a szülei megtalálják, de közben ő mindenfelé bolyong, félig hazudik, félig nem, találkozik egy férfival, egy könyvesbolti eladóval (*A levél*). Van az a történet (*Itáliai utazás*), ahol meg is erőszakolják a főszereplő nőt, ott is van, meg nincs is, de ő is provokálja valamiképpen, a passzivitásával provokálja valahogyan a helyzetet, és nem tiltakozik egyből... Mert lehet, hogy ezek a közhelyek vannak az ember fejében, vagy kicsodák, hogy akit megerőszakolnak, az ordít. Ő meg nem ordít.

Szóval azon tűnődtem, hogy vajon ezek a lelkendező reakciók miért vannak. Olykor azt érzem, hogy azért, mert ezek női történetek. Már ez is probléma, hogy mitől női, hogy mire mondjuk rá olyan könnyedén, hogy valamilyenek, mikor éppen olyanok mondják ezt, akik máskor meg óvatosabbak.

Tehát hogy a férfiidentitás nem egyértelmű, a női identitás nem egyértelmű, az áldozatnak lenni nem egyértelmű, te erdélyi magyar, ne nyafogj annyit, de egy női történetben nyafoghatsz. Lehet, hogy éles vagyok, de egy ilyen problémát látok, hogy sztereotípiák mozognak időnként. Egy férfi az, aki rád mászik. Ez a legkönnyebb, ami most eszembe jutott, hogy egy férfi az, aki rád mászik. És nem törődik az élvezetteddel, a síkosságoddal, a méltóságoddal, neki csak az kell.

CA: Ezt én is éreztem ebben a kötetben, hogy egy picit olyan, mintha felütött volna a szerző egy szöveget, hogy „női témák”. S akkor melyek a női tapasztalatok: a szülés – ami azért erősen női tapasztalat –, a menstruáció, a női test és ehhez kapcsolódó testkép, énkép, a női szerepek, ezek társadalmi megítélése stb., és mintha ezekre lettek volna kitalálva ezek a szövegek. Az elgondolás, hogy a nők tapasztalatairól fontos beszélni, megelőzte magukat a történeteket. És emiatt én is éreztem sokszor a helyzetek sztereotipikusságát, vagy hogy nagyon erős, hatásos jelenetek szerepelnek ugyan, sokkolnak, de nem szabadít fel engem mint olvasót az, hogy ezt megírta, megragadta valaki, mert úgy éreztem, hogy nem lép túl egy bizonyos sémaalkalmazás szintjén.

DP: Annak ellenére, hogy tulajdonképp nagyon erősen érzéki tapasztalatokat írna meg, de nem azokat írja meg, hanem az elvárásokat. Ez jutott eszembe arról, amit mondasz, hogy nem a történetből ír.

CA: Igen, s éppen ezért azok a szövegek erősebbek – és említettél már közülük egypárat –, amelyek megfelelnek ezekről az elvárásokról, és így a helyzeteknek az ellentmondásosságát „merik” felvetni.

DP: De lehet, hogy az, hogy E/3 legyél, legalábbis Babarczynál, összefügg ezzel. A *Sennyei Ilma eltűnt* nekem egy erős írás, mert mintha nem bizonygatna, hanem tényleg egy másik embernek a története volna. Most nem arra gondolok, hogy a többi írás Babarczy Eszter személyes tapasztalatának tükrözése volna, mert fogalmam sincs, hogy ő mit élt meg. Tulajdonképp nagyon kevés információ birtokában vagyok, ami őt illeti, ami ebben az esetben jó, mert akkor nem tudom, hogy ő hogy szenvedett vagy nem szenvedett. Azt tudom, amit sokan tudhatnak, a *Nappali Ház* szerkesztője, esztéta, Szijj Ferenc volt felesége, akitől van egy fia. És politikai elemző tévéműsorokban. Ez szerintem pont elég ahhoz, hogy ne tudj semmit, ami ezekben a történetekben ráolvasásszerűen hatna. Mégis az az érzésem, hogy ez a Sennyei Ilma-történet egy jól kívülről figyelt történet: nem hűvösen vagy érzéketlenül, hanem beleérzéssel figyelt történet, és ilyen értelemben

novella. Hogy ha ilyen lenne végig a könyv, akkor nem lenne gondunk ezzel, hogy ez novelláskötet-e.

CA: Igen, és a Sennyei Ilma története, úgy érzem, nem is dominálja le a befogadó terét. Vissza akartam még kicsit térni az általad említett passzivitásra. A kötet címe kapcsán is gondolkodtam efelől: „A mérgezett nő”. Mérgezett, azaz valaki tette ezt vele. Minden történet egy kicsit olyan, hogy történik a nővel. Van egy alaphelyzet, s utána már sodródik a szereplő, akin a fókusz van. S ugye ez összecseng a hagyományos szerepértelmezésekkel, hogy a férfi az aktív, a nő a passzív, s ebben az értelemben lehet, hogy az lett volna a szándék: megmutatni, hogy ezek még mindig milyen erősen működnek. Tehát a feminizmus hullámai s minden emancipációs történet ellenére...

DP: Igen, ez mind szép, csak megint oda vezet, amit mondtunk, hogy ez a szándék nem tesz jót az írásoknak. Kilóg a szándék.

CA: Igen.

DP: Ugye ma már nincsenek tiszta műfajok, hülyeség is erről beszélni, de ugyanez a megoldatlanság érződik valamiképpen... Ha mindenféle műfajtól eltekintünk, mégiscsak van egy írásnak egy írói célja vagy egy írói irány, vagy minek nevezzem, s akkor az írói irányhoz – ha már ennél a kicsit mesterkéltnél szónál maradtam – képest mondhatod, hogy kilóg vagy nem lóg ki. Tehát hogy az elmékedések kilógnak. Mitől mérgezett ez a nő: attól, hogy belenevelték abba, hogy a férfinak át kell adnia magát? De hogyha az egész könyv valahogy erről szól, és ezek mégiscsak külön történetek – és ilyen értelemben megint a műfaji problémát kapirgálok –, akkor lehet, hogy szerencsésebb lenne, ha ez egy regény lenne, amelyben ilyen „mérgezett” egyetlen főszereplő. De itt van akárhány történet, és mindegyikük ilyen: Sennyei Ilma is ilyen, meg az E/1 is ilyen. Valahogy egy olyan világba vettség érzését kelti. Hogy egy nőnek csak így lehet.

CA: Igen, hogy ez a női sors, ez történik velünk mindig, és van egy nagyon depresszív hangulata emiatt a kötetnek. Önmagában nem baj az, ha egy kötet depresszív, csak ez...

DP: Ez az akartan depresszív. Károlyi Csaba megosztott előzeteseket az *ÉS* március 6-i számában megjelent „kvartettjéből”, a Babarczy kötetét megvitató kvartett írott változatából, és ott olvastam a Visy Beatrix reakcióját valakinek a hozzászólására, aki meg akarta győzni, hogy ezek jó szövegek. Visy mondta, hogy neki is vannak kedvencei, de mégiscsak azt érezte bennük, hogy persze, a nők sorsa nehéz, fontos társadalmi kérdés kipipálva. Azt hiszem, hogy sokszor ez a bajom nekem is vele.

CA: Továbbra is nagyon fontos beszélni ezekről a – női – problémákról, de ha már azt választjuk, hogy irodalomban tegyük, akkor szerintem az eredmény jobb, ha tényleg élünk az irodalom eszközeivel, vagy azzal, amit az irodalom tud. Hogy ne érződjék ez a görcsösség, ami a legtöbb szöveget jellemzi.

DP: S erre mondd azt, hogy a kétértelműséget ritkán veti fel vagy teremti meg...

CA: Igen.

DP: Még azt a cicás írást szerettem (*Voland*), mert az is valahogy arról szólt, vagy másként szólt arról, hogy egy magányos embernek – magányos, azt hiszem, ebben minden benne van – mennyire kell egy ilyen Voland, s mennyit megtesz azért, hogy ez a Voland jól érezze magát nála. Na de a másik történetben, Olaszországban, amikor a nő két férfival végül is elmegy, ő megy el, persze, nem azt mondom, hogy muszáj megtörténjen, ami ott megtörténik, hogy ha két férfival elmész, de valahogy a helyzet mégiscsak azt sugallja, nem? Hát két ismeretlen férfi, miért mennél el velük?

CA: Ott azért van kiszolgáltatottság. Egy utazgató nőről szól a novella, aki nem foglalt hotelszobát, hogy spóroljon... Meg az ember jóhiszemű, nem gondolja, hogy fellépett egy pasi egy bárban, akivel onnan egyszerre indulnak majd el, és a vége erőszak lesz... Pont azért működik a szöveg, mert gyanús is meg nem is a helyzet, olvasóként is hajlamosak vagyunk elhinni, hogy ez most nem az lesz, amire gondolunk, s nem hibáztathatjuk a nőt azért, mert aztán visszaéltek a jóhiszeműségével, az akaratát figyelmen kívül hagyták, még akkor is, ha a nő maga adott ponton érez is valamilyen élvezetet („...érzi a vágyat, a saját kínzó kívánságát, hogy jönne még Lulo, hogy hatolna belé igazán, hogy csinálná még ezt egy kicsit.”, 126). Tehát itt épp belülről, a helyzetből és a válaszreakciókból tudja a novella ezt velünk megértetni, ahogy zavarba hoz, a helyzet zavarosságába ránt bele.

Szóval, ha inkább narratívák ezek a szövegek, az jobban működne, inkább a történet tud megmutatni sokféle árnyalatot, mintsem az elmélkedés. Ezekben az esetekben.

DP: Meg hát, ha te mindig tudsz elmélkedni, akkor ez valahogy visszaüt a kiszolgáltatottságra, nem? Össze kéne omoljon az elmélkedésed, hogyha téged annyira megsebeznek, nem? Hogyha megint úgy jössz ki, hogy tudsz írni egy esszét vagy egy meditációt, akkor végül is veled semmi nem történt... Nem? A világod megrendül, hogyha bízol két fiúban, s ők meg erőszakolnak... Nem hiszem, hogy ugyanúgy le tudsz vonni következteté-

seket. S időbeli távolság nincsen, mert úgy beszél, mintha ott beszélne, amikor az ágyon... Nem mondja, hogy eltelt negyven év.

CA: De én éreztem abban egy ilyenfajta megoldatlanságot, hogy a nő nem tudja, mit kezdjen a helyzettel, mert a vége felé van egy olyan mondat, hogy nem tudja, megerőszakolták-e: „Nem tudja még, hogy megerőszakolták, nem haragot érez, csak szégyent. Évek kellene ahhoz, hogy megértse. Az erőszak az akarat tagadása, a másik létezésének tagadása, léi én vagyok, és én ezt nem akarom. Jogom van nem akarni.” (134) Tehát nem feltétlenül tudja elmondani azt, ami történt vele.

DP: Igen, ez meg ugye az íróilag rossz szándéknak is ellentmond, mert egy #metoo-s aktivista azt mondaná, hogy megerőszakolták – egyértelmű következtetést vonna le. De ő ott arra mondja, hogy ő is cinkos volt valamiképpen, nem? Hogy akkor nevezheted erőszaknak, ha nem vagy benne. De ő felment, hosszú ideig nem tiltakozott, meg belesodródott stb.

CA: Olvasható így is, de én úgy értelmeztem, hogy itt látszik meg a traumatikussága a helyzetnek, hogy nincsen nyelvünk arra, hogy egy ilyen tapasztalatról hogyan beszéljünk, hogy nehéz ezt artikulálni, és nehéz elismerni és elfogadni, mert hatalmas szégyenérzet kapcsolódik annak a mondatnak a kimondásához, hogy „Engem megerőszakoltak”. Ha úgy volt, ha nem, az egy nagyon nehéz mondat.

DP: De biztos benne van az is, amit korábban mondtunk a mérgezettségről... Abban a szövegben, amikor egy vendég tudóssal sodródik viszonyba a tudós nő (*Virágok*). Abban is azt éreztem, hogy a tekintély a meghatározó. Az a szereplő sem akarja átadni magát, de átadja magát, vagy megadja magát, vagy... lefekszik vele. S akkor ez lehet, hogy amiatt van, hogy leteperi a nagy férfi, aki okos, aki művelt, aki sikeres, akinek karrierje van... Tehát ez a mérgezettség ilyen történetekben nyilvánul meg. A kettőnek nem kéne összefüggenie egy – mit tudom én, hogy mi az, hogy normális, de – olyan társadalomban, amelyre vágyunk: akármilyen egy férfi, nem rendelkezhet a te testeddel. És persze ezt egy anya – most egy általános anyát értek – sem mondja a lányának, hogy rendelkezhet, de azt mondja, hogy mégiscsak a férje, mégiscsak ő keresi a pénzt, mégiscsak híres ember, mégiscsak ő a gyereke apja... na, ismerjük ezeket. És ezek belénk szivárognak, ha nő vagy, ha férfi vagy, csak egy férfira másként hatnak, mint egy nőre.

CA: Úgy tűnik Babarczy szövegeiből, hogy ebből nem lehet kilépni...

DP: Igen, van egy ilyen körköröség vagy bezártság...

CA: S a kötet kompozíciójában is látszik ez, hogy a gyerekkortól, a kamaszkori tapasztalatokkal kezdődik, s a kötet végére az öregség és a halál

felől látjuk ugyanezt... Tehát a kötet is bezárja magába ezt a „mérgezettséget”.

DP: Ugye az egyes szám első személyű történetekben, úgy emlékszem, nem mond nevet, mert hogyha megnevezi, mint Sennyei Ilmát, akit már nem tudom, hányadszor mondok... Tehát ő is olyan, nincs kivétel, nincs egy olyan nő, aki egy Jeanne d’Arc vagy egy vamp lenne... nincsen ezekben a történetekben, vagy nemigen láttam, hogy lenne. Ha lenne, az megint sztereotípiá lenne, de más sztereotípiá, aki úgy fogalmaz, vagy úgy képzeleli el magát a világban. És ez a mérgezett nő meg nem a lázadó nő. Itt nem úgy van megírva, hogy a mérgezettség ellen lázad, hanem a mérgezettség áldozata, nem?

CA: Igen. Próbálok most kivételen gondolkodni, de nem jut eszembe.

DP: Hát én nem emlékszem, hogy volna.

CA: Ha az volt a koncepció, hogy foglalkozzunk az áldozatokkal, vagy azoknak a történeteivel, akik nem tudnak lázadni, akik ledermednek, vagy nem tudnak cselekvők lenni, ez így érvényes lehet... Viszont ehhez, úgy érzem, nem elég árnyaltak, nem ásnak eléggé mélyre a szövegek.

DP: De miért?

CA: Részben azért, amit már eddig is beszéltünk, hogy vagy sztereotípiák mozognak benne, vagy igen leuralja a narrátor azt, hogyan kell értelmezni, ami éppen történik, vagy nem kapunk elég információt a szereplők motivációjáról, háttéréről, arról, hogy mi vezethet egy-egy dominanciaviszony kialakulásához. Így pedig csak a szükségszerűség mozgat mindent.

DP: Mit gondolunk akkor végül is, hogy *A mérgezett nő* egy egyenetlen novelláskötet? Vagy egyenetlen kötet, hogy ne lovagoljunk a műfajokon?

CA: Igen, egy egyenetlen, de jó szándékú kötet, abban az értelemben, hogy tematizálni kíván máig problematikus megélt helyzeteket, de...

DP: ... nem mindig sikerül.

CA: Ahogy mondtad, kilóg belőle a szándék.

TALÁLT VERSEK

Jannisz Ritszosz

(1909-1990)

ÍGY ÉLÜNK FARESZBEN

Nagyon is óvatosak lettünk, annyi csapás után –
különös gonddal figyelünk, madarak s levelek árnyéka ha rebben
hangtalan hangokra fülelünk, visszafordulunk az útról,
lábújjhegyen lépünk be a templomba, későn, estefelé,
tömjént égetünk a tűzön, a lámpákba olajat öntünk,
az oltárra lerakjuk rézobulusainkat,
közelebb lépünk az isten füléhez és suttogva kérjük:
„mikor?”, „honnan?”, „mivel?”. S mindjárt azután
bedugjuk fülünket; kijövünk. Mikor az agorához
érünk, hirtelen elrántjuk fülünk elől tenyerünket:
az első szó, ami hozzánk ér, az lesz a válasz,
mit az isten küld nekünk. De a szó sohasem
az, amit várunk – talán rosszul hallottuk? És megint
kezdjük előlről a megúnt lépéseket,
a templom, a lámpák, az obulus és az agora, míg eljön az óra,
mikor végre bezárnak az üzletek, az acetilénlámpák kialusznak
és mi egyedül baktatunk a fal mellett, az úton,
mondogatva a szót, betűről betűre, felfogatva
szótagokat, de még így sem érve el, amit akartunk.
Hát látod, így töltjük napjainkat Fareszben,
kerülgetve a puszta agorát s a baljóslatú előjeleket.

A BEZÁRT CIRKUSZ

Az első hónapban megtiltották a kijárást s az előadásokat.
Nem tűnt fel semmiféle hajó.
A bezárt cirkusz persze többet szenvedett mindnyájuknál.
Egyik nap
kijött két törpe bohóc, a szokottnál is lötyögőbb ruha rajtuk,
tarka rombuszokkal
telehintve – jöttek rizsposos orral, festett könnyekkel –
nyílt utcán tartottak előadást, kis dobokba szedték össze
a kapott filléreket.
De senki sem nevetett. Akkor aztán a két bohóc istenigazában
sírva fakad,
szétmázolták a festett könnyeket, arcuk csupa mocsok lett.
Egy este elfogták őket, csuklójukat megkötözték, a nagy épületbe
kisérték mind a kettőt. Másnap,
hogy álmunkból felocsudtunk, szürke volt az ég – a sátrak,
ketrecek, kocsik eltűntek a térről.
Csak egy gyerek botladozott a fák alatt – talált egy nedves
álszakállt,
vonakodva próbálta fel. „Majd jó lesz Tél Apónak” –
motyogta magában.

A BEZÁRKÓZÁS ÉJSZAKÁI

Ekkor történt, hogy a szálloda kapuit beszögezték.
A szállodás úgy támolygott éjszakánként át a szobákon,
mint egy alvajáró,
hálóingben, gyertyát tartva magasra. A lakók nem tudták,
mitévők legyenek.
Jobbra a falban, felfelé a falépcsőn
mélyedés volt a szobornak – a szobornak, mit senki se ismert.
Betűrendes névsort írtak össze. Minden éjszaka
egyikük levetkezett, s a szobor helyére állt. A többiek
az emeleti folyosóról figyeltek, méregették, hallgattak.
Kint az utcákon puskalövésnek dördültek. S holdas éjszaka volt.

NÉPÜNNEPÉLY

Az iskolákat bezárták. A kapuk előtt hatalmas virágkoszorúk.
A futballpálya öltözőjében nagy halom bakaruha.
Titokban elvitték éjjel a szobrot, fel a térre,
tishti sapkát nyomtak a fejébe – előléptették, ahogy mondják.
Á, képzeld,
ez a szobor (az egyetlen) meztelenül, rajta nincs más,
csak az aranyos sapka – mondja.
De hát ki látta meg ebben a zajban, az éles nappali fényben?
Az emberek nem emelik fel fejüket, félnek, hogy valaki
megérte tán, amit láttak;
csak a cipőjüket nézik, kioldódott cipőzsinórjukat a porban.
Aztán hirtelen éjszaka lett. S ő egy kis utcába befordult.
Meggyújtott egy szál gyufát.
Nézegette a körmeit. Hát azok csakugyan jó hosszúra nőttek.

KÉPES GÉZA fordításai

NÉVJEGY

A madaras tudna repülni,
a nyelvet ezért nem érte sehol.

Kovácsosy Zoltán

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982